

แนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน

UTILIZING CONCEPT OF NORTHEASTERN REGION
IDENTITY ARCHITECTURE

คมกริบ ทองเกลี้ยง
KOMGRIB THONGKLIANG

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2550

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

แนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน

UTILIZING CONCEPT OF NORTHEASTERN REGION
IDENTITY ARCHITECTURE

คมกริบ ทองเกลี้ยง

KOMGRIB THONGKLIANG

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน..... 74439
วันเดือนปี..... - 1 ต.ค. 2550

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ.2550

UTILIZING CONCEPT OF NORTHEASTERN REGION
IDENTITY ARCHITECTURE

KOMGRIB THONGKLIANG

A THESIS SUBMITTED PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF INDUSTRIAL EDUCATION IN ARCHITECTURE
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
KING MONGKUT'S INSTITUTES OF TECHNOLOGY LADKRABANG

2007

COPYRIGHT 2007

SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

หัวข้อวิทยานิพนธ์	แนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน
นักศึกษา	นายคมกริบ ทองเกลี้ยง
รหัสประจำตัว	45063125
ปริญญา	ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรม
พ.ศ.	2550
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์ สมพล คำรังเสถียร
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมอีสาน วิเคราะห์และสรุปความสำคัญสถาปัตยกรรมอีสาน เพื่อเสนอแนวทางในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาได้ศึกษาสถาปัตยกรรมอีสานจากทฤษฎีและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมอีสานและจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือสถาปนิกผู้ออกแบบอาคารตัวอย่างที่ศึกษา

ผลการวิจัย ได้ทำให้ทราบถึงการรับรู้ความเข้าใจ และทัศนคติต่อสถาปัตยกรรมอีสาน ปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่มีผลต่อรูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม ได้แก่ การวางผัง และการจัดกลุ่มอาคาร หลังคา ลักษณะซ้อนชั้นของหลัง การยื่นชายคา ความชันของหลังคา ฐานอาคาร การเลือกใช้วัสดุผนัง องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรมอีสาน แนวโน้มและแนวทางในการพัฒนาสถาปัตยกรรมอีสานในอนาคต เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบต่อไป

Thesis Title	Utilizing Concept Of Northeastern Region Identity Architecture
Student	Mr.Komgrib Thongkliang
Student ID.	45063125
Degree	Master of Industrial Education
Program	Architecture
Year	2007
Thesis Advisor	Associate Professor Sompon Dumrongsatain
Thesis Co-Advisor	Assistant Professor Dr. Lertlak Klinhom

ABSTRACT

The objectives of this research were study physical quality architectural of the northeastern, analyze and summarize about architectural of the northeastern for broach to in application. Identity of architectural of the northeastern

The research were study about architectural of the northeastern from theory and study about physical quality of architectural of the northeastern and interview for cross-section. Is architect example for study

The research results could be identified as the architectural concept and its environmental perception, which provides the character of the contemporary architecture of the northeastern region. The superior and genuine character derives from such architectural design in building placement or grouping, the roof profile, building base, materials, applied technology, ornaments, landscaping, color and other environmental issues. They are all essential factors for the development of the contemporary architecture of the northeastern region in the future

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงขึ้นมาได้ ด้วยความกรุณาอย่างดีจากบุคคลซึ่งมีพระคุณหลายท่าน ดังต่อไปนี้

รศ.สมพล คำรงค์เสถียร อาจารย์ที่ปรึกษา และ ผศ.ดร.เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม เป็นผู้ที่ให้คำแนะนำ ดูแลเอาใจใส่อย่างดียิ่ง ซึ่งแนะแนวทางต่าง ๆ ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รศ.สุรศักดิ์ กังขาว รศ.ดร.ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ และอาจารย์สันติ กวินวงศ์ไพบูลย์ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้สละเวลาในการปรับปรุง แก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และให้ข้อมูลในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ บัณฑิตวิทยาลัยที่ได้สนับสนุนและประสานงานในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และพี่ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการให้กำลังใจและเป็นแรงบันดาลใจ ส่งเสริม สนับสนุนจนประสบความสำเร็จในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณเพื่อนๆ ทีมงาน ที่มีส่วนช่วยเหลือ แนะนำ และสนับสนุน เป็นอย่างดี และขอกราบขอบพระคุณชาวอีสาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมอีสานที่ดีงาม ที่หล่อหลอมความเป็นอีสานแก่คนอีสาน

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอบอบแด่ผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ได้เอื้อนาม มา ณ ที่นี้

คมกริบ ทองเกลี้ยง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	II
กิตติกรรมประกาศ.....	III
สารบัญ.....	V
สารบัญภาพ.....	VII
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
2.1 สถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม.....	6
2.1.1 ความหมายของสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม.....	6
2.1.2 แนวความคิด และปัจจัยแวดล้อมประเด็นต่างๆ ที่มีผลต่อสถาปัตยกรรมอีสาน ในอดีต.....	6
2.1.3 อิทธิพลทางด้านทัศนคติส่วนบุคคลที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม.....	15
2.1.4 พื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานดั้งเดิม.....	21
2.2 ลักษณะกายภาพของลักษณะอีสานดั้งเดิม.....	31
2.2.1 ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม.....	31
2.2.2 หลังคา.....	32
2.2.3 ฐานอาคาร.....	34
2.2.4 การเลือกใช้วัสดุผนัง.....	35
2.2.5 องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม.....	36
2.2.6 ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก.....	38
2.2.7 การใช้สีกับอาคาร.....	39

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.3 แนวความคิดและรูปแบบของการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม	
อีสานร่วมสมัย.....	40
2.3.1 สื่อความเป็นอีสานโดยการพัฒนา คีลคล้าย คิดใหม่ และปรับปรุงใหม่ของ รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	40
2.3.2 เคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	40
2.3.3 คำนึงถึงความเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป.....	42
2.3.4 การนำพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบ สถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย.....	44
2.4 การรับรู้ลักษณะอีสานร่วมสมัย.....	45
2.5 อาคารตัวอย่าง.....	46
2.5.1 อาคารศูนย์บริการข้อมูลพนมรุ้งอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์.....	46
2.5.2 โบสถ์วัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา.....	49
2.5.3 สำนักงานชลประทานที่ 6 จังหวัดขอนแก่น.....	52
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	55
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	57
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	57
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	58
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	59
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	59
บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	60
4.1 การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล.....	60
4.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจ.....	60
4.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์.....	71

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ.....	77
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	77
5.2 อภิปรายผล.....	84
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	94
บรรณานุกรม.....	96
ภาคผนวก.....	98
ภาคผนวก ก เอกสารทางราชการที่ใช้ในการวิจัย.....	99
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	103
ประวัติผู้เขียน.....	110

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ปราสาทหินพิมาย จ.นครราชสีมา.....	9
2.2 ปราสาทหินพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์.....	10
2.3 หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี.....	11
2.4 สิม (โบสถ์) วัดแจ้ง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี.....	11
2.5 เรือนร้านค้าพื้นเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี.....	12
2.6 สิม อุโบสถ์ วัดไตรภูมิภคณาจารย์บ้านตากแดด อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	13
2.7 พระธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร.....	13
2.8 พระธาตุพนม จ.นครพนม.....	13
2.9 สิม (โบสถ์) วัดบ้านคำแยบ บ.คำแยบ อ.เมือง จ.อุบลราชธานี.....	14
2.10 หอแจก (ศาลาการเปรียญ) วัดศรีมณฑา จ.นครพนม.....	18
2.11 สิมโปร่งวัดกลางโลกค้อ อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์.....	18
2.12 สิมวัดบ้านสระเกตุ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	19
2.13 โบสถ์น้ำวัดป่าอุดมสมพร.....	23
2.14 สิมที่วัดแจ้ง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี.....	24
2.15 สิมโปร่งวัดบ้านสระเกตุ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	24
2.16 พระธาตุเรณู จ.นครพนม.....	25
2.17 หอแจก (ศาลาการเปรียญ) วัดศรีมณฑา จ.นครพนม.....	27
2.18 หอไตร วัดทุ่งศรีเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี.....	27
2.19 หอไตรวัดขุขุ อ.ตระการ จ.อุบลราชธานี.....	28
2.20 คุ้มต่อเล่า (คุ้มข้าว).....	29
2.21 เล้าข้าว (คุ้มข้าว).....	30
2.22 เรือนร้านค้า อ.เมือง จ.อุบลราชธานี.....	31
2.23 ด้านหน้าอาคารศูนย์บริการพนมรุ้ง.....	47
2.24 ด้านข้างอาคารศูนย์บริการพนมรุ้ง.....	47
2.25 ด้านข้างอาคารศูนย์บริการพนมรุ้ง.....	47
2.26 ด้านข้างอาคารศูนย์บริการพนมรุ้ง.....	48
2.27 ด้านหน้าโบสถ์วัดศาลาลอย.....	50
2.28 ด้านข้างโบสถ์วัดศาลาลอย.....	50

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
2.29 ทางเข้าด้านข้างโบสถ์วัดศาลาลอย.....	51
2.30 ทางเข้าด้านหน้าสำนักงานชลประทานที่ 6.....	53
2.31 ทางเข้าด้านหน้าสำนักงานชลประทานที่ 6.....	53
2.32 ด้านข้างสำนักงานชลประทานที่ 6.....	53
4.1 การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร แบบอาคารหลังเดี่ยว.....	61
4.2 การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร แบบอาคารหลังเดี่ยวมีชาน.....	61
4.3 การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร แบบกลุ่มอาคารมีชานเชื่อม.....	61
4.4 หลังคาจั่ว.....	62
4.5 หลังคาจั่วปีกนก(มีชานจั่ว).....	62
4.6 หลังคาจั่ว(มนิลาบรานอร์).....	62
4.7 หลังคาปั้นหย่า (พร้อมจั่วเล็กด้านบน).....	63
4.8 การลดชั้นหลังคา.....	63
4.9 การลดมุขหลังคา.....	63
4.10 การซ้อนทับหลังคา.....	64
4.11 ชายคาสั้น (≤ 1.00 ม).....	64
4.12 ชายคายาว (> 1.00 ม).....	64
4.13 หลังคาชั้น (45 องศา).....	65
4.14 หลังคาชันมาก (≤ 50 องศา).....	65
4.15 อาคารยกพื้นลอยต่ำ.....	65
4.16 อาคารยกพื้นลอยสูง.....	66
4.17 อาคารวางบนเนินดิน.....	66
4.18 ผนังฉาบปูนเรียบตีเส้นแนวนอน.....	66
4.19 ผนังก่ออิฐโชว์แนว.....	67
4.20 ผนังก่อหินทรายธรรมชาติและศิลาแลง.....	67
4.21 ผนังกระเบื้องดินเผา.....	67
4.22 จั่วไม้ตีแนวตั้ง.....	68
4.23 จั่วกรี๊ดไบปรือ(ไม้ตีแนวนอน).....	68
4.24 จั่วลายตะเว็น (พระอาทิตย์).....	68

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.25 คันทาย (ค้ำยันไม้ เหล็ก)	69
4.26 และคันทายแฉง (ค้ำยันแผ่นไม้ คอนกรีต)	69
4.27 ยอดปิ่น (แป้น) สมท้าวไป.....	69
4.28 ยอดปิ่น (แป้น) สมประภคติดด้านหน้าจั่ว.....	70
4.29 การเจาะช่องเปิดสูงแนวสูงตั้ง.....	70
4.30 การเจาะช่องเปิดและระเบียงประดับด้วยลูกกรง(ลูกมะหวด)	70
4.31 อาคารอยู่ใกล้ต้นไม้.....	71
4.32 อาคารสัมพันธ์กับลานโล่ง เอนกประสงค์(ลานดิน)	71
5.1 การจัดกลุ่มอาคารแบบหลังเดี่ยวมีชาน	85
5.2 การจัดกลุ่มอาคารแบบกลุ่มอาคารมีชานเชื่อม.....	85
5.3 หลังคาจั่วต่อเพิง.....	86
5.4 หลังคาจั่วปีกนก.....	87
5.5 การซ้อนทับหลังคา.....	87
5.6 อาคารยกพื้นสูง.....	88
5.7 อาคารยกพื้นลอยค้ำ.....	88
5.8 อาคารวางบนเนินดิน.....	89
5.9 วัสดุผนังกระเบื้องดินเผา	90
5.10 หน้าจั่วลายตะเวิน (พระอาทิตย์)	91
5.11 รูปแบบคันทวย(ค้ำยัน).....	91
5.12 รูปแบบยอดปิ่นสมหลังคา.....	92
5.13 การเจาะช่องเปิดและระเบียงประดับด้วยลูกกรง (ลูกมะหวด).....	92
5.14 อาคารสัมพันธ์กับลาน โล่งเอนกประสงค์ (ลานดิน).....	93
5.15 สีธรรมชาติสีจากสีลาแลง.....	94
5.16 สีธรรมชาติสีจากกระเบื้องดินเผา.....	94

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนที่มีอดีตและพัฒนาการที่เก่าแก่ ในหลายๆ พื้นที่มักจะมีปัญหาเหมือนๆ กันนั่นคือ ความเสื่อมโทรมของสถาปัตยกรรมและโบราณสถาน อันเกิดจากการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติ สิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่ของชุมชนหลายแห่งถูกรื้อถอนทำลาย เปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ในการใช้ประโยชน์ตามวิถีชีวิตแบบใหม่ เนื่องจากไม่เข้าใจในคุณค่าแห่งมรดก วัฒนธรรมที่เปรียบเสมือนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

อาคารสถาปัตยกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญต่อชีวิตหรือเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ของมนุษย์ ดังนั้นสถาปัตยกรรมจึงเป็นเรื่องที่แสดงออกถึงอารยธรรมของมนุษย์ในแต่ละสังคมว่ามีความเจริญมากน้อยเพียงใด หากจะแบ่งสถาปัตยกรรมออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้สองประเภท คือสถาปัตยกรรมที่เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์และสถาปัตยกรรมที่เป็นศาสนสถานสำหรับประกอบพิธีกรรม ซึ่งสถาปัตยกรรมแต่ละประเภทจะมีรูปแบบที่สร้างขึ้นตามสภาพของผู้ใช้หลัก เช่นลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ ประเพณีและวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะมีความแตกต่างกันออกไปเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นนั้นๆ (สุภัค รักเปี่ยม. 2545 : 45)

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น ซึ่งการรับเอาวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างทั้งทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี สภาพความเป็นอยู่ลักษณะทางภูมิศาสตร์โดยขาดการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว ย่อมจะเป็นผลให้เกิดผลเสียตามมาอย่างยากจะหลีกเลี่ยงได้ (ฤทัย ใจจงรัก. 2546 : 34)

เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานในอดีตได้รับอิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ในอดีต เช่นทัศนคติส่วนบุคคล สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี วัสดุก่อสร้าง และสภาพภูมิศาสตร์ แต่ปัจจุบันปัจจัยดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปทำให้งานสถาปัตยกรรมอีสานได้ปรับตัวให้เหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ดังนั้น ในการออกแบบสถาปัตยกรรมอีสานควรให้ความสำคัญกับการสืบสานลักษณะอีสานในอดีต เพื่อความต่อเนื่องของรูปแบบสถาปัตยกรรมในอดีตกับปัจจุบัน นอกจากนั้นจะต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์และคุณค่าของสถาปัตยกรรมอีสาน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการศึกษารวบรวม และวิเคราะห์ถึงแนวความคิดของสถาปัตยกรรมในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาลักษณะอีสานมาใช้พัฒนาสถาปัตยกรรมอีสานที่เหมาะสมต่อไปในอนาคต

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาแล้วผู้วิจัยจึงเกิดสนใจที่จะศึกษาค้นคว้า และศึกษาลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานมาปรับ และประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เข้าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และจาก

การศึกษาดังกล่าวทำให้ได้ประโยชน์และทราบถึงแนวโน้มและแนวทางในการพัฒนาสถาปัตยกรรมอีสานในอนาคตต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมอีสาน
- 1.2.2 เพื่อวิเคราะห์และสรุปความสำคัญสถาปัตยกรรมอีสาน
- 1.2.3 เพื่อเสนอแนวทางในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน

1.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอาหลักการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการทำการวิจัย เพื่อสร้างกรอบทฤษฎี สำหรับกรอบแนวคิดในการวิจัยนี้

อนุวิทย์ เจริญศุกกุล (2530 : 21 – 32) ได้แบ่งจุดเด่นในสถาปัตยกรรมอีสานออกเป็น 2 ประเด็น คือ

1. รูปแบบและเนื้อหาสาระของสถาปัตยกรรมอีสานแบบประเพณีนิยม หรือสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม
2. การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย โดยพัฒนาแนวความคิดและรูปแบบจากสถาปัตยกรรมประเพณีนิยม

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2539 : 93 – 94) กล่าวว่า เอกลักษณ์ไทยสมัยใหม่ในงานสถาปัตยกรรมอาคาร โดยได้ทำการวิเคราะห์แนวทางของเอกลักษณ์ไทยในเชิงรูปธรรมและนามธรรม ไว้ว่า การสืบสานสถาปัตยกรรมไทย ต้องมุ่งไปในการสืบสานให้มีเอกลักษณ์ไทยบางประการในงานสถาปัตยกรรมทั่วไป เพื่อการคงอยู่ของรูปแบบไทยในงานสถาปัตยกรรมในขอบเขตที่กว้างขึ้น อาจจะเป็นลักษณะไทยอย่างเลือกรางในระดับนามธรรมที่เป็นรูปแบบไทยร่วมสมัยหรือไทยสมัยใหม่ ไปจนถึงการประยุกต์รูปแบบไทยประเพณีที่ได้ตัดทอนรายละเอียดลง เป็นรูปแบบไทยร่วมสมัยหรือไทยสมัยใหม่ จากหลักการและทฤษฎีพื้นฐานข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปและนำมาเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1.3.1 ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

1.3.2.1 ผังและการจัดกลุ่มอาคาร

- (1) อาคารหลังเดี่ยวและกลุ่มอาคาร
- (2) อาคารมีชาน

1.3.2.2 หลังคา

- (1) หลังคาจั่ว หลังคาจั่วปีกนก (มีชานจั่ว) และหลังคาจั่วมีปีกนก 4 ทิศ
- (2) หลังคาปั้นหย่า
- (3) หลังคาจั่วต่อเพิง
- (4) การลดชั้นหลังคา และการลดมุขหลังคา
- (5) การซ้อนทับหลังคา
- (6) ชายคาสัน
- (7) ชายคายาว
- (8) ความชันของหลังคา

1.3.2.3 ฐานอาคาร

- (1) อาคารยกพื้นลอยต่ำ
- (2) อาคารยกพื้นสูง
- (3) อาคารวางบนเนินดิน และยกฐานอาคารสูง

1.3.2.4 การเลือกใช้วัสดุผนัง

- (1) ฉาบปูนเรียบตีเส้นแนวนอน
- (2) ก่ออิฐโชว์แนว
- (3) หินทรายธรรมชาติ สีลาแสง และอิฐ
- (4) กระเบื้องดินเผา

1.3.2.5 องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม

- (1) ลายหน้าจั่ว
- (2) ค้ำยันหลังคา
- (3) ขอดปั้นลมหลังคา
- (4) หน้าต่างและการเจาะช่องของอาคาร

1.3.2.6 ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก

- (1) อาคารอยู่ใกล้กับต้นไม้
 - (2) อาคารสัมพันธ์กับลานโล่งอเนกประสงค์ (ลานดิน)
- (3) อาคารสัมพันธ์แหล่งน้ำ

1.3.2.7 การใช้สีกับอาคาร

- (1) การเลือกใช้สีพื้นเป็นสีน้ำตาล (สีอิฐ ดิน ดินเผา และหินทราย)
- (2) ไม่เน้นหลายสีและนิยมสีธรรมชาติที่เนื้อวัสดุ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ลำดับขั้นตอนของการศึกษา ดังนี้

1. สถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม
2. ลักษณะทางกายภาพของลักษณะอีสานดั้งเดิม
3. แนวความคิดและรูปแบบของการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย
4. การรับรู้ลักษณะอีสานร่วมสมัย
5. อาคารตัวอย่าง

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.4.1.1 ประชากร ได้แก่

- (1) - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากสถาปัตยกรรมขอม
 - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากวัดอีสาน
 - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากเรือนอีสาน

(2) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน

1.4.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง จากประชากร ผู้วิจัยได้คัดเลือกเฉพาะ สถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับกรณีศึกษา โดยพิจารณาจากสถาปัตยกรรมที่เคยได้รับรางวัล และเคยได้รับเผยแพร่ในวารสารต่างๆ เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมวงกว้าง

- (1) - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากสถาปัตยกรรมขอม จำนวน 1 โครงการ
 - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากวัดอีสาน จำนวน 1 โครงการ
 - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากเรือนอีสาน จำนวน 1 โครงการ

(2) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน จำนวน 3 คน

1.4.1.3 ตัวแปรที่ศึกษา

- (1) รูปแบบและแนวความคิดของสถาปัตยกรรมอีสาน

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงได้กำหนดความหมายของคำต่างๆ ที่ใช้ในการวิจัยดังนี้ คือ

1.5.1 สถาปัตยกรรมอีสาน หมายถึง อาคารประเภทต่างๆ ในอดีตของอีสานที่มีเอกลักษณ์อีสาน โดยได้รับอิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ในอดีต เช่น ทัศนคติส่วนบุคคล สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี วัสดุก่อสร้าง และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

1.5.2 ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม หมายถึง ลักษณะทางกายภาพของอาคาร ที่สื่อถึงลักษณะอีสาน มี 7 ประการดังนี้

1. ผังและการจัดกลุ่มอาคาร
2. หลังคา
3. ฐานอาคาร
4. การเลือกใช้วัสดุผนัง
5. องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม
6. ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก
7. การใช้สีกับอาคาร

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงสถาปัตยกรรมอีสาน โดยคำนึงถึงการสร้างรูปแบบที่สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจากพื้นฐานของสถาปัตยกรรมอีสาน และสื่อถึงบรรยากาศอีสานในเชิงรูปธรรม ทั้งนี้ ได้ลำดับขั้นตอนของการศึกษา ดังต่อไปนี้

- 2.1 สถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม
- 2.2 ลักษณะกายภาพของลักษณะอีสานดั้งเดิม
- 2.3 แนวความคิดและรูปแบบของการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย
- 2.4 การรับรู้ลักษณะอีสานร่วมสมัย
- 2.6 อาคารตัวอย่าง
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 สถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม

การศึกษาสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม ได้มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

- 2.1.1 ความหมายของสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม
- 2.1.2 แนวความคิดและปัจจัยแวดล้อมประเด็นต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม
- 2.1.3 พื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานดั้งเดิม

2.1.1 ความหมายของสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม

สถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม หมายถึง อาคารประเภทต่าง ๆ ของอีสานในอดีตที่มีลักษณะอีสาน โดยได้รับอิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมประเด็นต่าง ๆ ในอดีต เช่น ทัศนคติส่วนบุคคล สังคม - วัฒนธรรม เทคโนโลยี วัสดุก่อสร้างและสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เป็นต้น

2.1.2 แนวความคิดและปัจจัยแวดล้อมประเด็นต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมอีสานในอดีต

แนวความคิดและปัจจัยแวดล้อมประเด็นต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมอีสานในอดีต จากการศึกษาพบว่า สถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิมได้รับอิทธิพลสำคัญด้านต่าง ๆ โดยสามารถแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 4 ประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ

- 2.1.2.1 อิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม
- 2.1.2.2 อิทธิพลทางทัศนคติส่วนบุคคลที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม
- 2.1.2.3 อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม

2.1.2.4 อิทธิพลทางด้านเทคโนโลยีที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม

2.1.2.1 อิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม

อิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม ถือเป็นกระบวนการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นการสั่งสมของประสบการณ์ในอดีต อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ได้มีการถ่ายทอดกันในสังคมของชนชาวอีสานในรุ่นต่อ ๆ มา และได้เป็นส่วนหนึ่งของการปรับปรุงแก้ไข พัฒนา และสร้างสรรค์ของแนวความคิดและรูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานในลักษณะต่าง ๆ กัน ซึ่งมีประเด็นสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

- (1) อารยธรรมที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมอีสาน
- (2) สังคมและวัฒนธรรมอีสาน

1. อารยธรรมที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมอีสาน

อีสานเป็นแหล่งที่มีอารยธรรมมาช้านาน และเป็นเสมือนแอ่งที่รับอารยธรรมอันหลากหลายทั้งแอ่งอารยธรรมโคราชและแอ่งอารยธรรมสกลนครเช่น อารยธรรมขอม อารยธรรมทราวดี อารยธรรมไทยอีสาน (อิทธิพลล้านช้าง) และอารยธรรมพื้นเมืองดั้งเดิม โดยกลุ่มอารยธรรมต่าง ๆ ดังกล่าว ได้มีอิทธิพลต่อการสร้างงานสถาปัตยกรรมอีสานทำให้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันออกไป

พิจารณาแบ่งพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ในภาคอีสานที่รับอิทธิพลของอารยธรรมแตกต่างกันได้ดังนี้

กลุ่มอีสานเหนือ

ประกอบไปด้วย เลย อุดรธานี หนองคาย นครพนม สกลนคร และมุกดาหาร โดยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมล้านนา ล้านช้าง และทราวดี

กลุ่มอีสานกลาง

ประกอบไปด้วย ชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี โดยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมล้านช้าง ทราวดี และขอมเป็นบางส่วน

กลุ่มอีสานใต้

ประกอบด้วย นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี (บางส่วน) โดยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมล้านช้าง ทราวดี และขอม โดยเฉพาะอิทธิพลของทราวดีจะชัดเจนมากที่จังหวัดนครราชสีมา

เนื่องจากในภาคอีสานมีการรวมกันของชุมชนหลากหลายต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงได้มีการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมและผสมกลมกลืนในลักษณะของ “วัฒนธรรมผสม” ตามแนวปรัชญาตะวันออก (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2537 : 86) ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานเป็นรูปแบบของการผสมผสานกลมกลืนของวัฒนธรรมต่าง ๆ

อนุวิทย์ เจริญสุภกุล (2530 : 21-32) ได้จัดแบ่งอิทธิพลทางด้านอารยธรรมต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมอีสาน ได้ดังนี้

- (1) แบบประเพณีนิยมคั่นรากวัฒนธรรมอินเดีย
- (2) แบบประเพณีพื้นเมืองดั้งเดิม

(1) แบบประเพณีนิยมคั่นรากวัฒนธรรมอินเดีย

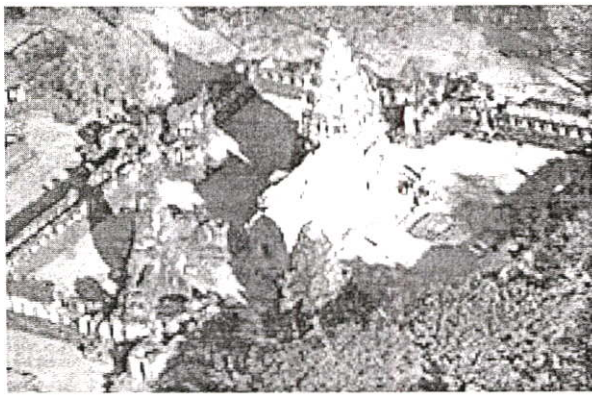
แบบประเพณีนิยมคั่นรากวัฒนธรรมอินเดียนั้น จัดได้ว่าเป็นอารยธรรมหลักที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมอีสานมากที่สุด โดยการถ่ายทอดของวัฒนธรรมมีทั้งมาจากภูมิภาคอินโดจีน และทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา งานสถาปัตยกรรมประเภทนี้ พบว่า มีสามสายสกุลที่สำคัญอยู่ในช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ 11-12 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 คือ

- สกุลสายช่างแบบอารยธรรมขอม
- สกุลสายช่างแบบอารยธรรมทราวดี
- สกุลสายช่างแบบไทยอีสาน

สกุลสายช่างแบบอารยธรรมขอม

งานสถาปัตยกรรมอีสานในสายวัฒนธรรมขอมอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 12 –18 (เด่นคาวิลปานนท์. 2540 : 70-71) โดยส่วนใหญ่จะเป็นปราสาทแบบขอมที่ใช้อิฐ หินทราย และศิลาแลงเป็นโครงสร้างหลัก มีคติการออกแบบที่เนื่องมาจากจักรวาล รวมทั้งเทคนิคการก่อสร้างมาจากขอมอินโดจีน แต่อย่างไรก็ตามขอมสายอีสานก็ได้มีการพัฒนาแนวความคิดและการออกแบบเป็นของตนเอง เพียงแต่อาศัยคั่นแบบขอมอินโดจีนเป็นกรอบ โครงสร้างสรรค์เบื้องต้นเท่านั้น มิได้ลอกเลียนแบบมาทั้งหมด

แต่การวางแผนแกนของปราสาทหินพิมายหินค้ำหน้าของปราสาทไปทิสใต้ ซึ่งถือเป็นการวางแผนระบบเหนือใต้ของฮินดู การวางแผนระบบเหนือใต้ของฮินดูจะใช้ดาวเหนือเป็นแกนในการวาง โดยสัมพันธ์กับคติหลดพื้นจากวัฏสงสาร และการกลับมาโปรดสัตว์ของพระโพธิสัตว์ตามลัทธิพุทธมหายานนิกายวัชรยานอันเป็นลัทธิของปราสาทหินพิมายและผังของอาคารทั้งหมดจะออกจากจุดศูนย์กลางของเรือนปราสาทประธานซึ่งเป็นจุดกำเนิด (Matrix) โครงสร้างผังทั้งหมดเปรียบเสมือนเป็นจุดกึ่งกลางของศรีจักรในลัทธิตันตรายานและแบบของปราสาทหินพิมายที่ช่างขอมอีสานได้สร้างสรรค์นี้ ได้เป็นต้นแบบที่ส่งผลให้กับการพัฒนาของปราสาทนครวัด อันเป็นปราสาทที่ยิ่งใหญ่และงดงามที่สุดของอารยธรรมขอม (อนุวิทย์ เจริญสุภกุล. 2530 : 21-32)

ภาพที่ 2.1 ปราสาทหินพิมาย

นอกจากนั้นระบบการวางแนวแกนอาคารมีการสันนิษฐานแตกต่างกันไปมากมาย เช่น วางด้านหน้าของปราสาทมุ่งสู่เมืองพระนคร (ยโสธรปุระ) แต่เมื่อมีการศึกษาพบว่าอวงศาของมรดกดังกล่าวคลาดเคลื่อนไปมาก ซึ่ง ทิวา ศุภจรรยา (2540) เชื่อว่าการวางแนวแกนของปราสาทถ้าพิจารณาจากรูปถ่ายทางอากาศ พบว่าแกนของปราสาทหินพิมายหันได้ไปทางภูอังกการ (ภูเขา) ทั้งนี้เพราะความเชื่อที่ว่า ให้อังกการคือตัวแทนของเขาพระสุเมรุนั่นเอง

รูปแบบทางกายภาพของสถาปัตยกรรม ได้แก่ บันไดทางขึ้นช่วงแรกเป็นตะพักสามชั้นผ่านปลั้วปลาชั้นแรกเป็นทางเดินซึ่งมีเสานางเรียงอยู่สองข้างทางเป็นระยะ ทางเดินนี้ทอดสู่สะพานนาคราช ทิศเหนือของทางเดินมีปลั้วปลาสร้างด้วยศิลาแลงเรียกว่าโรงช้างเผือก สุดสะพานเป็นทางขึ้นสู่ปราสาทเป็นชนพัก 5 ชั้น สุดบันไดเป็นชานชาลากว้าง นำไปสู่สะพานนาคราชหน้าประตูกลางของระเบียงคดอันเป็นทางหลักสู่ชั้นในของปราสาท ชั้นในปราสาทมีปราการประธานยอดปราสาท 5 ชั้น ตั้งอยู่เป็นศูนย์กลางของลานปราสาทชั้นใน ลักษณะผังเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม มีมณฑลเชื่อมอยู่ด้านหน้าทางทิศตะวันออก (นำเที่ยวเมืองโบราณ. 2539 : 231-234)

ภาพที่ 2.2 ปราสาทหินพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์

สกุลสายช่างแบบอารยธรรมทราวดี

สถาปัตยกรรมสายสกุลช่างทราวดีเป็นชุมชนวัฒนธรรมคติพุทธศาสนาหินยาน ในแถบลุ่มแม่น้ำชีเป็นส่วนใหญ่ แต่บางส่วนก็กระจุกกระจายไปทั่วอีสาน งานสถาปัตยกรรมในสกุลช่างแบบอารยธรรมทราวดีจะเป็นโบสถ์และโบสถ์เป็นส่วนใหญ่

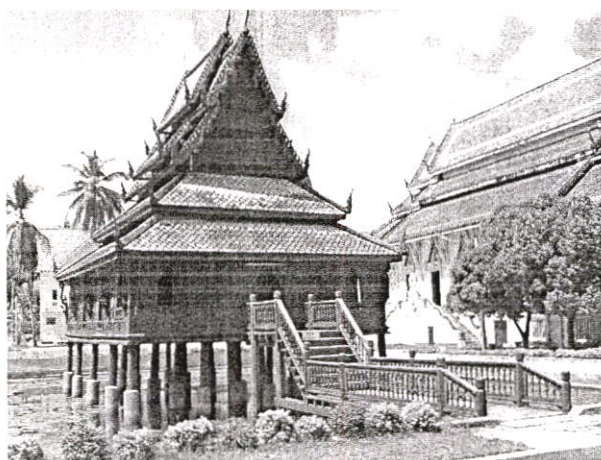
โบสถ์มีขนาดและหน้าที่แตกต่างกัน เช่น ขนาดใหญ่ตั้งแต่ 2.00 เมตรขึ้นไป ตัวโบสถ์จะทำหน้าที่เป็นธาตุ (เจดีย์) เช่น ที่บ้านตาตอง จังหวัดยโสธร ตั้งล้อมที่ว่างเพื่อเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (จากเหตุดังกล่าว ได้พัฒนาเป็นตัวอาคารที่เรียกว่า สิม (โบสถ์) มาจากคำว่า เสมาหรือสีมานั่นเอง) อนุวัติ์ เจริญศุภกุล. 2530: 21-32)

งานสถาปัตยกรรม ที่เป็นรูปอาคารที่พบมีที่เมืองฟ้าแดดสูงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ และที่ อุ่มบุญ เมืองกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งอาคารทั้งสองหันหน้าไปทางทิศใต้แบบทราวดี ภาคกลางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ผังคล้ายคลึงกันที่มีช่องมุขส่วนหน้าคล้ายมีมุข และช่องมุขส่วนหลังเป็นคูหาคล้ายที่ประดิษฐานสิ่งเคารพแบบโบสถ์ วิหารศิลปะล้านนา ระบบหน่วยพิถัดใช้อิฐหนึ่งแผ่นเป็นมาตรฐานของหน่วยพิถัด ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของศิลปะแบบทราวดี (อนุวัติ์ เจริญศุภกุล. 2530 : 21-32)

สกุลสายช่างแบบไทย – อีสาน

สถาปัตยกรรมสกุลสายช่างแบบไทย-อีสาน ได้พัฒนาขึ้นหลังพุทธศตวรรษที่ 18 หลังจากที่วัฒนธรรมขอมได้สลายตัวไปจากภาคอีสาน ซึ่งตรงกับช่วงสมัยอยุธยาตอนกลางที่มีการปกครองแบบรวมอำนาจศูนย์กลางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่สัมพันธ์กับศูนย์กลางอำนาจทางล้านช้าง (อนุวัติ์

เจริญกุล. 2530 : 21-32) ทำให้สถาปัตยกรรมอีสานในช่วงนี้ ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมสมัยอยุธยาตอนปลายรัตนโกสินทร์ตอนต้นผสมผสานกับอิทธิพลของอารยธรรมล้านช้าง

ภาพที่ 2.3 หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

ภาพที่ 2.4 สิม (โบสถ์) วัดแจ้ง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

แบบประเพณีพื้นเมืองดั้งเดิม

กลุ่มชนส่วนใหญ่ของอีสานดั้งเดิมเป็นกลุ่มชนที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง (ธิดา สารธา .2536 : 12 - 14) เช่น หลวงพระบาง เวียงจันทร์ และจำปาสักบ้างเป็นบางส่วน ซึ่งเป็นอารยธรรมล้านช้าง กอปรกับกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิม (อารยธรรมทวารวดี ขอมและพุทธศาสนาสาขมหายาน) ทำให้เกิดการผสมผสานด้านสังคมและของวัฒนธรรมทั้งสอง เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นเรียกวัฒนธรรมไต - ลาว

สถาปัตยกรรมพื้นเมืองอีสาน หรือสถาปัตยกรรมวัฒนธรรมไต-ลาวนั้น พิจารณาตามลักษณะการใช้สอยของอาคารออกเป็น 2 ประเด็น ได้ดังนี้

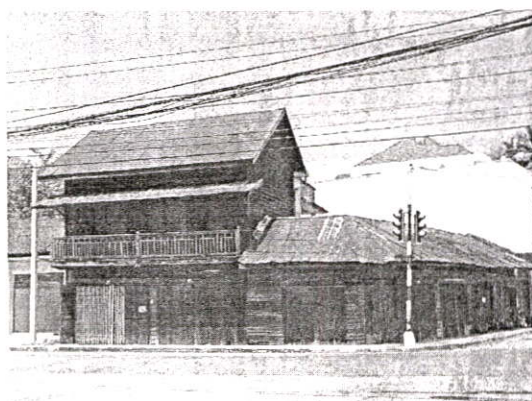
- อาคารทางศาสนา

เรือนพักอาศัยและเรือนค้า

เรือนพักอาศัย มีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยและฐานะของเจ้าของเรือน โดยปกติชาวอีสานจะมีความเป็นอยู่ เรียบง่าย สมถะ ซึ่งการปลูกเรือนมีเนื้อที่ใช้สอยเหมาะแก่ความจำเป็น ลักษณะทั่วไปจะเป็นเรือนครอบครัวเดี่ยว แต่เมื่อสมาชิกครอบครัวมากขึ้นจากการแต่งงานจึงจะขยับขยายออกไปปลูกสร้างบ้านเรือน มีรูปแบบและใช้วัสดุก่อสร้างเรียบง่ายเป็นการชั่วคราวสำหรับผู้ออกเรือนใหม่ ต่อมาจึงค่อยเสริมสร้างฐานะจนขยายปลูกเป็นเรือนถาวรในภายหลัง (เด่นดวง ศิลปานนท์. 2540 : 74)

โดยทั่วไปลักษณะบ้านพักอาศัยแบบดั้งเดิมจะนิยมก่อสร้างเรือน ยกพื้นสูงด้วยเสาไม้ จึงมีใต้ถุน ตัวเรือนมีลักษณะเป็นหลังเดี่ยว หรือหลายหลังเชื่อมต่อกันด้วยชานตามประโยชน์ใช้สอยที่เพิ่มขึ้น (ธิดิ เสงวีรัมย์ และคณะ. 2534 - 2535 : 17)

เรือนร้านค้า เป็นอาคารกึ่งร้านค้ากึ่งเรือนพักอาศัยจะพบมากตามแหล่งชุมชนแบบเมืองและตามทางสัญจรหลัก ๆ ซึ่งได้มีการพัฒนานำเอาเทคนิคใหม่ ๆ บางประเภทมาใช้ในการก่อสร้าง เช่น การใช้เทคนิคก่ออิฐถือปูนร่วมกับโครงสร้างไม้

ภาพที่ 2.5 เรือนร้านค้าพื้นเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

อาคารทางศาสนา

ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมทางศาสนาสังเกตได้จาก “สิม” (โบสถ์ในภาคอีสาน) และพระธาตุ (เจดีย์) เพราะสิมและพระธาตุถือได้ว่ามีเอกลักษณ์อีสานที่โดดเด่นในอาคารทางพุทธศาสนา และมีรูปแบบเป็นแบบแผนตนเองแตกต่างจากสถาปัตยกรรมภูมิภาคอื่น ๆ และถือเป็นประเพณีที่ได้สืบทอดกันมายาวนาน

ภาพที่ 2.6 สิม อุโบสถ์ วัดไตรภูมิคณาจารย์บ้านตากแดด อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด

ภาพที่ 2.7 พระธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร

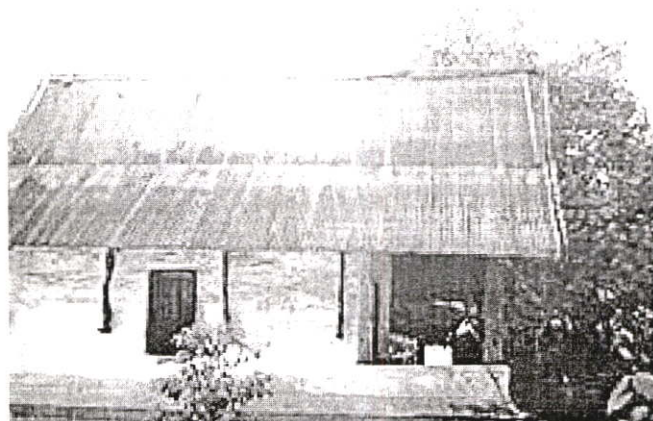

ภาพที่ 2.8 พระธาตุพนม วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อ.ธาตุพนม จ.นครพนม

สังคมและวัฒนธรรมอีสาน

ในอดีตชนชาวอีสานเป็นชุมชนที่อพยพมาแต่ตัวจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงเพื่อตั้งบ้านแปลงเมืองหรือสร้างบ้านแปลงเมืองมาเมื่อประมาณตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 19-20 (ธิดา สาระยา. 2536 : 12 - 14) และในประวัติศาสตร์การปกครองของอีสานนั้น เป็นประเทศราชโดยรวมอำนาจ ศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพฯ โดยเฉพาะในราชสมัยของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่ราชสำนักสยามเริ่มขยายอำนาจทางการเมืองพร้อมทั้งส่งเสริมการตั้งชุมชนบ้านเมืองในอีสานทำให้เกิดเมืองใหม่ขึ้นมากมาย (ธิดา สาระยา. 2536 : 130 - 134)

จากอิทธิพลดังกล่าวจึงทำให้รูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิมนั้นไม่อลังการ และยิ่งใหญ่หรืออวดศักดิ์ดา บารมีเทียบเท่ากับสถาปัตยกรรมไทยภาคกลาง เนื่องจากเป็นเมืองประเทศราช และในการก่อสร้างสถาปัตยกรรมจึงพยายามไม่เบียดเบียนประชาชนไม่ว่าเรื่องแรงงาน และทรัพย์สิน นอกจากนี้พื้นฐานทางสังคมของอีสานส่วนใหญ่ที่เป็นสังคมเกษตรกรรม และความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบากยากแค้น รายได้ของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก ทำให้งานสถาปัตยกรรมมีลักษณะถ่อมตน เรียบง่าย ไม่นิยมประดับประดามากนัก หากประดับแต่เพียงพอและไม่ฟุ่มเฟือย (วิโรฒ ศรีสุโร. 2536 : 58)

ภาพที่ 2.9 สิม (โบสถ์) วัดบ้านดําแะ บ.ดําแะ อ.เมือง จ.อุดรราชธานี

สังคมอีสานยังผูกพันกับชนวนชาติมาเนิ่นนาน เพราะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอาชีพเกษตรกรรมยังคงถือเป็นอาชีพหลัก วิถีชีวิตของสังคมอีสานจึงเป็นการพึ่งพาอาศัยและผูกพันกับชนวนชาติ ตลอดจนได้มีพิธีกรรมเพื่อการบวงทรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นในอดีต (ศรีศักร วัลลิโภคม. 2538 : 430 - 435) เพื่อขอความอุดมสมบูรณ์จากชนวนชาติ

จากอิทธิพลดังกล่าวจึงทำให้ชาวอีสานมีมุมมองต่อชนวนชาติ โดยเห็นชนวนชาติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิต ยิ่งใหญ่ ศักดิ์สิทธิ์ และให้ความเคารพยำเกรงมาโดยตลอด กอปรกับทรรศนะคติต่อชนวนชาติตามหลักปรัชญาตะวันออกนั้น ที่มุ่งมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของชนวนชาติรับรู้ และเข้าใจชนวนชาติ โดยในการออกแบบสถาปัตยกรรมพยายามที่จะให้มนุษย์รับรู้และเข้าใจ

ถึงธรรมชาติ (ชัยศ อิชฎีวรพันธ์. 2541 : 60 - 66) ไม่ใช่เห็นธรรมชาติเป็นสิ่งที่แปลกแยกออกจากมนุษย์อันมาจากค่านิยมควบคุมธรรมชาติ (ศรีศักร วัลติโกดม. 2541 : 89) ตามแนวความคิดของโลกตะวันตก

โดยรูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานจะเปิดสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ สามารถที่จะรับรู้การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ หรือการเปิดพื้นที่บางส่วนของสถาปัตยกรรมออกสู่ธรรมชาติภายนอก เพื่อให้สามารถรับรู้ถึงแดด ลม ฝน และอุณหภูมิที่เปลี่ยนไปในช่วงเวลาต่าง ๆ ของวัน ซึ่งทำให้ชาวอีสานสามารถเลือกกิจกรรมที่จะกระทำได้ถูกกับช่วงเวลาต่าง ๆ กัน เช่น ในช่วงแดดจัดจะจัดเตรียมอุปกรณ์ และพื้นที่สำหรับตากผลผลิตทางการเกษตร หรืออาหารแห้ง หากเมื่อเริ่มครีမ်ฟ้าฝนก็สามารถเก็บของที่ผึ่งแดดได้ทัน เป็นต้น

ทั้งนี้ รูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานที่ออกแบบสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว เช่น ลักษณะของเรือนอีสานที่มีการยื่นชานแดด (ชานเชื่อมระหว่างห้องนอน เพิงกับเรือนไฟ หรือห้องครัว) ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนกประสงค์ โดยเป็นการเปิดสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมภายนอก เพราะไม่มีการปิดกั้นของพื้นที่ภายใน และพื้นที่ภายนอกของเรือนได้ทำให้เกิดการไหลเวียนถ่ายเทที่ว่างจากภายในสู่ภายนอกของตัวเรือน คือ ตัวเรือน ระเบียง และชานซึ่งเป็นพื้นที่เปิดโล่ง (ฤทัย ใจจงรัก. 2518 : 30)

นอกจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวอาคารกับลานดิน (ลานโล่งอเนกประสงค์) โดยใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือนเปิดโล่ง ซึ่งมีการเปิดพื้นที่ใช้สอยภายในเชื่อมกับลานดินภายนอกอาคาร ทั้งนี้ยังพบอีกว่ามีการเชื่อมพื้นที่เปิดโล่งระหว่างกลุ่มบ้านเรือนด้วยกันเอง โดยจะไม่มีรั้วกั้นระหว่างเรือนอันเป็นรูปแบบของหมู่บ้านอีสานดั้งเดิม (ฉิติ เสงี่ยม และคณะ. 2534-2535 : 17-119) ซึ่งนอกจากสามารถรับรู้ความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติได้แล้ว ยังรับรู้ถึงความเป็นไปของสังคมโดยรอบอันเป็นพื้นฐานของระบบเครือญาตินั่นเอง

ส่วนวิธีการปลูกเรือนในท้องถิ่นอีสานที่เป็นการนำผลผลิตของธรรมชาติ อันเป็นวัสดุที่หาได้ใกล้ตัวนำมาประกอบรวมกันเป็นเรือน ซึ่งห้อมล้อมชีวิตของผู้อยู่อาศัยของเรือนนั้นในแต่ละวันย่อมมีอิทธิพลต่อจิตใจ บ่มให้มีความรู้สึกพอใจต่อธรรมชาติและมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติด้วยความสุขสบายอย่างแท้จริง (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. 2526 : 43-44)

2.1.3 อิทธิพลทางด้านทัศนคติส่วนบุคคลที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม

อิทธิพลทางด้านทัศนคติส่วนบุคคลที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิมเป็นปัจจัยอิทธิพลต่าง ๆ ภายในจิตใจและรวมถึงบุคลิกส่วนบุคคลของชนชาวอีสานโดยส่วนรวม สามารถพิจารณาออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมอีสาน ได้ดังนี้

2.1.3.1 ความเชื่อและศรัทธาต่อพุทธศาสนา

2.1.3.2 แนวความคิดและพื้นฐานด้านอารมณ์ของชนชาวอีสาน

2.1.3.1 ความเชื่อและศรัทธาต่อพุทธศาสนา

พุทธศาสนาในอีสานเจริญรุ่งเรืองเริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าอภัยเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ซึ่งเป็นช่วงที่พุทธศาสนาลัทธิหินยาน หรือเถรวาทแยกออกเป็น 2 นิกาย คือ มหานิกายและธรรมยุติกนิกายได้มีการส่งพระภิกษุในอีสานไปศึกษาปริยัติธรรมสายธรรมยุติกนิกายที่กรุงเทพฯ (ตั้งแต่สมัยพระอริยธรรมวงศาจารย์ (สุ่ย) สมัยแรกของการปกครองคณะสงฆ์ในภาคอีสาน) (เดิม วิกาศย์พจนกิจ. 2530 : 540-614)

ช่วงถัดมา (ตรงกับสมัยที่สอง สาม และสี่ของการปกครองคณะสงฆ์ในภาคอีสาน) ถือได้ว่าเป็นความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในอีสาน สังเกตได้จากบรรดาพระภิกษุที่เคร่งครัดต่อการสอนให้ผู้คนปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรม ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนโดยทั่วไป และจะจำพรรษาอยู่ในวัดป่าของแถบอีสานเป็นส่วนใหญ่ (อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. 2530 : 11) โดยเฉพาะพระสงฆ์สายกรรมฐาน เช่น สมเด็จพระมหาวิริวงศ์ (ติสสมหาเถระ) สามแม่ทัพธรรม (พุทธศาสนาสายธรรมยุติกนิกายได้เจริญถึงขีดสูงสุด) ได้แก่ ท่านพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และท่านพระอาจารย์สิงห์ ชนตยาโก นอกจากนี้พระอริยสงฆ์ในรุ่นราวคราวเดียวกัน เช่น ท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร หลวงปู่ดุล อดุล หลวงปู่หลุย จันทสาโร และหลวงปู่ชา สุภทโท เป็นต้น

ทั้งนี้ เพราะพุทธศาสนาที่ฝังรากลึกในจิตใจและมีพระอริยสงฆ์ที่สำคัญ ๆ ทำให้ชาวอีสานเลื่อมใส ศรัทธาต่อพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น และใช้ถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเรื่อยมา กอปรกับคติประเพณีดั้งเดิมของชนอีสานเอง คือ “ฮีดสิบสอง กลองสิบสี่” (ฮีด หมายถึง จาริด หรือขนบธรรมเนียมแบบแผน ความประพฤติดีงามตามนัยแห่งพุทธศาสนา เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต และกลอง หมายถึง เป็นเรื่องของกลอง หรือครรลอง เป็นแนวทางกตึกาในการปฏิบัติสำหรับปลุชนธรรมคาไปจนถึงเจ้าพระยานายเมืองทั้งปวง) (ปรีชา พิณทอง. 2540 : 50-136) ทำให้ชาวอีสานปฏิบัติในครรลองครองธรรม จนได้เกิดบัญญัติคำเรียกภาคอีสานว่า “ถิ่นไทยดี” ซึ่งสมเด็จพระมหาวิริวงศ์ (ติสสมหาเถระ) ได้บัญญัติคำดังกล่าวเรียกชาวอีสาน (เดิม วิกาศย์พจนกิจ. 2530 : 594) ทำให้อีสานกลายเป็นภาคที่ร่ำรวยด้วยวัฒนธรรมและประเพณีมากกว่าภาคใด ๆ ของประเทศไทย (อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. 2530 : 11)

รูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานก็เช่นกัน ได้ออกแบบสอดคล้องกับพื้นฐานแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะในอาคารทางพุทธศาสนาที่มีรูปแบบอาคารเรียบง่าย ไม่ใหญ่โตเกินกว่าเหตุ ไม่นิยมตกแต่งประดับประดาและประหยัด (วิโรฒ ศรีสุโร. 2536 : 58) โดยได้ถ่ายทอดและแสดงออกถึงความสะอาดสว่าง และสงบตามหลักพุทธปรัชญาตะวันออก

นอกจากนั้นอิทธิพลของความเชื่อของบรรพบุรุษดั้งเดิม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานทางพุทธศาสนา ได้ถ่ายทอดออกมาเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมในประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

การประดับยอดหลังคาด้วยโหง่ (ช่อฟ้า) ค้ำยันและองค์ประกอบต่าง ๆ ของอาคารทางพุทธศาสนามักจะพัฒนาจากรูปแบบของนาค เนื่องจากคติและความเชื่อดั้งเดิมที่มีต่อเรื่องนาค

ช่างชาวอีสานจึงนำแนวความคิดดังกล่าวมาประยุกต์เข้ากับงานสถาปัตยกรรม (อุทัย ทองจันทรมณี. 2535 : 28) การหันหน้าของอาคารทางพุทธศาสนาไปทางทิศตะวันออก การหันหน้าองค์พระประธานไปยังทิศบูรพา (ตะวันออก) ตามคติดั้งเดิมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และหันพระพักตร์ไปยังทิศตะวันออก และทุก ๆ เมืองในภาคอีสานจะต้องมี “บือบ้าน หรือหลักเมือง” ที่เป็นเสมือนศูนย์กลางของเมืองหรือของหมู่บ้าน และถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง (วิโรฒ ศรีสุโร. 2539 : 89-92) นอกจากนี้ประเพณีท้องถิ่นอีสานยังมีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมอีสานในประเด็นต่าง ๆ เช่น ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีการถือโสก (โกลก) เรือน ซึ่งเป็นตัวกำหนดรูปแบบของเรือน เช่น โสกแม่กะไค โสกกะทอดเล่า โสกเสาเฮือน และโสกกะทอดเรือน (ปรีชา พิณทอง . 2540 : 425) เป็นต้น

2.1.3.2 แนวความคิดและพื้นฐานด้านอารมณ์ของชนชาวอีสาน

ถึงแม้ว่าชาวอีสานจะได้รับอิทธิพลต่อเนื่องมาจากสายศิลปวัฒนธรรมสกุลช่างไต-ลาว จากทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาแต่อดีตก็ตาม แต่เมื่อได้อพยพเข้ามาสู่แผ่นดินอีสานซึ่งนับเวลาแล้วไม่ต่ำกว่า 200 ปี ได้ถูกสภาพแวดล้อมใหม่หล่อหลอมทั้งวิถีชีวิตและจิตใจ ให้สร้างสรรค์ผลงานทางศิลปกรรมที่เป็นตัวของตนเองขึ้นมา อันเป็นลักษณะของ “วัฒนธรรมผสม” (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2537 : 86) ตามแนวปรัชญาตะวันออกที่เน้นใฝ่หาความกลมกลืนมากกว่าความแตกแยก จนกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นอันทรงคุณค่า ซึ่งรวมไปถึงวัฒนธรรมในทางภาษา การบริโภค การแต่งกาย การละเล่นเต้นรำ และสถาปัตยกรรม กอปรกับมีพื้นฐานอันเหนียวแน่นเกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา (วิโรฒ ศรีสุโร. 2536 : 89) เช่น รูปแบบของสิมโปรงที่เป็นการพัฒนาจากพื้นฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการสร้างสรรค์ใหม่อย่างอิสระของช่าง ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมใหม่ได้อย่างมีคุณค่า จนกล่าวได้ว่าลักษณะรูปแบบของสิมโปรง บ่งบอกเอกลักษณ์ในสถาปัตยกรรมพื้นบ้านอีสานอันบริสุทธิ์ได้เป็นอย่างดี (วิโรฒ ศรีสุโร. 2536 : 99) และประเพณีการเขียนจิตรกรรมฝาผนัง หรือที่ชาวบ้านเรียก “ฮูปแต้ม” ที่นิยมเขียนลงที่ผนังภายนอกของสิมอีสาน (ไพโรจน์ สโสมร. 2532 : 27) อันเป็นเอกลักษณ์ที่พบเห็นได้เฉพาะในภาคอีสาน ซึ่งเป็นการออกแบบสร้างสรรค์ใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอีสาน เป็นต้น

นอกจากแนวความคิดการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของช่างพื้นถิ่นอย่างอิสระแล้ว บุคลิกภาพของชาวอีสานที่ขยัน ชันแข็ง และมีน้ำอดน้ำทนของชาวอีสาน ได้สะท้อนออกมาในรูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสาน โดยเฉพาะรูปแบบอาคารทางพุทธศาสนา เช่น สิมอีสานที่บริสุทธิ์ดั้งเดิมในอดีตนั้น จะมีองค์ประกอบที่เรียบง่าย - มีพลัง - สมถะ และมีสัจจะ ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้นับเป็นคุณอันวิเศษของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน (วิโรฒ ศรีสุโร. 2536 : 89)

ภาพที่ 2.10 หอแจก (ศาลาการเปรียญ) วัดศรีรัตนฯ จ.นครพนม

ทั้งนี้ อุปนิสัยของคนพื้นถิ่นอีสานที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ลักษณะนิสัยตรงไปตรงมาบริสุทธิ์และเปิดเผย อันเป็นอุปนิสัยของสังคมชนบทและสังคมเกษตรกรรมนั้น (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. 2526 : 43) ได้สื่อถึงลักษณะอีสานของสถาปัตยกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น รูปแบบของสิมโปรง หรือสิมโถงอีสานที่ปล่อยผนังโถงทั้งทางด้านข้างและด้านหน้า และแบ่งเขตวิสุคามสีมาที่ชัดเจน ซึ่งเป็นเขตของสงฆ์โดยเฉพาะหากมีอุบาสก-อุมาสิกา มาร่วมพิธีกรรมก็จะเฝ้าสังเกตการณ์ฟังเสียงแห่งธรรมอยู่บริเวณนอกสิม สามารถชื่นชมวัตรปฏิบัติของภิกษุขณะร่วมสังฆกรรมได้โดยตลอด (ไพโรจน์ สโมสร . 2532 : 30)

นอกจากนั้นรูปแบบเรือนชนบททั่วไป โดยเฉพาะเรือนเครื่องผูก หรือเรือนประเภทชั่วคราวและกึ่งถาวรที่มีพื้นที่เปิดโล่งมากกว่าพื้นที่ได้รับการปิดกั้นกำบัง ซึ่งหากก้าวพ้นหัวบันไดเรือนก็จะมองเห็นทุกซอกทุกมุมของเรือนได้หมด ไม่มีความลับหรือซ่อนเร้นแฝงอยู่ ดังนั้น คนที่อาศัยอยู่ในที่เช่นนี้ย่อมเป็นผู้ที่มีจิตใจเปิดเผย บริสุทธิ์ ตรงไปตรงมาเสียเป็นส่วนใหญ่ (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. 2526 : 43) เป็นต้น

ภาพที่ 2.11 สิมโปรงวัดกลางโคกค้อ อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์

ภาพที่ 2.12 สิมวัดบ้าน สระเกตุ อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด

2.1.3.3 อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม

อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิมสามารถพิจารณาเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

จากสภาพของภูมิอากาศโดยทั่วไปของภาคอีสานที่ค่อนข้างร้อนจัดและอบอ้าวในเวลากลางวัน จึงทำให้การออกแบบอาคารค่อนข้างโปร่ง โล่ง และยื่นชายคายาวเพื่อป้องกันแดดและระบายอากาศร้อน ยกฐานอาคารสูงเพื่อสามารถรับลมได้ง่ายกว่าอาคารที่พื้นวางติดดิน และการยกพื้นลอยสูงสามารถใช้ประโยชน์ที่ได้ถูของอาคารได้ในเวลากลางวัน

ลักษณะของสิมโปร่งของอีสานที่ตัวอาคารขนาดเล็ก ช่างอีสานจึงประยุกต์ให้สิมอีสานไม่มีผนังในด้านหลัง และด้านข้างสองด้าน เพื่อประโยชน์ในการระบายอากาศร้อนอบอ้าวของอีสาน ไม่เหมาะที่จะสร้างเป็นอาคารปิด (อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. 2530 : 231)

ในขณะที่กลางคืนอากาศจะหนาวจึงไม่จำเป็นต้องเจาะช่องหน้าต่างใหญ่ในเรือนพักอาศัย เช่น รูปแบบหน้าต่าง (ป่องเอี่ยม) เป็นลักษณะของหน้าต่างที่ไม่ใหญ่มากนักประมาณ 0.50 x 0.50 เมตร บางครั้งจะทำเป็นช่องเปิดไม่มีบานหน้าต่าง (ชิตี เสงร์รัมย์ และคณะ. 2534-2535 : 60)

บริเวณแถบที่มีอากาศหนาวเย็น เช่น แถบจังหวัดเลย จะไม่นิยมยกพื้นเรือนขึ้นสูงมาก เนื่องจากอากาศที่ชื้นทำให้ไม่สามารถเลี้ยงสัตว์ที่บริเวณใต้ถุนเรือนได้เพราะความชื้นทำให้มีกลิ่นเหม็นและอับ จึงนิยมผูกสัตว์เลี้ยงไว้ข้างนอกบ้าน และไม่จำเป็นต้องทำใต้ถุนสูง (อุดม บัวศรี. 2532 : 63)

รูปแบบของการวางตัวเรือนอีสานมักนิยมหันด้านสกัดไปตามตะวัน ด้านยาวจะหันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือหรือทิศใต้ เป็นการถูกต้องตามหลักของทิศทางแดดและลมโดยเฉพาะเรือนใหญ่นั้น จะต้องหันหน้าจั่วไปทางทิศตะวันออกและตก (เรียกปลูกถ้องตะวัน) และการนอนจะหันศีรษะไปทางทิศใต้หรือทิศเหนือ (ชิตี เสงร์รัมย์ และคณะ. 2534-2535 : 36)

นอกจากนั้นยังพบอีกว่า ในการตั้งชุมชนของสังคมอีสานได้เลือกทำเลปรับตามสภาพภูมิประเทศอันจะเอื้ออำนวยแก่ชีวิต ซึ่งพบว่าหมู่บ้านและชุมชนอีสานตั้งอยู่ในพื้นที่ทำเลต่าง ๆ (เด่นดาว ศิลปานนท์. 2540 : 71) ดังนี้

บริเวณที่ดิน จะมีการตั้งหมู่บ้านและอาคารในบริเวณโคกเนิน ที่น้ำท่วมไม่ถึงเนื่องจากผิวดินภาคอีสานเป็นดินปนทรายไม่สามารถดูดซับน้ำ ส่วนที่ลึกลงไปเป็นดินดาน หรือดินเหนียว น้ำไม่สามารถซึมผ่านได้สะดวก ในบริเวณที่ลุ่มแม่น้ำในฤดูฝนจะปรากฏน้ำเอ่อล้นฝั่งได้ ในขณะที่ฤดูร้อนปริมาณน้ำก็ลดลงต่ำจนถึงเหือดแห้ง ทั้งนี้ เนื่องจากระดับพื้นที่โดยส่วนใหญ่ของอีสานมีความลาดเอียงมากโดยเฉพาะทางทิศตะวันออกของภาคอีสาน ทำให้น้ำไหลลงไปทางทิศตะวันออกเรื่อยไป ถ้าปริมาณน้ำไม่มากพอก็จะไม่มีน้ำหล่อเลี้ยงในลำน้ำได้ (ชิตี เสงรัมย์ และคณะ. 2534 - 2535 : 5) ทำให้สถาปัตยกรรมอีสานส่วนใหญ่ไม่นิยมสร้างใกล้กับแม่น้ำสายใหญ่ ๆ

บริเวณที่ราบลุ่ม เนื่องจากชุมชนอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ปลูกข้าวเป็นหลัก บริเวณที่ลุ่มจึงเป็นพื้นที่สำคัญในการตั้งชุมชนทำนา

บริเวณแหล่งน้ำ ถือได้ว่าแหล่งน้ำมีความจำเป็นอย่างสูงต่อชุมชน จึงพบว่าหมู่บ้านและอาคารทั่วไปนิยมสร้างอยู่ใกล้แหล่งน้ำ (แต่ไม่ใช่แม่น้ำ)

บริเวณป่าละเมาะ ใช้เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนที่ใช้เป็นแหล่งอาหาร สำหรับเก็บพืชผักและดักจับสัตว์น้อยเป็นแหล่งวัสดุ เช่น ไม้ ซึ่งบริเวณที่แห่งนี้ยังใช้เป็นที่เผาศพเรียกว่า “ดอนปู่ตา” และประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งถือทำเลสำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน

ดังนั้น จึงพบว่างานสถาปัตยกรรมอีสานมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแหล่งน้ำ ป่าชุมชน พื้นที่ทำกินและนิยมสร้างสถาปัตยกรรมอยู่บริเวณ โคกหรือเนินดิน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำท่วมถึงในช่วงฤดูน้ำหลาก

2.1.3.4 อิทธิพลทางเทคโนโลยีที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม

อิทธิพลทางด้านเทคโนโลยีที่มีต่อสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม เกิดจากข้อจำกัดของวัสดุก่อสร้าง โครงสร้างอาคาร เทคนิควิธีการก่อสร้างโดยนำวัสดุใกล้ตัวมาใช้ และประสบการณ์ความชำนาญในการก่อสร้างที่ถ่ายทอดเป็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคม (วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2537 : 43 - 44) เช่น

เกิดจากข้อจำกัดของโครงสร้าง ขนาดสัดส่วนของอาคารที่มีขนาดเล็กกระทัดรัดของสิม (โบสถ์) เพราะเกิดจากโครงสร้างไม่ทำให้ช่วงกว้างของเสามีจำกัด สัดส่วนขององค์พระธาตุที่มีลักษณะบึกบึนที่ตันเพราะเป็นข้อจำกัดของโครงสร้าง เนื่องจากโครงสร้างเป็นก่ออิฐถือปูน จึงต้องทำให้ฐานของพระธาตุมีขนาดใหญ่เพื่อแบกรับน้ำหนักของพระธาตุ ลักษณะของเรือนเครื่องผูกที่ใช้วิธีเข้าเดือยและสอดไม้ในการยึดโครงสร้างของบ้าน

การเลือกใช้วัสดุก่อสร้างใกล้ตัว เช่น ลักษณะของหลังคาแป้นปีก (แป้นไม้) มุงแฝก ผาตองคิง ใช้ชะทาบหรือปะทาบ เป็นปูนที่ช่างพื้นบ้านคิดค้นขึ้นมาเอง โดยมีอัตราส่วนผสมของปูนขาว 5 ส่วน ทราย 7 ส่วน น้ำอ้อย 2 ส่วน น้ำหน้ำ (โค - กระบือ) 1 ส่วน ยางบง 9 ส่วน

หากใช้ปูนลាយเรียกชะทายเพชรมีส่วนผสมของปูน 2 ส่วน ทราช 5 ส่วน น้ำมันขาม 2 ส่วน น้ำมันยาง 1 ส่วน ร่วมในการฉาบก่ออิฐถือปูน (วิโรฒ ศรีสุโร . 2536 : 63) เป็นต้น

2.1.4 พื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานดั้งเดิม

เมื่อพิจารณาถึงพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานสามารถพิจารณาออกเป็น 3 ประเภท โดยแบ่งตามลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรม ได้ดังนี้

2.1.4.1 เอกลักษณะและองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพของปราสาทขอม

2.1.4.2 เอกลักษณะและองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพของวัด

2.1.4.3 เอกลักษณะและองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพของบ้าน

2.1.4.1 เอกลักษณะและองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพของขอม

อิทธิพลของขอมจะพบมากในแถบอีสานใต้ เช่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และในพื้นที่บางส่วนของอีสานกลาง เช่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และยโสธร

ลักษณะโดยทั่วไปของอารยธรรมของขอมจะเป็นรูปแบบของอาคารที่สื่อถึงการบูชาพระเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์และจักรวาล โดยองค์ประกอบสำคัญของสถาปัตยกรรมขอม คือ ปราสาทประธาน (ปราสาทประธาน) ระเบียงคด บรรณาลัย โคปุระ บาราย สะพานนาคนและพลับพลา เป็นต้น

ทั้งนี้ แนวทางการออกแบบของสถาปัตยกรรมขอมนั้น มี 2 ประเด็นสำคัญที่นำมาพิจารณา คือ

(1) การวางผังของปราสาท

(2) ตัวปราสาท

การวางผังของปราสาท

ลักษณะการวางผังของสถาปัตยกรรมขอมทั่วไปส่วนใหญ่จะวางผังของอาคารหันหน้าของปราสาทออกไปทางทิศตะวันออก มีการวางแนวแกนของปราสาท ทางดำเนิน ตัวปราสาท โคปุระ ระเบียงคดบาราย และบรรณาลัยที่สัมพันธ์กับตัวปราสาทประธาน โดยจะถือตัวปราสาทเป็นเสมือนศูนย์กลางของผังทั้งหมด เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุอันเป็นคติความเชื่อของการสร้างปราสาทขอม โดยกลุ่มของอาคารอื่นๆ จะวางตัวอาคารตามเส้นแนวแกนตั้งฉากของตัวปราสาทประธาน โดยเส้นแนวแกนกลางของปราสาทประธานจะตัดกันที่บริเวณที่ทำพิธีบูชาเทพเจ้า และส่วนใหญ่โคปุระทางดำเนิน และสะพานนาคนจะมีทางเข้าออกตามแนวแกนดังกล่าว

ส่วนการวางผังของตัวอาคารอื่นๆ จะอยู่ในตำแหน่งแนวแกน โดยวางมุมตั้งฉากกับแนวแกนดังกล่าว และเชื่อว่าการวางผังของอารยธรรมขอมนี้ เป็นการวางผังตามตำแหน่งของจักรวาลและดาราศาสตร์ (สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ ม.ร.ว., 2536 : 133-165)

รูปแบบสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบของสถาปัตยกรรมขอมนั้น ปราสาทประธานถือว่าเป็นอาคารที่มีความสำคัญที่สุด ตามความเชื่อดั้งเดิมของปราสาทขอม เชื่อว่าเป็นการสร้างเขื่อนเพื่อลอกเลียนแบบของเขาพระสุเมธ หรือในบางความเชื่อ มีความเห็นว่าลักษณะของปราสาทขอมเป็นการเลียนแบบของ ศิวลึงค์ (ที่เปรียบเหมือนตัวแทนของพระศิวะ เทพเจ้าองค์หนึ่งของศาสนาฮินดู)

ทั้งนี้ ลักษณะทั่วไปของปราสาทประธานนั้น เป็นเรือนซึ่งมียอดหลายชั้น ส่วนใหญ่จะนิยมทำเป็นยอด 5 ชั้นซ้อน หมายถึง จำนวนยชานិพุทธรตามความหมายปราสาทของขอม (โชติ กัลปิยาณมิตร. 2539 : 19-20) มีลักษณะคล้ายกับมณฑปของอินเดีย

องค์ประกอบของปราสาทขอมแบ่งออกเป็น 3 ส่วน (เช่นเดียวกับการแบ่งส่วนสำคัญของสัดส่วนสถาปัตยกรรมไทย) คือ ฐานล่างและฐานลวดลายเครื่องประดับ เรือนธาตุ และเครื่องบนของปราสาท (สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ ม.ร.ว. .2536 : 133-165)

ฐานล่างและฐานลวดลายเครื่องประดับ

ประกอบด้วย ฐานบัวและบัวเชิงฐาน ในรูปแบบของฐานปัทม์และฐานเชิงอันเป็นรูปแบบเฉพาะของศิลปะและสถาปัตยกรรมขอม โดยฐานปัทม์จะวางทับอยู่บนฐานเชิง และส่วนใหญ่วางฐานปัทม์จะนิยมสร้างลดลึงกันสองชั้น

เรือนธาตุ

ลักษณะสัดส่วนต่างๆ ของเรือนธาตุ ตั้งอยู่บนฐานปัทม์และฐานเชิง สูงตลอดจนถึงชั้นบัวปลายเชิงเรือนธาตุ ผังปราสาทเป็นรูปกากบาทและมีการข้อมุม ทางเข้าทั้งสี่ด้านประกอบด้วยเสาประดับทางเข้า เสาประดับกรอบประตูและทับหลัง นอกจากนั้นในชั้นเรือนธาตุนี้ ยังประกอบด้วยหน้าต่างและช่องประดับลูกกรงลูกมะหวด

เครื่องบนของปราสาท

ถัดจากชั้นบัวปลายเชิงเรือนธาตุขึ้นไป เป็นชั้นอัสดง ชั้นรัตตะกต ชั้นเชิงบาตร จนถึงยอดปราสาทลักษณะลดลึงกันไป โดยส่วนบนจะเป็นขนาดย่อของชั้นล่างมีการประดับด้วย เครื่องตกแต่งของปราสาท เช่น ชุ่มบัญชร กลศ ตรีสูล หรือปัญญาสุลที่ส่วนยอด และบริเวณเชิงบาตรแต่ละชั้นประดับด้วยกลีบขนุนปราสาท และรูปแบบของหลังคาจะเป็นหลังคาชุ่มโค้ง โดยการเรียงหินแล้วสลักหินเลียนแบบหลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง

2.1.4.2 เอกลักษณะและองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพของวัด

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมสำคัญภายในวัดอีสาน คือ สิม (โบสถ์) พระธาตุ (เจดีย์) วิหาร หอแจก (ศาลาการเปรียญ) หอไตร หอโปง (หอรบะฆัง) ฯลฯ

ทั้งนี้ พบว่าวัดในอีสานโดยส่วนใหญ่แล้ว จะไม่ให้ความสำคัญกับวิหารมากนัก เนื่องจากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 (2325-2352) ถึงรัชกาลที่ 3 (2367- 2394) ยังมีการแบ่งหน้าที่วิหารและ

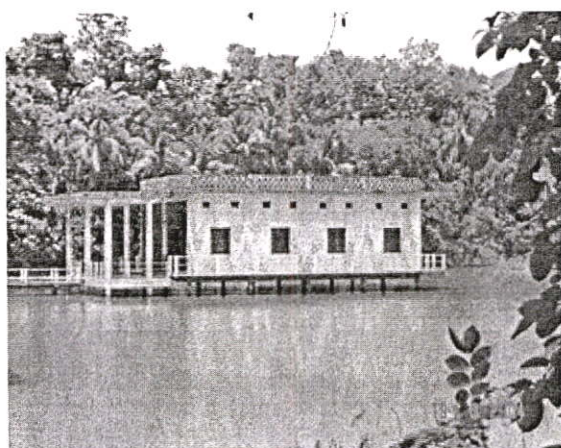
โบสถ์อย่างชัดเจน เพราะยังพบการสร้างอาคารคู่อู่ในวัดในสมัยนั้นเสมอ ครั้งพอมมาถึงรัชกาลที่ 4 (2394 - 2411) เริ่มนิยมสร้างแต่โบสถ์แต่เพียงอย่างเดียวแต่ทำหน้าที่สองลักษณะพร้อมกัน ตั้งแต่ นั้นมาวิหารก็เริ่มเสื่อมความสำคัญลง และเมื่อเวลาผ่านไปวิหารและโบสถ์ทรุดโทรม ทางวัดจึงเลือก ปฏิสังขรณ์โบสถ์เป็นลำดับแรกเสมอ วิหารจึงถูกปล่อยให้ร้างไป (สน สีมাত্রัง. 2531 : 8)

ดังนั้น วัดในภาคอีสานจะให้ความสำคัญกับพระธาตุ (เจดีย์) สิม (โบสถ์) และหอแจก (ศาลาการเปรียญ) เป็นส่วนใหญ่ แต่บางวัดวิหารยังมีความสำคัญอยู่เนื่องจากเป็นที่ประดิษฐานของพระคู่อู่ บ้านคู่อู่เมือง เช่น วิหารพระเจ้าใหญ่อินทร์แปง วัดป่ามหาวันราม อำเภอมือเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และวิหารพระเจ้าองค์หลวง วัดศรีมงคลใต้ อำเภอมือเมือง จังหวัดมุกดาหาร เป็นต้น

1. สิม (โบสถ์)

สิม (โบสถ์) เป็นที่สำหรับประกอบกิจของสงฆ์เพียงเท่านั้น ไม่อนุญาตให้ฆราวาสใช้ โดยเฉพาะผู้หญิงจะห้ามเข้าไปภายในโดยเด็ดขาด สิมในอีสานถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าพระธาตุ ดังนั้น จึงเป็นสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของภาคอีสาน

ในอดีตกาลการบวชจะต้องบวชกันในสิม แต่ถ้าหากไม่ได้วิสุคามสีมาการบวชจะต้องบวชในศาลากลางน้ำ ดังนั้น รูปแบบของสิมจึงสามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ สิมน้ำและสิมบก แต่ปัจจุบันสิมน้ำไม่เป็นที่นิยมเพราะทรุดโทรมง่าย จึงหันมานิยมสร้างสิมบกแทนเป็นส่วนใหญ่ (วิโรฒ ศรีสุโร. 2536 : 69-76)

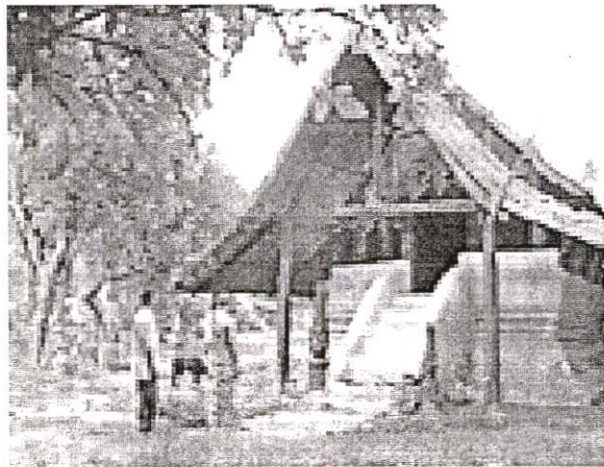

ภาพที่ 2.13 โบสถ์น้ำวัดป่าอุมสมพร อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร

สิมบก สามารถแบ่งออกเป็นสองชนิดอีก คือ สิมทึบและสิมโปร่ง ลักษณะของสิมทึบ จะก่อสร้างผนังขึ้นทั้งสี่ด้านนิยมเรียก สิมมหาอุด ในอดีตสิมจะมีขนาดเล็กกะทัดรัดสามารถที่จะจุพระสงฆ์ที่นั่งหัตถบาสนกันได้ 21 รูป ตามพระธรรมวินัย ส่วนสิมโปร่งจะสร้างผนังเฉพาะด้านหลังเพียงด้านเดียว ด้านอื่นจะก่อขึ้นสูงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น.

ภาพที่ 2.14 สิมที่วัดแจ้ง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

ภาพที่ 2.15 สิมโปร่งวัดบ้านสระเกตุ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

วิโรฒ ศรีสุโร (2536 : 376 - 407) ได้แบ่งลักษณะสำคัญของสิมโดยพิจารณาถึงรายละเอียดของเอกลักษณ์และองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพของสิมออกเป็น 3 ส่วน คือ

1.1 ส่วนบน

ส่วนบน หมายถึง ส่วนของหลังคา และเครื่องยอดประดับตกแต่งทั้งหมด โดยปกติหลังคาของสิมส่วนใหญ่จะเป็นหลังคา 1 - 2 ตับ (บางแห่งอาจถึง 3 ตับ) บางแห่งจะมีหลังคาปีกนกวิ้งโดยรอบอาคาร (โดยเฉพาะสิมโปร่ง) ส่วนใหญ่จะไม่นิยมลดมุขหลังคา (ซึ่งการลดมุขหลังคาได้รับอิทธิพลของรูปแบบหลังคาโบสถ์ภาคกลาง) และส่วนประดับตกแต่งประกอบด้วย ช่อฟ้า โหง่ (ช่อฟ้า) ถ้ายอง หางหงส์ เเชิงชาย และสีหน้า ซึ่งจะนิยมทำเป็นลายตะวัน

1.2 ส่วนกลาง

ส่วนกลาง หมายถึง ส่วนของตัวสิมที่รวมตั้งแต่ผนัง พื้น ประตูหน้าต่าง ลักษณะเด่นของส่วนกลางของสิมจะไม่นิยมก่อผนัง โดยเฉพาะสิมโปร่ง และมีการเต็มสอป (เขียนสี จิตรกรรม) อยู่ผนังภายนอกของสิม ในความเห็นของสน สีมাত্রัง (อนุวิทย์ เจริญสุภกุล. 2531 : 10) เข้าใจว่าเกิดจากประเพณีการใช้ลานวัด และเพื่อให้สตรีมีโอกาสเดินดูภาพศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ได้จากภายนอก เพราะสตรีไม่สามารถที่จะเข้าไปภายในสิมได้ (เด่นดาว ศิลปานนท์. 2540 : 89)

1.3 ส่วนฐาน

ส่วนฐาน หมายถึง ส่วนของอาคารตั้งแต่พื้นดินจนถึงพื้นของอาคาร รวมทั้งบันได และเอวชั้น ลวดบัวต่าง ๆ ลักษณะเด่นของฐานสิม คือ ฐานสิมส่วนใหญ่จะนิยมก่อฐานสูง ซึ่งจะสูงประมาณช่วงหนึ่งตัวคน หรือประมาณ 1.50 - 1.80 เมตร และลักษณะของฐานสิมจะมีรูปแบบที่เรียบง่าย เช่น ฐานบ็อกคว่า - บ็อกหงาย (บัวคว่า - บัวหงาย)

2. พระธาตุ

พระธาตุ หรือที่ภาคกลางเรียกว่า เจดีย์ แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ พระธาตุและธาตุ พระธาตุถือว่าเป็นปูชนียสถาน หรือวัตถุอนุสรณ์เพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า มีความมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นที่ยับยั้งพระบรมสารีริกธาตุ (โชติ กัลยาณมิตร. 2539 : 10) และขอพระอรหันต์หรือบรรจุพระธรรม ส่วนธาตุนั้นสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิของสามัญชนโดยทั่วไป ซึ่งธาตุจะนิยมสร้างขึ้นบริเวณกำแพงวัดหรือรั้ววัด (วิโรฒ ศรีสุโร. 2536 : 77)

วิโรฒ ศรีสุโร (2536 : 8 - 10) ได้จัดกลุ่มพระธาตุของอีสานออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มฐานสูงและกลุ่มฐานต่ำ กลุ่มฐานสูง เช่น พระธาตุพนม (องค์ก่อนการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2483 ซึ่งมีลักษณะยอดธาตุ ทรงบังเหลี่ยมที่ไม่ยืดสูงมากเช่นองค์ปัจจุบัน) และพระธาตุเรณู เป็นต้น ส่วนกลุ่มฐานต่ำ เช่น พระธาตุขามแก่น และพระธาตุศรีสองรัก เป็นต้น

ภาพที่ 2.16 พระธาตุเรณู อ.เรณู จ.นครพนม

สัดส่วนของพระธาตุสามารถพิจารณาแยกเป็นรายละเอียดของการตกแต่ง เอกลักษณะ และองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

2.1 ฐานธาตุ

ฐานธาตุ จะนิยมก่ออิฐขึ้นมาเป็นฐานบังค้ว หรือฐานเชิง ลักษณะส่วนใหญ่ของฐานพระธาตุและธาตุกลุ่มฐานสูงจะเป็นทรงกล่อ่ง 4 เหลี่ยมจัตุรัส ซ้อนลดหลั่นขึ้นไป 2 ชั้น จะนิยมทำซุ้มประตูหลอกทั้ง 4 ด้าน ประดับด้วยภาพสลักอิฐเรื่องราวการก่อสร้างองค์พระธาตุมานแต่อดีตกาล โดยบริเวณที่ตีฐานของธาตุจะมีบัวคว่ำบัวหงายสูงขึ้นเพียงเล็กน้อยเป็นลวดลายง่าย

ทั้งนี้ ฐานของพระธาตุกลุ่มฐานสูงจะมีสัดส่วนของฐานพระธาตุสูงกว่าพระธาตุกลุ่มฐานเตี้ย ซึ่งลักษณะของพระธาตุกลุ่มฐานเตี้ยจะไม่ให้ความสำคัญของฐานธาตุนัก โดยจะไปเน้นความสำคัญที่เรือนพระธาตุ และยอดพระธาตุนักมากกว่า

2.2 เรือนธาตุ

เรือนธาตุ มักเป็นที่บรรจุอิฐของผู้ถวายชนม์ (ยกเว้นพระธาตุกลุ่มธาตุเตี้ยที่นิยมบรรจุอิฐไว้ที่ยอดธาตุนักมากกว่า) จะนิยมออกแบบเป็นทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประดับลวดลาย บ้างก็ทำเป็นซุ้มจรนำ 4 ทิศ ประดิษฐานรูปบุคคลสำคัญ เช่น พระเถระผู้ใหญ่ เป็นต้น

2.3 ยอดธาตุ

ลักษณะของยอดธาตุส่วนใหญ่จะเป็นธาตุทรงบัวเหลี่ยม แต่มีการสอบของยอดปลายให้แคบลงและไปบานออกในส่วนบน คล้าย ๆ กับปากแจกันที่ส่วนบนสุดจะบานออก จากนั้นในส่วนปลายสุดของยอดธาตุจะเป็นลักษณะเดียวกัน แต่จะทำขนาดให้เล็กลง ลดเป็นดับขึ้นในชั้นต่อ ๆ ไป ในบางแห่งช่างได้เสริมยอดปลีเข้าไปอีกทั้ง 4 ด้าน โดยปะติดเข้ากับยอดธาตุส่วนล่าง เพื่อให้ทำให้ดูซับซ้อนอลังการแปลกตากว่าทรงบัวเหลี่ยมยอดเดียว

3. วิหาร

วิหารชาวบ้านเรียก “อาราม” หรือ “อาฮาม” ปกติส่วนใหญ่จะสร้างคู่กับพระธาตุ ส่วนใหญ่ตำแหน่งวิหารจะอยู่แกนเดียวกับตำแหน่งองค์พระธาตุ ภายในจะมีพระประธานประจำวิหาร เป็นที่ประกอบกิจกรรมทั้งของสงฆ์และฆราวาส ขนาดของวิหารจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่ เนื่องจากจะต้องสามารถที่จะจุสงฆ์และฆราวาสจำนวนมากได้ ลักษณะโครงสร้างจะมีทั้งก่ออิฐ ไม้ หรืออิฐและไม้ร่วมกัน หลังคาจะมีตั้งแต่ 1 - 2 ตับ เป็นส่วนใหญ่

4. หอแจกหรือศาลาการเปรียญ

เป็นอาคารที่บำเพ็ญกุศล เช่น แจกทาน ฆราวาสฟังธรรมในวันธรรมสวนะ จัดเทศน์มหาชาติ ทอดผ้าป่า ใช้เลี้ยงพระจำนวนมาก ๆ แจกข้าวอุทิศแก่ผู้ตาย ในภาคกลางเรียกว่า ศาลาการเปรียญ เพราะเป็นที่ในการใช้สอนพระให้เป็น เปรียญ (ไพโรจน์ สโมสร. 2532 : 27 - 35) จะมีลักษณะคล้ายกับวิหาร แต่จะต่างกันตรงที่ตำแหน่งที่ตั้งของหอแจกไม่มีความจำเป็นที่อยู่ใกล้

กับองค์พระธาตุ ในภาคอีสานจะให้ความสำคัญกับหอแจกมากกว่าวิหาร วัดในอีสานส่วนใหญ่ จึงจะพบเห็นสิม และหอแจกเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 2.17 หอแจก (ศาลาการเปรียญ) วัดศรีมณฑา จ.นครพนม

5. หอไตร

เป็นอาคารหรือเรือนที่เก็บหนังสือธรรม หรือคัมภีร์ที่ใช้เป็นหลักอ้างอิงในการศึกษามักนิยมปลูกใกล้หรืออยู่ติดกับกุฏิ เพื่อประโยชน์ในการดูแลได้ง่าย ในบางแห่งมักนิยมปลูกในน้ำกลางสระ หรือบ่อน้ำเพื่อป้องกันสัตว์แมลงจากพื้นดินไปกัดทำลายหนังสือ เพราะโดยทั่วไปมักจะ เป็นอาคารโครงสร้างไม้ (โชติ กัลยาณมิตร. 2539 : 10)

ภาพที่ 2.18 หอไตร วัดทุ่งศรีเมืองเป็นหอไตรกลางน้ำ อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

ภาพที่ 2.19 หอไตรวัดขุขุ หลุ อ.ตระการ จ.อุบลราชธานี

6. กุฏิ หอโปง (หอรระฆัง) ศาลาอเนกประสงค์ และอื่น ๆ

กุฏิ เป็นที่อยู่อาศัยและจำวัดของพระภิกษุ ในพุทธบัญญัติเดิมกำหนดขนาดของกุฏิให้พอดีที่พระภิกษุรูปเดียวจะอยู่อาศัยได้สะดวก มีเนื้อที่กำหนดความยาว 12 กีบพระสุคตและกว้าง 7 กีบพระสุคต คือ ประมาณ 3.00 x 1.75 เมตร ตามมาตราส่วนปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าขนาดตามที่กำหนดไว้ในกำหนดเพื่อการอยู่อาศัยโดยแท้จริงมิใช่เพื่อสะสมสิ่งใด ๆ ไว้มิใช่ ซึ่งคล้ายกับกุฏิสำหรับวิปัสสนาในปัจจุบัน

หอรระฆัง โดยปกติจะสร้างขึ้นในเขตพุทธาวาสทำหน้าที่เช่นเดียวกับหอกลองที่สร้างติดไว้กับหอฉัน หอรระฆังนี้เป็นส่วนประดับของเขตพุทธาวาสจะสร้างไว้ด้วยหรือไม่ก็ได้ โดยทั่วไปแล้วใช้สำหรับตีบอกสัญญาณให้พระสงฆ์โบสถ์หรือบอกสัญญาณการทำสังฆกรรม (โชด กัลยาณมิตร. 2539 : 7 - 19)

นอกจากนั้นภายในวัดบางวัดยังประกอบไปด้วยอาคารอื่น ๆ เช่น หอฉันและอาคารอเนกประสงค์อื่น ๆ ส่วนลักษณะรูปแบบและส่วนประกอบสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มอาคารดังที่ได้กล่าวมาไม่มีรูปแบบแน่นอน แล้วแต่ช่างและออกแบบจะรังสรรค์แตกต่างกันไป และให้ความสำคัญไม่มากเท่ากับสถาปัตยกรรมหลัก ๆ ดังที่ได้กล่าวข้างต้น

2.1.4.3 เอกลักษณะและองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพของบ้านเรือน

เรือนพักอาศัยในอีสานสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ เรือนพักอาศัยชั่วคราว เรือนพักอาศัยประเภทกึ่งถาวร เรือนพักอาศัยถาวร (ชิตี เสงี่ยมมี และคณะ. 2534 - 2535 : 17 -40) และเรือนร้านค้า

1. เรือนพักอาศัยชั่วคราว ตูบ หรือกระต๊อบ

เรือนพักอาศัยชั่วคราว ตูบ หรือกระต๊อบ คือ เรือนพักอาศัย หรือเตียงนาที่สร้างด้วยวัสดุที่ไม่แข็งแรงและสร้างขึ้นชั่วคราวใช้สำหรับพักหรือหลบแดด เป็นเรือนยกพื้น หรือติดพื้น

ถาวรอยู่อาศัยเกิดกว่า 2 - 3 ปี หากในระยะ 3 ปี ไม่สามารถยกเรือนใหม่ได้ มักจะถูกตำหนิจากญาติพี่น้องฝ่ายหญิง

ทั้งนี้ ลักษณะของสองเรือนชนิดแรกไม่มีลักษณะรูปแบบที่ตายตัว ไม่นิยมประดับประดาและไม่มีพิธีกรรมในการก่อสร้างมากนัก

3. เรือนพักอาศัยถาวร

เรือนพักอาศัยถาวรเป็นเรือนที่สร้างขึ้นถาวร โดยวัสดุก่อสร้างจะใช้วัสดุที่คงทน และเน้นรูปแบบของการก่อสร้าง ประโยชน์ของการใช้สอยและความประณีตทางช่าง โดยจะมีความเชื่อและมีประกอบพิธีกรรมในการก่อสร้าง

เรือนถาวรแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ เรือนเกย หรือเรือนเท็บ เรือนแฝด หรือเรือนโง่ง ส่วนเล้าข้าวก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งของเรือนพักอาศัยถาวรเช่นกัน (จิตติ เสงี่ยมิ และคณะ. 2534 - 2535 : 17 - 40)

4. เล้าข้าว

เล้าข้าวเป็นที่เก็บข้าวเปลือกของชนอีสาน ลักษณะโดยทั่วไปของเล้าข้าวจะมีลักษณะพิเศษกว่าเรือนทั่ว ๆ ไป คือ จะเอาโครงสร้างของตัวอาคารไว้ค้ำนอก เพื่อให้สามารถเก็บข้าวเปลือกได้สะดวกและเก็บรักษาง่าย และจะสร้างแยกออกจากเรือนพักอาศัย

ภาพที่ 2.21 เล้าข้าว (ยั้งข้าว) เป็นที่เก็บข้าวเปลือกของชนอีสาน

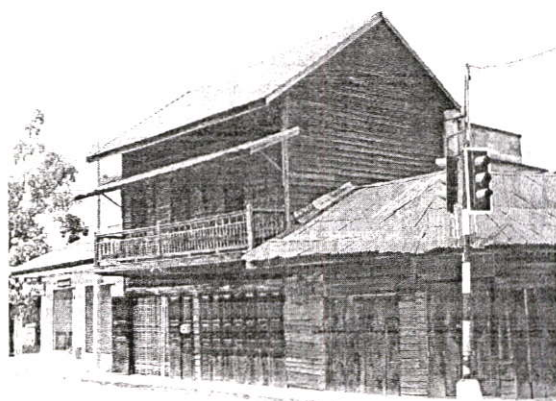
นอกจากนี้องค์ประกอบทั่ว ๆ ไป ของเรือนอีสานก็มี เช่น ลานบ้าน เอือนแดด (ชานแดด) เป็นพื้นที่เปิดโล่งพื้นลดระดับใช้ได้อเนกประสงค์ เช่น พักผ่อน รับประทานอาหาร ชานเล่นเป็นพื้นลดระดับลงจากชานแดดอีกชั้นทำหน้าที่เป็นชานเชื่อมกับเอือนไฟ (ครัว) ชานมณฑลระดับลงจากชานเล่นทำหน้าที่สำหรับวางอ่างน้ำ (โองน้ำ) และไม่ยกพื้นสูงมากเพื่อให้สามารถหาน้ำขึ้นได้โดยง่าย เอือนไฟ (ครัว) ห้องพ่อ-แม่ ห้องเปิง (ห้องนอนลูกชาย) ห้องส้วม (ห้องนอนลูกสาว หรือลูกสาวกับลูกเขยก่อนออกเรือนใหม่) และฮ้างน้ำ (ชั้นวางหม้อน้ำ) และองค์ประกอบหนึ่งซึ่งเพิ่มเข้ามาในช่วงหลัง พ.ศ. 2510 คือ ห้องส้วม (จิตติ เสงี่ยมิ และคณะ. 2534 - 2535 :

79) ส่วนองค์ประกอบสำหรับประดับตกแต่งของเรือนจะมีส่วนประดับสำคัญของเรือนส่วนใหญ่จะตกแต่งที่ส่วนบนหรือส่วนหลังคา เช่น บริเวณสีหน้า (หน้าบ้าน) ของอาคารส่วนใหญ่จะเป็นลายตะวันยอดปิ่นลมและชายคาเท่านั้น

5. เรือนร้านค้า

เรือนร้านค้ามีสองประเภทตามระดับของชุมชน คือ ในระดับชุมชนอำเภอจะเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวคล้ายกระท่อม

อีกระดับในชุมชนที่เจริญขึ้นในจังหวัดจะเป็นเรือนไม้สองชั้น ด้านบนมีระเบียงยื่นและใช้บังแดดให้ชั้นล่าง มีการตกแต่งลวดลายลูกกรงระเบียงแตกต่างกันไป บางแห่งที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกเข้ามา (ฝรั่งเศส) สมัยที่มหาอำนาจอาณานิคมปกครองอินโดจีน โดยเฉพาะตามริมฝั่งแม่น้ำโขง เช่น จังหวัดนครพนม และจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งลักษณะของอาคารจะเป็นอาคารทรงตึก (อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. 2530 : 21 - 32)

ภาพที่ 2.22 เรือนร้านค้า อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

2.2 ลักษณะกายภาพของลักษณะอีสานดั้งเดิม

เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม

ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

2.2.1 ผังและการจัดกลุ่มอาคาร

อาคารหลังเดียวและกลุ่มอาคาร

โดยทั่วไปลักษณะเรือนอีสานแบบดั้งเดิม ตัวเรือนมีลักษณะเป็นหลังเดี่ยวหรือหลายหลังเชื่อมต่อกันตามประโยชน์ใช้สอยที่เพิ่มขึ้น (ธิตี เสงรัมย์ และคณะ. 2534-2535 : 17) ลักษณะทั่วไปจะเป็นเรือนครอบครัวเดี่ยว แต่เมื่อสมาชิกครอบครัวมากขึ้นจากการแต่งงานจะมีการต่อเติมจากเรือนครอบครัวเดี่ยว โดยการต่อเติมจะต่อเติมทั้งด้านข้างของอาคารมีบานเป็นตัวยื่นออกมาจึงจะขยายออกไปปลูกสร้างบ้านเรือนมีรูปแบบและใช้วัสดุก่อสร้างเรียบง่ายเป็นการ

ชั่วคราวสำหรับผู้ออกรือนใหม่ จากนั้นจึงค่อยเสริมสร้างฐานะขวานขวยปลูกเรือนถาวรใหม่ในภายหลัง (เด่นดาว ศิลปานนท์. 2540 : 74)

อาคารมีชาน

ลักษณะของอาคารมีชานเป็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน (ชิตี เสงี่ยมิ และคณะ. 2534-2535 : 91 และ 79) ทั้งนี้ รูปแบบชานของเรือนอีสานแบ่งออกตามประโยชน์ใช้สอยที่แตกต่างกัน ได้ดังนี้

(1) เอือนแดดหรือชานแดดเป็นพื้นที่เปิดโล่ง พื้นลดระดับใช้ได้อเนกประสงค์ เช่น พักผ่อน รับประทานอาหาร

(2) ชานเล่นเป็นพื้นลดระดับลงจากชานแดดอีกชั้น ทำหน้าที่เป็นชานเชื่อมกับเอือนไฟ (ครัว)

(3) ชานมณฑลระดับลงจากชานเล่น ทำหน้าที่สำหรับวางแอ่งน้ำ (โองน้ำ) และไม่ยกพื้นสูงมากเพื่อให้สามารถหาน้ำขึ้นได้โดยง่าย เป็นต้น

2.2.2 หลังคา

หลังคาจั่ว หลังคาจั่วปีกนก (มีชานจั่ว) และหลังคาจั่วมีปีกนก 4 ทิศ

หลังคาจั่วปีกนก(มีชานจั่ว) เป็นลักษณะของหลังคาเรือนส่วนใหญ่ของอีสาน (ชิตี เสงี่ยมิ และคณะผู้ร่วมวิจัย. 2534-2535 : 38-39) และในอาคารทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะรูปแบบหลังคาของสิมอีสาน ลักษณะของหลังคานิยมทรงจั่วชั้นเดียวมีชานจั่วและปีกนกคลุมโดยตลอดทั้ง 4 ด้าน (วิโรฒ ศรีสุโร. 2539 : 408)

หลังคาปั้นหย่า

รูปแบบของหลังคาปั้นหย่าเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในภาคอีสานเมื่อปลายรัชกาลที่ 6 ถึงสมัยรัชกาลที่ 7 โดยการก่อสร้างอาคารราชการและบ้านพักข้าราชการ ซึ่งเป็นรูปแบบของบ้านพักอาศัยในเมืองหลวง รูปแบบของหลังคาปั้นหย่าจึงปรากฏในหลายหมู่บ้านของอีสาน (ชิตี เสงี่ยมิ และคณะ. 2534-2535 : 85)

หลังคาจั่วต่อเพิง

ลักษณะของหลังคาจั่วต่อเพิงเป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของเรือนอีสาน ทั้งนี้ เพราะเป็นรูปแบบของหลังคาที่ง่ายแก่การต่อเติม ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบออกเป็นเรือนเกย เรือนเทิบ และดูบต่อได้ เป็นต้น

ทั้งนี้ พบว่ารูปแบบของหลังคาจั่วปีกนก(มีชานจั่ว) กับหลังคาจั่วปีกนก 4 ทิศเป็นลักษณะของหลังคาจั่วที่มีการยื่นชายคาปีกนกหรือชานจั่วออกมาจากตัวอาคารเป็นการออกแบบหลังคาเพื่อป้องกันไม่ให้ฝนสาดเข้าหน้าต่าง หรือช่องลม (น. ณ ปากน้ำ . 2522 : 246)

ลักษณะโครงสร้างและวัสดุที่ใช้ของหลังคาเดิมที่จะเป็นไม้ทั้งหมดประกอบด้วย ไม้ประมุง มีไร(เดือยไม้ไผ่) เกาะไม้ระแนว(แป) ไม้ระแนง(แป) ชิดกับสวะยัว(ตง) ด้วยเครือยานาง(เครือของ ไม้ชนิดหนึ่ง) สวะยัวชิดกับช่อ ดั้ง ออกไก่และเสาด้วยลิ่ม หรือเดือยไม้ไผ่ (ฉัตร เสงี่ยมิ และคณะ. 2534-2535 : 39)

ลักษณะการซ้อนชั้นของหลังคา

การลดชั้นหลังคา และการลดมุขหลังคา

การลดชั้นหลังคาจะพบเฉพาะอาคารทางพุทธศาสนา เช่น สิม(โบสถ์) วิหาร หรือหอ แจก(ศาลาการเปรียญ) หากลดชั้นหลังคาที่ด้านหน้าและด้านหลังของอาคาร โดยการทำเป็นจั่วลด หลังมาเป็นชั้น ๆ เรียกลดมุขหลังคา

การลดมุขหลังคาเป็นรูปแบบหลังคาที่ได้รับอิทธิพลของภาคกลาง มักมีอายุไม่เกิน 50 ปี (วิโรฒ ศรีสุโร. 2536 : 415) โดยเฉพาะเป็นรูปแบบของรัตนโกสินทร์ตอนต้น (อนุวิทย์ เจริญสุกุล. 2530 : 26) การนำเอาศิลปะสถาปัตยกรรมจากภาคกลางมาประยุกต์ใช้ในอีสานครั้งแรก เริ่มเป็นที่นิยม ในหมู่ของสงฆ์ที่ได้เข้าไปร่ำเรียนพระปริยัติธรรมในเมืองหลังกลับมา จนกลายเป็นรูปแบบของอาคาร ทางพุทธศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติก่อสร้างต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน (วิโรฒ ศรีสุโร. 2536 : 54)

การซ้อนดับหลังคา

การซ้อนดับหลังคาเป็นรูปแบบของหลังคาที่นิยมใช้ในอาคารทางพุทธศาสนา เพราะเป็น รูปแบบของหลังคาที่โครงสร้างเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน และง่ายแก่การต่อเติมอาคารในอนาคต คล้ายกับ รูปแบบของหลังคาจั่วค่อเพิงของเรือนอีสาน ทั้งนี้ รูปแบบของการซ้อนดับหลังคานั้น ได้รับอิทธิพล จากวัฒนธรรมไท-อีสานที่อาคารทางพุทธศาสนารูปแบบของหลังคาจะไม่นิยมลดมุขหน้า-หลังเป็น ทรงจั่วชั้นเดียว (วิโรฒ ศรีสุโร. 2539 : 408) หากมีการซ้อนชั้นหลังคาจะนิยมใช้รูปแบบของ การซ้อนดับหลังคาแทน

การยื่นชายคา

ชายคาสั้น

รูปแบบของการยื่นชายคาสั้นนั้น พบได้ในสถาปัตยกรรมขอมที่เกิดจากข้อจำกัดของ โครงสร้างอันเกิดจากการเรียงหิน และอิฐ ทำให้ไม่สามารถยื่นชายคายาวได้ นอกจากนั้นใน อาคารทางพุทธศาสนาของอีสานในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่ได้รับอิทธิพลไทย (ภาคกลาง) ซึ่งเป็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายที่ไม่นิยมสร้างให้มีชายคายื่นยาวออกมาจาก ตัวเสามากนัก (ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี . 2537: 235)

ชายคายาว

ลักษณะของการยื่นชายคายาวเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในเขตร้อนที่สภาพ ภูมิอากาศที่มีแดดร้อนจัดและมีลมแรงในฤดูฝน (สุมาลี ประทุมพันธ์. 2537: 33) อ้างถึงการสัมภาษณ์

วีรวรรณ คิติสาร) นอกจากนั้นลักษณะสำคัญของตัวอาคารที่มีลักษณะคุ่มเตี้ยแจ้ หากเปรียบเทียบกับสัดส่วนของหลังคาที่ยื่นยาวคลุมอาคารทั้งหลัง ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของอาคารที่มีลักษณะถ่อมตน ไม่โอ้อวดอิทธิพล (มุสดี ทิพทัส . 2539 : 802-803) ของสถาปัตยกรรมอิสาน

ความชันของหลังคา

ทั้งนี้ หากเปรียบเทียบความชันหลังคาของสถาปัตยกรรมอิสานกับสถาปัตยกรรมไทย (ภาคกลาง) พบว่าสถาปัตยกรรมอิสานนั้น รูปแบบหลังคาคุ่มกดลงต่ำกว่าและเส้นหลังคาตรง ไม่แอ่นตัว (ธิตี เสงวีรัมย์ และคณะ. 2534-2535 : 39) ทั้งนี้ เพื่อให้ชายคายื่นได้ยาวขึ้นและเหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศที่แดดจัดและลมแรงในฤดูฝน ในขณะที่สถาปัตยกรรมไทย(ภาคกลาง)หลังคาจะชันมากกว่า และอ่อนโค้งในลักษณะของหลังคาทรง “จอมแห”

นอกจากนั้น พบว่าในอาคารทางพุทธศาสนาจะนิยมใช้รูปแบบหลังคาจั่วปีกนก(มีชานจั่ว) และหลังคาจั่วปีกนก 4 ทิศ ซึ่งความชันของหลังคามีสองระดับ คือ จั่วหลังคาจะชัน ในขณะที่หลังคาปีกนก หรือชานจั่วนั้นจะไม่ชันมาก ทั้งนี้ เพื่อให้ชายคายื่นได้ยาวคลุมอาคารได้มากขึ้น

2.2.3 ฐานอาคาร

อาคารยกพื้นลอยต่ำ

จะพบได้เป็นส่วนใหญ่ในแถบที่มีอากาศหนาวเย็น เช่น แถบจังหวัดเลย เนื่องจากอากาศที่ชื้นทำให้ไม่สามารถเลี้ยงสัตว์ที่บริเวณใต้ถุนเรือนได้ เพราะความชื้นทำให้มีกลิ่นเหม็นและอับ จึงนิยมผูกสัตว์เลี้ยงไว้ข้างนอกบ้าน และไม่จำเป็นต้องทำใต้ถุนสูง (อุคม บัวศรี. 2532 : 63)

อาคารยกพื้นสูง

โดยทั่วไปลักษณะบ้านพักอาศัยแบบดั้งเดิมจะนิยมก่อสร้างเรือนยกพื้นสูงด้วยเสาไม้ จึงมีใต้ถุน (ธิตี เสงวีรัมย์ และคณะ. 2534-2535 : 17) ซึ่งรูปแบบอาคารยกพื้นสูงสามารถใช้ประโยชน์จากใต้ถุนเรือนได้ โดยใช้เป็นที่กั้นคอกสัตว์ พื้นที่นั่งพักผ่อนตอนกลางวันเพราะชันบนร้อน และบริเวณใช้ทำงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ตั้งหูกทอผ้า เป็นต้น นอกจากนั้นใต้พื้นบ้านมีหิ้งใส่ของ เช่น จอบ เสียม เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำไร่ ทำนาอื่น ๆ (เด่นดาว ศิลปานนท์. 2540 : 79)

อาคารวางบนเนินดิน และยกฐานอาคารสูง

อาคารโดยส่วนใหญ่ของอิสานจะไม่นิยมวางบนพื้นดิน หากวางบนพื้นดินก็จะนิยมวางอาคารบนเนินดิน หรือบริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึง สืบเนื่องจากรูปแบบของสถาปัตยกรรมอิสานในประเด็นต่าง ๆ เช่น

แนวคิดการออกแบบผังปราสาทของขอมนั้น จะยึดถือคติจักรวาลและเขาพระสุเมระเป็นหลัก (อนุวิทย์ เจริญสุภกุล. 2530 : 22) จึงทำให้การก่อสร้างปราสาทขอมนั้นจึงนิยมสร้างบนเขาหรือเนินสูง หากตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มก็จะยกฐานสูงชันเพื่อให้พื้นน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ซึ่งเป็นการวิวัฒนาการไปสู่สถาปัตยกรรมขอมแบบศิขร (เทวสถานตั้งอยู่บนเนินเขา) (เฉลิม รัตนทัศนีย์ . 2539 : 96)

คติการปลูกเรือนของอีสานนั้น จะต้องมีการศึกษาความสูงต่ำของพื้นที่ ถ้าพื้นที่สูงหรือต่ำไปทิศไหนที่นั้นจะเป็นมงคลหรือไม่เป็นมงคล เช่น ทิศปัจฉิมสูง ทิศอากาศเย็นต่ำ เป็นทำเลดี ทิศทักษิณ-หรดีสูง ทิศพายัพต่ำ เป็นทำเลดี พื้นที่ทั้งสี่ด้านสูง ตรงกลางต่ำเหมือนใบบัว เป็นทำเลที่ดีมาก เป็นต้น (ปรีชา พิณทอง . 2540 : 148) ทั้งนี้ เพราะทำเลปลูกเรือนควรตั้งอยู่บนเนินดิน หรือที่สูง ยกเว้นในทิศตะวันออกเป็นเนินสูง และทิศตะวันตกเป็นที่ต่ำไม่เหมาะจะเลือกเป็นทำเลปลูกเรือน เพราะหากพื้นที่ทางทิศตะวันออกเป็นเนินสูงหรือภูเขาตัวอาคารจะไม่โดนแสงแดดในช่วงเช้า เนื่องจากโดนเนินดินและภูเขาบดบัง ในขณะที่เดียวกันหากทิศตะวันตกเป็นที่ต่ำ แสงแดดที่จัดของช่วงบ่าย จะกระทบกับอาคาร โดยตรงทำให้ตัวอาคารร้อนจนเกินไป

ทั้งนี้ การยกฐานอาคารสูงหรือวางอาคารบนเนินดินนั้น ทำให้อาคารโปร่ง และสามารถที่จะระบายอากาศได้ง่าย จึงทำให้ตัวอาคารเย็นสบายกว่าอาคารที่พื้นวางติดดิน ซึ่งอับและระบายอากาศได้ยาก นอกจากนี้ งานสถาปัตยกรรมอีสานมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแหล่งน้ำ ป่าชุมชน พื้นที่ทำกิน และนิยมสร้างสถาปัตยกรรมอยู่บริเวณโลกหรือเนินดิน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก (ชิตี เสงร์สมิ์ และคณะ. 2534-2535 : 5) และในอาคารทางศาสนาโดยเฉพาะรูปแบบของสิมอีสานที่นิยมทำฐานสูงถึงทว่มหัว มักก่อเป็นแบบฐานแอมซันปากพาน มีบัวลาดชัน ท้องกระดาน นิยมทำกระดูกงู สักส่วนคูบิกบินมีปลั่ง (วิโรฒ ศรีสุโร. 2539 : 408)

2.2.4 การเลือกใช้วัสดุผนัง

ฉาบปูนเรียบตีเส้นแนวนอน

ผนังฉาบปูนเรียบตีเส้นแนวนอนสื่อถึงลักษณะอีสาน โดยเป็นการเลียนแบบลายไม้(ตีซ้อนทับ) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2539 : 48-65) ที่ว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นลักษณะที่มีความทันสมัยด้วยเทคโนโลยีและวัสดุที่ใช้ แต่มีเค้าโครงของลักษณะไทย(อีสาน) เป็นงานสร้างสรรค์ใหม่ เป็นการคิดค้นใหม่ ไม่ใช่การทำตามรูปแบบเดิม หรือพยายามเอารูปแบบเดิมมาใช้ในลักษณะการปรับแต่ง แต่เป็นการปรุงกันใหม่ ทั้งนี้ ยังเหมาะสมกับท้องถิ่นอีสานที่สภาพภูมิอากาศที่ร้อนและเย็นจัดของอีสานการฉาบปูนอาจแตกร้าวได้ ซึ่งการฉาบปูนตีเส้นจึงสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้

ก่ออิฐโชว์แนว

วีรวรรณ ศิตติสาร(2537 : 33) กล่าวว่า ก่ออิฐโชว์แนวเป็นวัสดุที่แสดงออกถึงความกลมกลืนและได้บรรยากาศของท้องถิ่นอีสานและเป็นการแสดงออกถึงสัจจะของวัสดุ

หินทรายธรรมชาติ สีลาแลง และอิฐเป็นวัสดุที่ใช้ในสถาปัตยกรรมขอม โดยก่อเรียงขึ้นไปเป็นโครงสร้างของอาคาร จากนั้นโกลนหินเป็นสัดส่วนอาคารแล้วจึงเกาะสลักหินทรายเป็นเรื่องราวและลวดลายตามคติความเชื่อของวัฒนธรรมขอม ทั้งนี้ ยังเป็นวัสดุและเทคโนโลยีที่มีในท้องถิ่นอีสาน

การเลือกใช้หินทรายธรรมชาตินั้น ชนสิทธิ์ ธเนศนิตย์ (สุมาลี ประทุมรัตน์. : 28-29) อ้างใน ชนสิทธิ์ ธเนศนิตย์) กล่าวว่า การเลือกใช้หินทรายมาประดับตกแต่งซุ้มทางเข้าอาคารนั้น เป็นการสร้างความรู้สึกของความเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน ประเภทปราสาทหินได้

กระเบื้องดินเผา

การประดับผนังและพื้นด้วยกระเบื้องดินเผาท้องถิ่นได้กลายเป็นลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยโดยเฉพาะภูมิภาคอีสาน (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. 2537: 62)

ทั้งนี้ การเลือกใช้วัสดุที่ได้กล่าวข้างต้น เช่น ผนังก่ออิฐโชว์แนว ทรายธรรมชาติ หินศิลาแลง และกระเบื้องดินเผา นั้น เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นการใช้วัสดุและเทคโนโลยีพื้นถิ่นให้สอดคล้องสัมพันธ์กับหลักการออกแบบที่เป็นวิชาการอันก้าวหน้า เพื่อเชื่อมสานอดีตให้ต่อเนื่องกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม (วิวัฒน์ เฌมียพันธ์. 2541: 63)

2.2.5 องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม

ลายหน้าจั่ว

- จั่วลายตะเว็น หรือตาเวน(พระอาทิตย์) จั่วเกล็ดใบปรีอ(ไม้ตีนแวนอน) และจั่วไม้ตีแนวตั้ง

ลายหน้าจั่วเป็นองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเป็นแผงไม้สามเหลี่ยมประดับปิดส่วนที่เป็นโพรงใต้หลังคา ทางด้านสกัดของเรือนที่เรียกว่า “ด้านหุ้มกลอง” จั่วหรือหน้าจั่วใช้เรียกกับเรือนไม้เครื่องสับ หรือเรือนไม้จริงเท่านั้น ถ้าเป็นอาคารทางศาสนา โบสถ์ วิหาร พระมหาปราสาท เรียกว่า “หน้าบัน” (โชติ กัลปยานมิตร. 2518: 39 และ 65) ส่วนในอาคารทางศาสนาจะนิยมทำสีหน้า หรือหน้าบันมีลายไม้มาก นิยมลายตาเวน(พระอาทิตย์) มีรัศมีประดับกระจกเงากลม เรียก “แวนแก้ว” (วิโรฒ ศรีสุโร. 2539 : 408)

ทั้งนี้ สันนิษฐานว่ารูปแบบของจั่วลายตะเว็น หรือตาเวน(พระอาทิตย์)นั้น อาจเกิดจากการประยุกต์นำใบตาลมาปิดพื้นที่หน้าจั่ว ซึ่งสามารถพบเห็นได้ในเรือนขนาดย่อม เช่น เรือนเหย้าและเส้าข้าว แล้วจึงประยุกต์ใช้ไม้จริงมาตีปิดพื้นที่จั่วแทนใบลานคล้ายกับรูปแบบของจั่วลายใบตาลหรือลายก้านตาล(ชิตี เสงรัมย์ และคณะ. 2534-2535 : 65)

นอกจากนั้นในอาคารทางศาสนา วิโรฒ ศรีสุโร (2541 : 84-86) กล่าวว่า ยังมีองค์ประกอบสถาปัตยกรรมอีสานหนึ่งเรียกว่า “ฮังผึ่ง” หรือ “ฮังเผ็ง” (ตามเสียงพื้นถิ่นอีสาน) ภาคกลางเรียกว่า “รวงผึ่ง” และทางภาคเหนือเรียกว่า “โก่งคิ้ว” โดยจะประดับอยู่ด้านหน้าหรือมุขหน้าได้สีหน้า หรือหน้าบันลงมา ติดอยู่กับเสามีสามตอน (เพราะเสาด้านหน้ามีสี่ต้น) ตอนกลางจะกว้างด้านข้างทั้งสองจะแคบกว่า ทำด้วยไม้มีการแกะสลักลงบนเนื้อไม้และประดับแผ่นแก้ว หรือกระจก อย่างสวยงามประณีตสุดคากว่าส่วนใดๆของอาคารทางศาสนา โดยเฉพาะอีสานตามแบบฉบับของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน จะขาดส่วน “ฮังผึ่ง” นี้ไม่ได้ ลักษณะของ “ฮังผึ่ง” มีรูปร่าง

เหมือนรังผึ้งขนาดใหญ่ ส่วนล่างจะย่อยแหลมลงมากลายรูปกรวยเอาปลายลง ซึ่งข้างจะทำให้มีความสูงพื้นศิระของคนไม่มากนัก เพราะอาคารทางพุทธศาสนาของอีสานจะไม่มีขนาดใหญ่มากนัก

ค้ำยันหลังคา

ทั้งนี้ “กันทวย” หรือที่ช่างพื้นถิ่นชาวอีสานเรียก “ไม้ยัน” “ค้ำยัน” และ “แขนนาง” ใช้ประโยชน์เป็นโครงสร้างยื่นออกไปค้ำยันส่วนเชิงชายเพื่อรับหลังคาด้านข้างมอบบ้าน หรือกุฎี ถ้าเป็นอุโบสถ วิหารเรียกว่า ทวย (น.ณ. ปากน้ำ. 2530 : 340)

พบว่ากันทวยในอีสานมีหลายรูปแบบ ได้แก่ ทวยแฝง ทวยนาค ทวยเทพพนม ทวยแขนนาง และทวยอื่น ๆ โดยรูปแบบทวยแฝงนั้นเรียกได้ว่า เป็นเอกลักษณ์ของส่วนประกอบสถาปัตยกรรมได้อย่างเต็มเปี่ยม โดยช่างแกะลายส่วนใหญ่นิยมใช้ลายก้านดอก (ก้านขด) ประกอบลวดลายวันเด่นแบบพื้นเมือง (วิโรฒ ศรีสุโร. 2541 : 28)

ยอดปิ่นลมหลังคา

- ยอดปิ่น(แป้น)ลมทั่วไป และยอดปิ่น(แป้น) ลมประกอบติดด้านหน้าจั่ว

ชิตี เสงร์สมิ (2534-2534 : 39) กล่าวว่า บ่อยครั้งที่องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรมในรูปแบบยอดปิ่น (แป้น) ประกอบติดด้านหน้าจั่ว ถูกยึดถือว่าเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของอีสาน โดยเฉพาะในเรือนอีสาน

ยอดปิ่นลมไม่สามารถสืบสาวได้แน่นอนว่าเกิดขึ้นในสมัยใด แต่ก็มีพบยอดปิ่นลมในเรือนรุ่นโบราณเป็นลักษณะยอดแหลมเล็ก ๆ และยอดปิ่นลมแบบทั่วไปหรือยอดปิ่นลมชนิดทำด้วยไม้กระดานแผ่นตัดเป็นทรวดทรง

ส่วนยอดปิ่น(แป้น)ลมประกอบติดด้านหน้าจั่ว หรือยอดปิ่นลมชนิดไม้เหลี่ยมฉากและขั้วสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากยอดปิ่นลมชนิดนี้ น่าจะประยุกต์มาจากเรือนฝรั่งอีกทีหนึ่ง (ชิตี เสงร์สมิ และคณะ. 2534-2535 : 65)

หน้าต่างและการเจาะช่องของอาคาร

- การเจาะช่องเปิดสูงทางตั้ง และการเจาะช่องเปิดและระบายระดับด้วยลูกกรง (ลูกมะหวด)

สุนทร ตุลยะสุข (2541 : 51) กล่าวว่า การประดับช่องเปิดด้วยเสาหน้าต่างลูกมะหวดนั้น สื่อถึงสถาปัตยกรรมอีสานได้เพราะเป็นองค์ประกอบตกแต่งของศิลปะสถาปัตยกรรมขอม และการเจาะช่องเปิดสูงทางตั้ง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “หน้าต่างช่องลม” เป็นการเจาะช่องแสงแคบ ๆ ถึงระยะชั้นกันมากทั้งด้านสกัดหรือด้านหุ้มกลอง ทำให้หน้าต่างมีความต่อเนื่องมากกว่าการเจาะช่องเป็นหน้าต่างประดับด้วยซุ้มขนาดใหญ่ (ทรงยศ วีระทวีมาศ. 2539 : 89) เข้าใจว่าจะบันดาลใจมาจากหน้าต่างลูกกรงหินทรงมะหวดตามปราสาทหินของขอม (น.ณ. ปากน้ำ. 2522 : 56)

- การเจาะช่องเปิดขนาดเล็ก หน้าต่าง(ป่องเอี่ยม) และหน้าต่างเปิดถึงพื้น พร้อมกันตก (ประคูป้อง)

รูปแบบหน้าต่าง(ป่องเอี่ยม) เป็นลักษณะของหน้าต่างเรือนอีสานที่มีขนาดใหญ่ไม่ใหญ่มากนัก ประมาณ 0.50X0.50 เมตร บางครั้งจะทำเป็นช่องเปิดไม่มีบานหน้าต่าง จากสภาพอากาศในอีสานที่ปกติจะร้อนจัดในเวลากลางวันการอยู่อาศัยจะใช้ได้ฉุนเรือน ในขณะที่กลางคืนจะหนาวจึงไม่จำเป็นต้องเจาะหน้าต่างใหญ่ และโดยส่วนใหญ่ป่องเอี่ยมจะเปิดออกด้านนอกเพื่อแก้ปัญหาเรื่องฝนสาด (ชิตี เสงวีรัมย์ และคณะ. 2534-2535 : 60) และหน้าต่างเปิดถึงพื้นพร้อมกันตก(ชาวผู้ไทย เรียก ประตูบ้อง) นอกจากใช้เป็นช่องหน้าต่างแล้ว ยังใช้เป็นช่องสำหรับส่งและขนของขึ้นไปบนเรือนได้อีกด้วย

2.2.6 ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก

อาคารอยู่ใกล้กับต้นไม้

ในการตั้งชุมชนของสังคมอีสานได้เลือกทำเลปรับตามสภาพภูมิประเทศอันจะเอื้ออำนวยแก่ชีวิต พบว่าหมู่บ้านและชุมชนอีสานตั้งอยู่ในพื้นที่ทำเลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ การตั้งหมู่บ้านและอาคารจะตั้งอยู่ในบริเวณที่ดอนหรือโคกเนินที่น้ำท่วมไม่ถึง บริเวณที่ราบลุ่มซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับทำเกษตรกรรม บริเวณใกล้กับแหล่งน้ำเพราะมีความจำเป็นต่อชุมชน และบริเวณป่าละเมาะ

ทั้งนี้ เพราะบริเวณป่าละเมาะเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนที่ใช้เป็นแหล่งอาหารสำหรับเก็บพืชผักและดักจับสัตว์เล็กสัตว์น้อย เป็นแหล่งวัสดุ เช่น ไม้ ซึ่งบริเวณที่แห่งนี้ยังใช้เป็นที่เผาศพเรียกว่า “ดอนปู่ตา” และประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งถือทำเลสำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน (เด่นดาว ศิลปานนท์, 2540 : 71) สังเกตได้จากชื่อหมู่บ้านที่มีความหมายในตัวเอง เช่น บ้านดง ได้แก่บ้านที่มีป่าดงดิบอยู่ใกล้หรืออยู่ในหมู่บ้าน บ้านโนนงิ้ว หมายถึงบ้านที่ตั้งอยู่บนเนินที่มีต้นงิ้วหรือต้นนุ่นอยู่มาก เป็นต้น (อุดม บัวศรี. 2532 : 61)

นอกจากทำเลที่ตั้งสถาปัตยกรรมอีสานจะมีความสัมพันธ์กับป่าชุมชนแล้ว พบว่าในบริเวณขอบเขตของเรือนอีสานจะนิยมปลูกไม้ผลเพื่อทำหน้าที่เป็นฉนวนป้องกันความร้อนให้ตัวเรือน และลมฝนแล้วยังสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้อีกด้วย ทั้งนี้ ชาวอีสานยังมีคติความเชื่อดั้งเดิม เกี่ยวกับไม้มงคลต่าง ๆ ที่ควรปลูกใกล้เรือน (สวิง บุญเจิม. 2539 : 32) ได้แก่

ทิศตะวันออก	ปลูกต้นไผ่ และต้นกุ่ม สามารถป้องกันโรคภัยไข้เจ็บได้
ทิศตะวันออกเฉียงใต้	ปลูกต้นยอ สารภี สามารถป้องกันเสนียดจัญไร
ทิศใต้	ปลูกมะม่วง มะพลับ สามารถป้องกันคนมาตีมุดัน
ทิศตะวันตกเฉียงใต้	ปลูกต้นหมากมี(ขนุน) และต้นคูณ สามารถป้องกันการใส่ร้ายป้ายสี
ทิศตะวันตก	ปลูกมะขม และมะขาม สามารถป้องกันการมีคดีความและภัยทางไสยศาสตร์ต่าง ๆ
ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	ปลูกมะกรูดมะนาว และส้มเขียวหวานสามารถป้องกันคนมาปองร้าย

ทิศเหนือ	ปลูกหมากทัน(พุทรา) และหมากสีดา(ฝรั่ง) ป้องกันคาตา อาคม และคนมาทำร้ายได้ทุกชนิด
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	ขุดสระน้ำ แล้วปลูกต้นไม้ที่มีหนาม เช่น หมากมี (ขนุน) สามารถป้องกันโรคระบาดได้ เป็นต้น

อาคารสัมพันธ์กับลานโล่งอเนกประสงค์ (ลานดิน)

สถาปัตยกรรมอีสานมีความสัมพันธ์กับลานโล่งสังเกตได้จากในอาคารทางศาสนา พบว่าผนังภายนอกของสิม (โบสถ์) มักจะเขียนรูปแต้ม (ภาพจิตรกรรมฝาผนัง) ซึ่งเป็นประเพณีการเขียนสีที่มีพบเห็นในภูมิภาคอีสาน อันเกิดจากประเพณีการใช้ลานวัดในภาคอีสาน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ สน สีมাত্রัง (อ้างในอนุวิทย์ เจริญสุกุล. 2531 : 10)

ในบ้านเรือนอีสานจะมีความสัมพันธ์กับลานโล่งโดยถือเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวอีสาน โดยเฉพาะสังคมเกษตรกรรม เช่น การตากผ้าแห้ง ผลผลิตการเกษตร ผึ่งแดดในฤดูหนาวและกิจกรรมทั่วไป

นอกจากนั้นประเพณีในการขึ้นเรือน หรือสร้างเรือนในอดีตนั้น จะต้องมีการถือโสกหรือโกลกในการเลือกทำเลสร้างเรือน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันความเชื่อบางอย่างก็ยังมีอิทธิพลอยู่ เช่น จะต้องเลือกเอาสถานที่ปลอดโปร่ง โล่ง ไม่มีหลุม มีบ่อ ไม่มีจอมปลวก ไม่มีหลุมผี (หลุมศพ) ไม่มีต้นไม้ใหญ่ แต่เป็นพื้นที่วงกลมคูดวงจันทร์ เป็นรูปมะนาว คัดสี่เหลี่ยมคางหมู เป็นรูปเรือสำเภา เป็นคูดรูปกางเกง เป็นต้น (อุคม บัวศรี. 2532 : 61)

อาคารสัมพันธ์แหล่งน้ำ

การตั้งหมู่บ้านและสถาปัตยกรรมอีสานส่วนใหญ่ไม่นิยมสร้างใกล้กับแม่น้ำสายใหญ่ ๆ เนื่องจากผิวดินภาคอีสานเป็นดินปนทรายไม่สามารถดูดซับน้ำ ในส่วนที่ลึกลงไปเป็นดินดานหรือดินเหนียวน้ำไม่สามารถซึมผ่านได้สะดวก ส่วนในบริเวณที่ลุ่มแม่น้ำในฤดูฝนจะปรากฏน้ำเอ่อล้นฝั่งได้ ในขณะที่ฤดูร้อนปริมาณน้ำก็ลดลงต่ำจนถึงเหือดแห้ง ทั้งนี้ เนื่องจากระดับพื้นที่โดยส่วนใหญ่ของอีสานมีความลาดเอียงมากโดยเฉพาะทางทิศตะวันออกของภาคอีสาน ทำให้น้ำไหลลงไปทางทิศตะวันออกเรื่อยไป ถ้าปริมาณน้ำไม่มากพอก็จะไม่มีน้ำหล่อเลี้ยงในลำน้ำได้ (ฉิติ เสงรัมย์ และคณะ. 2534-2535 : 5)

2.2.7 การใช้สีกับอาคาร

การเลือกใช้สีพื้นเป็นสีน้ำตาล (สีอิฐ ดิน ดินเผา และหินทราย)

การเลือกใช้สีพื้นเป็นสีน้ำตาล ซึ่งเป็นสีของอิฐ กระเบื้องดินเผา หินทรายและศิลาแลงซึ่งเป็นวัสดุที่มีในท้องถิ่นได้บรรยากาศของท้องถิ่นอีสาน และยังเป็นการแสดงออกถึงสัจจะของวัสดุ (วิวรรธณ ศิริสาร. 2357 : 33)

ไมเน้นหลายสีและนิยมสีธรรมชาติที่เนื้อวัสดุ

การเลือกใช้สีโดยไมเน้นหลายสีและนิยมสีธรรมชาติที่เนื้อวัสดุนั้น ได้สอดคล้องกับความเห็นของ แสงอรุณ รัตตสิกร (2540 : 94-95) ที่ว่า การเลือกใช้สีโดยเฉพาะกับเสนาสนะ (อาคารทางพุทธศาสนา) แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ สีที่ทาทับไปบนเนื้อของวัสดุ และสีที่ประจําเข้ากับเนื้อวัสดุ ซึ่งสีประเภทธรรมชาติควรแก่การนำมาใช้แก่เสนาสนะ นอกจากจะคงทนและไม่สิ้นเปลืองแล้ว ยังแสดงถึงความมีสัจจะของวัสดุอย่างเต็มที่ ถึงแม้ว่าเนื้อของวัสดุบางชนิดไม่อาจต้านทานดินฟ้าอากาศได้นาน แต่จำเป็นจะต้องใช้สีป้องกัน ในกรณีเช่นนี้ เราจำเป็นต้องทาสีทับแต่ควรเลือกใช้สีที่เมื่อทาแล้วแสดงให้เห็นผิวของวัสดุให้ปรากฏ ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้ความเป็นจริงของวัสดุได้คลี่คลายออกมาบ้าง

2.3 แนวความคิดและรูปแบบของการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย

2.3.1 สื่อความเป็นอีสานโดยการพัฒนา คลีคลาย กิดใหม่ และปรุงใหม่ขงรูปแบบสถาปัตยกรรม

การพัฒนาสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยนั้น ควรสื่อความเป็นอีสานโดยการพัฒนา คลีคลาย กิดใหม่และปรุงใหม่ขงรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม เพื่อการสืบสานสถาปัตยกรรมในอดีตสู่สถาปัตยกรรมใหม่ โดยการนำลักษณะอีสานทั้งเชิงนามธรรมและรูปธรรมมาพัฒนาใช้อย่างเหมาะสม

โดยสอดคล้องกับความคิดเห็นของ วิมลสิทธิ์ หรขางกูร (2539 : 48-65) ที่ว่า ลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมนั้น หมายถึง ลักษณะที่มีความทันสมัยด้วยเทคโนโลยีและวัสดุที่ใช้ แต่ยังมีเค้าโครงของลักษณะไทย เป็นการสร้างสรรค์ใหม่ เป็นการคิดค้นใหม่ ไม่ใช่การทำตามรูปแบบเดิม หรือพยายามเอารูปแบบเดิมมาใช้ในลักษณะการปรับแต่ง แต่เป็นการปรับปรุงกันใหม่ โดยความคิดเห็นดังกล่าวย่อมรวมไปถึงลักษณะสถาปัตยกรรมอีสานด้วย

ทั้งนี้ อาคารที่สร้างในปัจจุบันสนองประโยชน์ใช้สอยของปัจจุบัน ควรเป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 9 เป็นรูปแบบที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับยุคสมัย เทคโนโลยี และวัสดุในการก่อสร้างในปัจจุบันไม่ควรนำแบบเก่ามาทำซ้ำใหม่ (สุสติ ทิพทัส, 2539 : 150 อ้างใน วิมลสิทธิ์ หรขางกูร)

2.3.2 เคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3.2.1 ประยุกต์เลือกเอาแนวความคิดบรรพบุรุษมาใช้ให้เหมาะสม

การประยุกต์เลือกเอาแนวความคิดบรรพบุรุษมาใช้ให้เหมาะสมนั้น สอดคล้องกับแนวความคิดของวิวัฒน์ เตมีพันธ์ (2541 : 63) ที่ว่า การออกแบบสถาปัตยกรรมที่ดั้นนั้น คือ การแปรวิทยาการที่ก้าวหน้ามาใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ฉะนั้นจึงควรที่สถาปนิกหันกลับมาสนใจศึกษาสถาปัตยกรรมท้องถิ่นในแต่ละท้องถิ่น เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยของอาคาร

ตลอดจนทำความเข้าใจเทคนิควิธีการใช้วัสดุพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับรูปลักษณะของอาคารท้องถิ่นให้กระจ่าง นำความเข้าใจ และองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานั้น มาแปรเป็นพลังสร้างสรรค์ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับหลักการออกแบบที่เป็นวิชาการอันก้าวหน้า เพื่อเชื่อมสานอดีตให้ต่อเนื่องกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

2.3.2.2 รับอิทธิพลรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

การรับอิทธิพลรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานนั้น พบว่ามีรูปแบบทางกายภาพที่แตกต่างกันอยู่ 3 กลุ่ม คือ รูปแบบของสถาปัตยกรรมขอม รูปแบบของอาคารทางพุทธศาสนาในอีสาน(วัด) และบ้านเรือนอีสาน นอกจากนี้พบว่ามีกรนำรูปแบบของงานศิลปกรรมอีสานมาประยุกต์ใช้กับสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยอีกด้วย

ทั้งนี้ การรับอิทธิพลรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานนั้น ถือได้ว่าเป็นการสืบสานลักษณะอีสานที่มีมาแต่ในอดีตไว้ เพื่อพัฒนาแนวความคิดและรูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยในปัจจุบัน และสมภพ ภิรมย์ (2538 : 30) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สืบสาน” ไว้ว่า เป็นการสานต่อหรือสืบทอดเจตนารมณ์ในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งในที่นี้หมายถึง ลักษณะอีสานที่มีมาแต่อดีต

สัจชัย หมายมั่น (2535 : 213) กล่าวว่า การพัฒนาสถาปัตยกรรมไทยนั้น ให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้คงอยู่ และคนทั่วไปสามารถจดจำได้ โดยนำหลักเกณฑ์และรูปแบบหลักที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย เช่น หน้าจั่ว หน้าบัน ปั้นลม ที่มีอยู่แล้วสามารถนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันได้ ทั้งนี้ ความคิดเห็นดังกล่าวย่อมนำไปจนถึงลักษณะสถาปัตยกรรมอีสานด้วย

ดังที่ Robert A.M. Stem (อังกโนวิวัฒน์ เดมีพันซ์. 2541: 63-64) สถาปนิกชาวอเมริกา และสถาปนิกระดับแนวหน้าของโลกในยุคนี้ ได้วางหลักการในการออกแบบของเขาไว้ 5 ประการ ดังนี้

- (1) การนำลวดลายต่าง ๆ มาตกแต่งอาคารไม่ใช่เรื่องเลวร้ายอะไร
- (2) การออกแบบอาคารให้มีรูปลักษณะ สอดคล้องกับอาคารในอดีตหรืออาคารในประวัติศาสตร์ อาคารที่มีรูปลักษณะดังกล่าวย่อมมีความหมายมากกว่าอาคารที่ไม่มีรูปลักษณะทางประวัติศาสตร์
- (3) อาคารที่ออกแบบขึ้นใหม่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง รูปลักษณะของอาคารควรจะสอดคล้องกับอาคารข้างเคียง อาคารที่ออกแบบเช่นนี้ย่อมมีพลังมากกว่าอาคารที่ออกแบบโดยไม่สอดคล้องกับอาคารข้างเคียง
- (4) อาคารที่มีรูปลักษณะที่สื่อความหมายให้ผู้พบเห็นได้หยั่งทราบถึงเรื่องราวที่เป็นภูมิหลังของอาคาร ย่อมเป็นอาคารที่มีความหมายและมีคุณค่ามากกว่าอาคารที่ตอบสนองแต่ประโยชน์ใช้สอย
- (5) สถาปัตยกรรมเป็นการเล่าเรื่องชนิดหนึ่ง หรือสถาปัตยกรรมเป็นงานศิลปะที่สื่อความหมาย ฉะนั้นการออกแบบอาคารควรมีการออกแบบรูปด้านและรูปทรงของอาคาร ให้สื่อเรื่องราวให้ผู้พบเห็นได้รับรู้ถึงสภาพสังคม และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น

2.3.2.3 กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมข้างเคียง

วิลลิสทรี ทรายงกูร (2539 : 60) กล่าวว่า การออกแบบอาคารที่ควรให้ความสำคัญกับความกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมข้างเคียงนั้น ควรเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อทำหน้าที่สนองด้านใช้สอยใหม่ให้โครงการอนุรักษ์ หรือในอุทยานประวัติศาสตร์ต่าง ๆ รวมไปถึงอาคารที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อแทนอาคารเก่าที่ถูกรื้อไป โดยอาคารเก่ามีคุณค่าในการอนุรักษ์ หรือสร้างขึ้นใหม่เพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมด้วยการรักษารูปแบบวิธีการก่อสร้าง ตลอดจนคติความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

สอดคล้องกับแนวคิดของ Robert A.M. Stern (อ้างในวิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2541 : 63-64) ที่ได้วางหลักในการออกแบบของเขาไว้โดย 1 ใน 5 ประการของแนวคิด คือ อาคารที่ออกแบบขึ้นใหม่ในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง รูปลักษณะของอาคารควรจะสอดคล้องกับอาคารข้างเคียง อาคารที่ออกแบบเช่นนี้ย่อมมีพลังมากกว่าอาคารที่ออกแบบ โดยไม่สอดคล้องกับอาคารข้างเคียง

2.3.2.4 คำนำถึงชนบทรรมนิยมประเพณี ความเชื่อ การยอมรับของสังคม และวิถีชีวิตของสังคมอีสาน

การออกแบบสถาปัตยกรรมโดยคำนำถึงชนบทรรมนิยมประเพณี ความเชื่อ การยอมรับของสังคมและวิถีชีวิตของสังคมอีสานนั้น วิลลิสทรี ทรายงกูร (2530 : 68) กล่าวว่า เป็นการออกแบบโดยคำนึงถึงรากฐานทางวัฒนธรรมที่รองรับแบบอย่างของสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยหรือผู้ใช้ ย่อมต้องมีแบบอย่างและรูปแบบที่สะท้อนมาจากสภาพความเป็นอยู่ หรือวัฒนธรรมในท้องถิ่น หรือเรียกแนวทางการออกแบบนี้ว่า แนวบริบทนิยม

ทั้งนี้ แฟรงก์ ลอยด์ ไรท์ (Frank Lloyd Wright) และกลุ่มสถาปนิกอเมริกา ได้มีแนวคิดที่ว่า สถาปัตยกรรมที่ดีนั้น จะต้องเกิดจากการตอบสนองอย่างตรงไปตรงมาต่อความต้องการที่แท้จริง และงานสถาปัตยกรรมที่จะออกแบบจะต้องเป็นงานศิลปะที่สะท้อนถึงการดำรงชีวิตของชาวบ้าน และคนในท้องถิ่นนั้น ที่ยังคงดำเนินอยู่ตามความเป็นจริง (Living Art) ที่มีคุณค่าและสร้างรสนิยมใหม่ขึ้นมา โดยเป็นการสร้างรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่เกิดจากการศึกษา ค้นคว้าหาหลักการออกแบบจากการค้นคว้าลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน (วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2541: 57)

2.3.3 โดยการคำนึงถึงความเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

2.3.3.1 คำนำถึงประโยชน์ใช้สอย

เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนไป รูปแบบของสถาปัตยกรรมจึงปรับเปลี่ยนไปเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยที่เกิดขึ้นใหม่ และสังคมและวิถีชีวิตที่ได้เปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นเรื่องยากและไม่เหมาะสมนักที่จะนำรูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิมมาประยุกต์กับลักษณะการใช้สอยของอาคารชนิดใหม่ ๆ

ในขณะที่ นุกูล ชมพูนุช (2531 : 137-138) กล่าวว่า ถึงแม้ว่าปัจจุบันรูปแบบของวิถีชีวิตจะเปลี่ยนไปจากเดิมบ้างก็ยังเหลือชนบทรรมนิยมประเพณีดั้งเดิมอยู่ ดังนั้น การสร้างอาคารบ้านเรือนก็ควรเปลี่ยนไปจากเดิมบ้าง เช่น การเลือกใช้วัสดุและประโยชน์ใช้สอยใหม่ ๆ แต่ก็ควร

คงเอกลักษณ์ทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้บ้าง เช่น รูปแบบของงานไม้ชนิดต่าง ๆ ที่ปัจจุบันการสร้างงานด้วยไม้จะไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง แต่ประโยชน์ใช้สอยของงานก็ยังคงอยู่และบ้านในอดีตที่มีใต้ถุน แต่ปัจจุบันสังคมและวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปได้ถุนบ้านจึงลดความจำเป็นลง รูปแบบบ้านจึงกลายเป็นบ้านสองชั้นแทน เป็นต้น

2.3.3.2 คำนึ่งถึงสภาพแวดล้อม และสภาวะความน่าสบายซึ่งเกิดจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของอีสาน

พื้นฐานของการออกแบบสถาปัตยกรรมนั้น จะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม และสภาวะความน่าสบายซึ่งเกิดจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของอีสาน ซึ่งจะสร้างให้งานสถาปัตยกรรมมีเอกลักษณ์ (ตริงใจ บุรณสมภพ. 2533 : 119-121) เช่น ลักษณะของอาคารที่ค้ำแดดค้ำฝน อันเป็นรูปแบบเฉพาะของสถาปัตยกรรมในเขตร้อนชื้นที่มีแดดจัดและลมแรงในฤดูฝน เป็นต้น

2.3.3.3 เลือกเทคนิค เทคโนโลยี และวัสดุที่เหมาะสมกับท้องถิ่นในปัจจุบันของอีสาน

การเลือกเทคนิค เทคโนโลยีและวัสดุที่เหมาะสมกับท้องถิ่นในปัจจุบันของอีสาน นอกจากมีความเหมาะสมกับสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ยังแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานด้วย

ทั้งนี้ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2537 : 46) กล่าวว่า การคำนึงถึงความชำนาญ และช่างฝีมือท้องถิ่นนั้น มีความจำเป็นอย่างมากที่นักออกแบบในปัจจุบันจะต้องศึกษาอย่างลึกซึ้ง เพราะระดับฝีมือและระดับความชำนาญของช่าง เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดวิธีการและรูปแบบของอาคาร หากการออกแบบขัดกับวิธีของช่าง งานย่อมไม่บรรลุเป้าหมายที่คาดไว้ วิธีการก่อสร้างของช่างในท้องถิ่นต่าง ๆ ทางสังคมวิทยาให้ความสำคัญถึงกับถือว่าเป็นระบบปัทมฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมเลยทีเดียว

2.3.3.4 การจัด และการออกแบบภูมิทัศน์

นอกจากปัจจัยพื้นฐานในการออกแบบทั่วไปที่จะต้องนำมาพิจารณาในการออกแบบแล้ว การจัดและการออกแบบภูมิทัศน์จะส่งเสริมให้เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมเด่นยิ่งขึ้น ซึ่งนอกจากการเลือกใช้ต้นไม้ทำหน้าที่เป็นสิ่งป้องกันตัวอาคารให้พ้นจากความร้อนและฝนสาดแล้ว การเลือกใช้ไม้พื้นถิ่นมาประดับตกแต่งบริเวณภายนอกอาคารทำให้ได้บรรยากาศของภูมิภาคชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ จะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมเดิมของท้องถิ่นด้วย โดยการออกแบบจะต้องให้ความเคารพกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ พรรณม ธรรมวิมล (2537 : 41) กล่าวว่า การแบ่งส่วนต่าง ๆ ของอาคารตามประโยชน์การใช้สอยที่แตกต่างกัน ทำให้อาคารมีขนาดไม่ใหญ่มาก และให้อาคารเกาะตัวไปตามสภาพพื้นที่ เพื่อมิให้ขัดธรรมชาติโดยรอบและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

2.3.3.5 การมีเหตุและผล

สถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมเก่าและใหม่ได้อย่างกลมกลืน ดังที่วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2539 : 62) ได้ให้ความหมายของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยไว้ว่า เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ยึดถือรูปแบบสถาปัตยกรรมโมเดิร์นเป็นหลัก และอิงกับสถาปัตยกรรมไทยในอดีต หรือสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น เป็นต้น

ทั้งนี้ พบว่าลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมโมเดิร์นนั้น จะยึดอยู่กับหลักปรัชญาตะวันตก อันเป็นหลักของตรรกวิทยาที่เน้นความมีเหตุผลเป็นหลัก (ชาติรี ลดาลลิตสกุล. 2538 : 110-111) ดังนั้นสถาปัตยกรรมร่วมสมัยจึงเป็นการผสมผสานกลมกลืนของหลักเหตุและผล และอิงกับรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่นเพื่อการสืบสานลักษณะไทยพื้นถิ่นในสถาปัตยกรรม

2.3.3.6 ประหยัดพลังงาน รักษาสิ่งแวดล้อม และคุ้มค่าการลงทุน

จากการที่ประเทศไทยมีความเจริญทางเศรษฐกิจที่รวดเร็ว ในช่วงที่ผ่านมาก่อให้เกิดปัญหาความต้องการพลังงานของประเทศสูงมาก เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว รัฐบาลจึงได้ออกพระราชบัญญัติการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ.2535 ขึ้นไป ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะกำกับดูแลและส่งเสริมการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพในอาคารและโรงงานทั่วไป (สุนทร บุญญาธิการ. 2539 : 104) ดังนั้น อาคารในปัจจุบันซึ่งรวมถึงสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยในปัจจุบันและอนาคต จึงมีความจำเป็นที่จะต้องออกแบบให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวอีกด้วย

2.3.4 การนำพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย

เป็นการนำพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานดั้งเดิม ไปพัฒนาใช้กับสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย เพื่อสร้างบรรยากาศอีสานให้งานสถาปัตยกรรม โดยมีประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.3.4.1 เอกลักษณะและองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพของหอม

2.3.4.2 เอกลักษณะและองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพของวัดอีสาน

2.3.4.3 เอกลักษณะและองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมทางกายภาพของเรือนอีสาน

นอกจากนั้นการออกแบบสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยนั้น ไม่ได้หมายความว่าต้องจำกัดอยู่เฉพาะกับพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานดั้งเดิมเท่านั้น โดยปฏิเสธวัฒนธรรมใหม่ ๆ แต่ควรเป็นไปในรูปแบบของการประสานกลมกลืนกันกับวัฒนธรรมใหม่ด้วย (2541 : 58 - 60) มีความคิดเห็นว่าลักษณะไทยในสถาปัตยกรรมในปัจจุบันนี้ หมายถึง ลักษณะของวัฒนธรรมที่มีลักษณะร่วมกันอย่างประสานกลมกลืนของหลายวัฒนธรรม โดยมีได้ทำลายวัฒนธรรมย่อยในระดับท้องถิ่นลงไป

2.4 การรับรู้ลักษณะอีสานร่วมสมัย

การรับรู้ลักษณะอีสานร่วมสมัยนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งวิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2530 : 62 - 63 และ 75 - 77) กล่าวว่า

ประสบการณ์ในอดีตของบุคคลที่รับรู้สภาพแวดล้อม

ประสบการณ์ในอดีตของบุคคลมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อกระบวนการรับรู้ที่เกิดขึ้น โดยผลของการรับรู้ที่แตกต่างกันระหว่างบุคคลต่าง ๆ มีส่วนมาจากประสบการณ์ในอดีตที่แตกต่างกันของบุคคล ผลของการรับรู้มีความสัมพันธ์กับสิ่งที่บุคคลรู้หรือรู้สีก่อน ซึ่งเป็นประสบการณ์ในอดีตของผู้รับรู้ ทั้งนี้ ประสบการณ์ของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้โคจรสะสมสิ่งที่รับรู้เข้ามา ในขณะที่เกิดความสัมพันธ์ทางการกระทำระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม เพราะว่าปกติมนุษย์จะมีการกระทำเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมอยู่เสมอ และนำผลของการกระทำที่ได้กระทำมาแล้วมาพิจารณาประกอบเพื่อประเมินโอกาสและข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมที่บุคคลที่จะต้องเผชิญต่อไปพร้อมกับสิ่งที่เพิ่งรับรู้เข้ามา

ทั้งนี้ ความแตกต่างของประสบการณ์ในการรับรู้ประสบการณ์ของบุคคลนั้น เกิดจากการเรียนรู้บุคคลที่มีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน อาจเกิดจากการฝึกฝนที่แตกต่างกันได้ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับการฝึกฝนมา เช่น สถาปนิกเป็นผู้ที่มีความสามารถในการรับรู้ทางทัศนศาสตร์สูง เช่น รูปทรง สี ฯลฯ ซึ่งเป็นคุณสมบัติทางกายภาพของสภาพแวดล้อมและมักเกิดการรับรู้ที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป

การใส่ใจและให้คุณค่า

นอกจากประสบการณ์ในอดีตแล้ว อิทธิพลต่าง ๆ ภายในตัวบุคคลที่มีผลสำคัญต่อการรับรู้ ได้แก่ ความใส่ใจที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเป้าหมายทางพฤติกรรมในปัจจุบันหรืออนาคต และการให้คุณค่าต่อสิ่งที่รับรู้ซึ่งเป็นไปตามประสบการณ์ในอดีต

ความใส่ใจ

การรับรู้สภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวันขึ้นอยู่กับเป้าหมายทางพฤติกรรมซึ่งเป็นความสนใจในการรับรู้ข่าวสารเฉพาะอย่าง ในการรับรู้ต้องเกิดจากการใส่ใจมุ่งเฉพาะที่ข่าวสารบางส่วน หากบุคคลจำเป็นต้องสนใจในสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเป้าหมาย ก็ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการรับรู้ในสิ่งที่มีความสำคัญกว่า

การให้คุณค่า

ต่อสิ่งที่รับรู้มีผลทำให้เกิดความแตกต่างจากการรับรู้ เพราะนอกจากการให้คุณค่าที่ต่างกัน ต่อสิ่งที่รับรู้ตามความต้องการในปัจจุบันแล้ว ที่สำคัญ คือ บุคคลมักมีระบบให้คุณค่าสิ่งที่ยึดถือแตกต่างกัน คุณค่าเป็นตัวกำหนดทัศนคติซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สีกต่าง ๆ และความเชื่อยึดถือต่าง ๆ ในขณะเดียวกันทัศนคติมีอิทธิพลต่อการรับรู้และการรับรู้มีผลต่อทัศนคติ คุณค่าจะเป็นตัวกำหนด

การรับรู้ บุคคลจะมีการรับรู้อย่างไรขึ้นอยู่กับระบบคุณค่าที่ยึดถือทั้งการรับรู้ ทักษะคิดและคุณค่า ต่างก็เป็นประสบการณ์ที่สะสมกันมา

2.5 อาคารตัวอย่าง

ในการศึกษาอาคารตัวอย่างผู้วิจัยได้คัดเลือกอาคารกรณีศึกษาโดยพิจารณาเลือกจากอาคาร ที่ได้รับการยอมรับ ได้รับรางวัล เคยได้รับการเผยแพร่ในวารสารต่างๆ ที่สอดคล้องกับสาระคุณค่า ทางสถาปัตยกรรมที่ต้องการศึกษา

2.5.1 โครงการอาคารศูนย์บริการพนมรุ้ง อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง

ที่ตั้งโครงการ	อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์
สถาปนิก	พรธรรม ธรรมวิมล (สถาปนิกฝ่ายอนุรักษ์โบราณสถานกอง โบราณคดี)
สร้างแล้วเสร็จเมื่อ	พ.ศ.2534
รางวัล	เหรียญทองประเภทสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ จากมูลนิธิหม่อมเจ้าไฉไลยากร วรวรรณ สมาคมสถาปนิกสยาม ปี พ.ศ. 2535
ได้รับการเผยแพร่ในวารสาร	อาษา

รายละเอียดทั่วไปของโครงการ

โครงการอาคารศูนย์บริการพนมรุ้ง อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เป็นกลุ่มอาคาร โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก โดยมีแนวคิดในการออกแบบและวางผังอาคาร ดังนี้

แนวคิดในการวางผัง เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของที่ตั้งเป็นที่มีความลาดชัน มีต้นไม้เดิม และบ่อน้ำธรรมชาติ ซึ่งเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง การวางผังอาคารยึดหลักปรัชญาการวางผังของเทวสถานขอมโบราณ โยคนำหลักการเน้นแนวแกนมาพัฒนาใช้ หันหน้าอาคารไปทางทิศตะวันออก รักษาสภาพแวดล้อมธรรมชาติให้ได้มากที่สุด โดยรักษาบ่อน้ำและต้นไม้เดิม แบ่งส่วนต่างๆ ของอาคารตามประโยชน์การใช้สอย เพื่อลดขนาดของอาคารไม่ให้สูงใหญ่จนข่มธรรมชาติ โดยรอง และให้อาคารเกาะตัวไปตามสภาพพื้นที่เพื่อกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

แนวคิดในการออกแบบ เนื่องจากอาคารอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์แหล่งประวัติศาสตร์ขอม รูปแบบของตัวอาคารพยายามยึดถือเอกลักษณ์รูปแบบสถาปัตยกรรมของเขมรโบราณ โดยนำเอาสัดส่วนของสถาปัตยกรรมขอมโบราณมาใช้ในการกำหนดรูปด้านของอาคาร ลงไว้เฉพาะสัดส่วนและตัดรายละเอียดที่ไม่จำเป็นออก

นอกจากนั้นได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ของระเบียงคดมาพัฒนาใช้เป็นพื้นที่ในการจัดแสดงและสร้างบรรยากาศขอมโบราณ

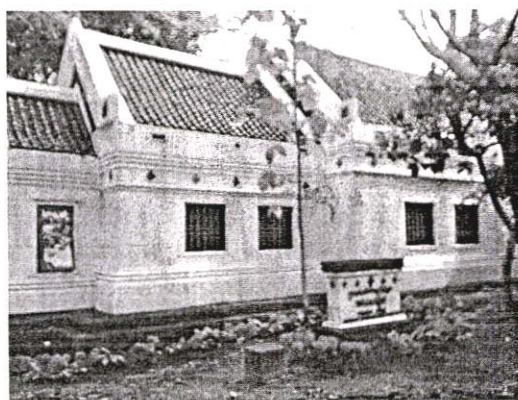
ภาพที่ 2.23 ด้านหน้าอาคารศูนย์บริการพนมรุ้ง

ภาพที่ 2.24 ด้านข้างอาคารศูนย์บริการพนมรุ้ง

ภาพที่ 2.25 ด้านข้างอาคารศูนย์บริการพนมรุ้ง

ภาพที่ 2.26 ด้านข้างอาคารศูนย์บริการพนมเปญ

การวิเคราะห์ลักษณะกายภาพที่มีลักษณะอีสานร่วมสมัย

ลักษณะอีสานร่วมสมัยเชิงรูปธรรม

1. การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร เป็นกลุ่มอาคารขนาดเล็ก การวางผังมีรูปแบบกลมกลืนกับหลักปรัชญาการวางผังของเทศบาล คือ มีการวางกลุ่มอาคารตามแนวแกนในรูปแบบของผังรูปกากบาท นอกจากนั้นอาคาร ได้หันด้านสกัดไปทางทิศตะวันออก-ตก

2. หลังคา รูปแบบหลังคาจั่วปลายค้ำคล้ายหลังคาปราสาทขอม แต่ลดทอนรายละเอียดลง การซ้อนชั้นหลังคา เป็นรูปแบบหลังคาคลุม การยื่นชายคา ยื่นชายคาสั้น อันเป็นรูปแบบชายคาของปราสาทขอมดั้งเดิมที่เกิดจากโครงสร้างหินทำให้ยื่นชายคายาวไม่ได้ ความชันหลังคา หลังคาชันโดยเอียงเป็นมุมประมาณ 45 องศา

3. ฐานอาคาร วางเกาะตัวไปตามเนินเขาแลยกฐานอาคารสูง

4. การเลือกใช้วัสดุ หินทรายและหินศิลาแลงในการปูพื้น และใช้กระเบื้องดินเผาเคลือบลายของศิลปะขอมตกแต่งเป็นองค์ประกอบศิลปะสถาปัตยกรรมใหม่

5. องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม

ดึงเอาองค์ประกอบของปราสาทขอม เช่น โคปุระ ระเบียงคด สัตว์ส่วนของปราสาท ประฐาน และการจำลองทับหลังดินเผา มาพัฒนาใช้เป็นองค์ประกอบตกแต่งสถาปัตยกรรมใหม่

หน้าต่างและการเจาะช่องของอาคารใช้รูปแบบการเจาะช่องสูงตั้งและประดับตกแต่งด้วยช่องหน้าต่างประดับด้วยลูกกรง (ลูกมะหวด)

6. ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก อาคารอยู่ใกล้ชิดกับต้นไม้และกลุ่มอาคารอยู่โอบรอบบ่อน้ำธรรมชาติที่มีมาแต่ดั้งเดิม โดยการปรับปรุงสภาพบ่อน้ำธรรมชาติใหม่

7. การเลือกใช้สีกับอาคาร สีขาวเทา สีชมพู (ประยุกต์การใช้สีจากหินทรายสีชมพู อันเป็นลักษณะของหินที่นำมาใช้สร้างปราสาทหินพนมเปญ) และใช้สีของวัสดุธรรมชาติ เช่น สีดินเผาและสีของหินธรรมชาติ

2.5.2 โบสถ์วัดศาลาลอย

ที่ตั้งโครงการ	วัดศาลาลอย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
สถาปนิก	รศ.ดร.วิโรฒ ศรีสุโร
สร้างแล้วเสร็จ	พ.ศ. 2516
รางวัล	กิตติบัตรจาก สมาคมสถาปนิกอีสาน สำหรับงานสถาปัตยกรรมดีเด่น ปี พ.ศ. 2535

ได้รับการเผยแพร่ในวารสาร

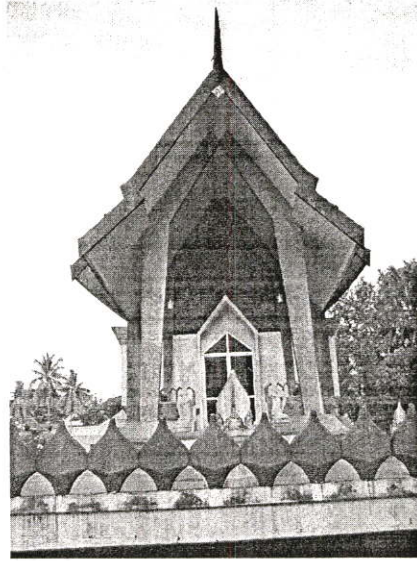
พัฒนาแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม
อดีต ปัจจุบัน อนาคต

รายละเอียดทั่วไปของโครงการ

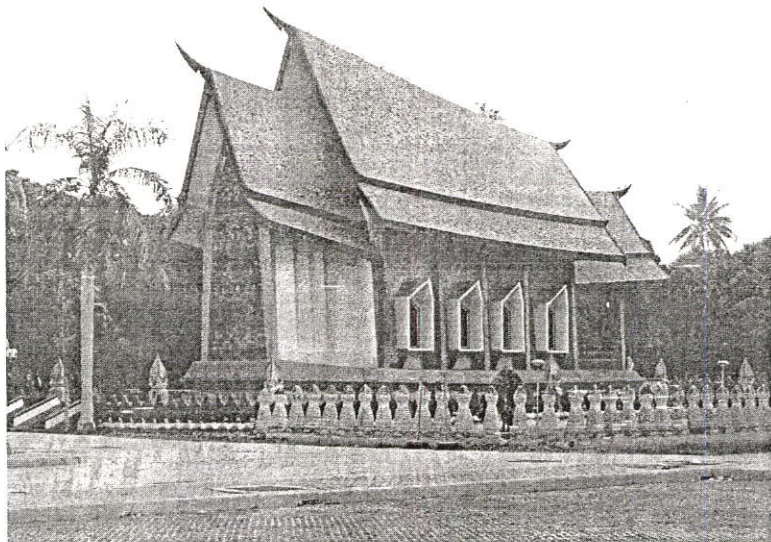
โบสถ์วัดศาลาลอย โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก 1 ชั้น ตัวอาคารและทางเข้าหันหน้าไปทางทิศตะวันออก मुखทางเข้าด้านหน้าไม่มีผนังลักษณะโปร่งโล่ง พื้นอาคารภายนอกยกถาดอุโบสถคอนกรีตเสริมเหล็กลอยขึ้นสูงโดยรอบอาคาร พร้อมกำแพงแก้วประดับด้วยคอนกรีตหล่อสำเร็จรูปไบเซมา (เป็นสัญลักษณ์ของเมืองเสมาเดิม ซึ่งเป็นเมืองเก่าแก่ของนครราชสีมา)

การออกแบบสถาปนิกมีแนวความคิด โดยให้เกตราแทนพระอุโบสถ และใช้สระน้ำด้านหน้าอาคารแทนเขตวิสุทธิเขตสีมา (ซึ่งการอาศัยน้ำกำหนดเขตดังกล่าว เป็นคติความเชื่อดั้งเดิมของสิมอีสานประเภทสิมน้ำ) กอปรกับรูปแบบสถาปัตยกรรมเมืองโคราช ซึ่งไม่เหมือนกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในจังหวัดอื่น ๆ เพราะโคราชเป็นเมืองหน้าด่านของอยุธยา จึงออกแบบให้พระอุโบสถมีฐานแน่นในรูปแบบของฐานสำเภายุทธยา และมีความเป็นโคราชด้วยลายละเอียด และรสชาติของโคราช

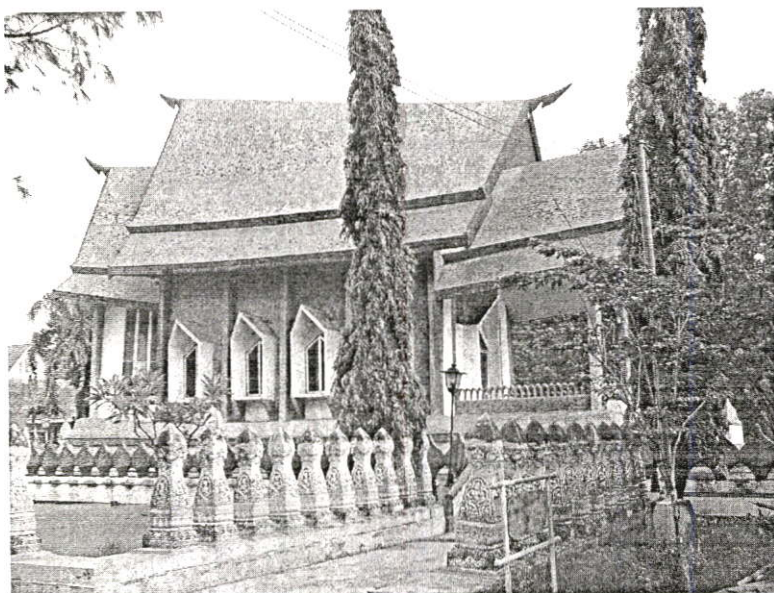
พื้นที่ภายในอาคารเป็นโล่ง โปร่งโล่ง และมีรูปปั้นพระประธานพระพุทธรูปยืนปางเสด็จจากดาวดึงส์ ประทับ ณ ประตุมืองสังกัสนคร ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชได้ทรงถวายพระนามพระประธานว่า “พระพุทธรูปพัฒนสุนทรธรรมพิศาลศาลาลอยพินาณวรสันตสิมขุมรินทร์”

ภาพที่ 2.27 ด้านหน้าโบสถ์วัดศาลาลอย

ภาพที่ 2.28 ด้านข้างโบสถ์วัดศาลาลอย

ภาพที่ 2.29 ทางเข้าด้านข้างโบสถ์วัดศาลาลอย

การวิเคราะห์ลักษณะกายภาพที่มีลักษณะอีสานร่วมสมัยโบสถ์วัดศาลาลอย
ลักษณะอีสานร่วมสมัยเชิงรูปธรรม

1. การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร รูปแบบอาคารเคี้ยวมีมุขทางเข้าด้านหน้าลักษณะโปรงโล่ง ผังอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีลานอุโบสถยกระดับขึ้นสองชั้นล้อมอาคารโดยรอบ และอาคารได้หันด้านสกัดไปทางทิศตะวันออก-ตก
2. หลังคา เป็นรูปแบบหลังคาจั่วโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก มุงด้วยกระเบื้องดินเผา การซ้อนชั้นหลังคา หลังคาซ้อนดับหนึ่งชั้น และลดมุขหลังคาหน้า-หลัง การยื่นชายคา ยื่นชายคาสั้น หากเปรียบเทียบกับขนาดสัดส่วนของอาคาร ความชันของหลังคา เนื่องจากหลังคามีการซ้อนดับหนึ่งชั้น ทำให้หลังคาแต่ละดับเอียงเป็นมุมแตกต่างกัน กล่าวคือ จั่วหลังคาจะชันมาก ในขณะที่ส่วนซ้อนดับจะชันน้อยกว่า และหลังคาเชิงขึ้นคล้ายใบเรือสำเภา
3. ฐานอาคาร ยกฐานะฐานอาคารออกเป็นสองส่วน คือ ยกพื้นชั้นระเบียงแก้วลอยต่ำสูงประมาณ 0.80 เมตร และยกฐานอาคารรูปแบบที่บิดันสูงจากพื้นระเบียงแก้วประมาณ 1.00 เมตร
4. การเลือกใช้วัสดุ
 - ก่ออิฐฉาบปูนเรียบทาสีที่บริเวณผนังภายในและภายนอกอาคาร
 - กระเบื้องดินเผาต้านเกวียนแคะสลักนูนต่ำ ใช้ประดับตกแต่งที่ผนังหน้าโบสถ์เป็นภาพพุทธประวัติปางผจญมาร ส่วนผนังด้านหลังของอาคารเป็นภาพพุทธประวัติปางเสด็จจากดาวดึงส์ และใช้กระเบื้องดินเผาบุบริเวณหลังคา เเชิงชาย ปูพื้นบันได และมุขหน้าอาคาร
 - ลูกกรงไม้คร่อนทำอย่างหินล้างปูที่เสาอาคาร สันหน้าจั่ว และลานภายนอกอาคาร
 - บานประตูโบสถ์ทองแดงคุณนาคำนูนต่ำภาพมหาชาติเวสสันดรชาดก (13 กัณฑ์)

5. องค์ประกอบแตกต่างของสถาปัตยกรรม

- ยอดปั้นลมหลังคาเป็นการประยุกต์ “โหง” อันเป็นรูปแบบยอดช่อฟ้าของสิมอีสาน มาพัฒนาใช้ใหม่

- หน้าต่างและการเจาะช่องแสงของอาคาร หน้าต่างกระจกตัดแสงกรอบอะลูมิเนียม ชும்หน้าต่างเป็นรูปแบบชும்หน้าต่างโบสถ์ที่คงไว้เฉพาะเค้าโครง เรียบง่าย โดยเป็นช่องแนวสูงตั้ง ส่วนบนสอบเข้าหากันเป็นรูปสามเหลี่ยม ส่วนการเจาะช่องแสงของอาคารเจาะเป็นช่องแสงติดตาย ที่ผนังข้างทางด้านหลังของอาคารในรูปแบบช่องเกล็ดแนวสูงตั้ง เพื่อให้แสงสอดเข้าบริเวณ ด้านข้างของพระประธาน

6. ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก อาคารสัมพันธ์กับน้ำตามคติความเชื่อดั้งเดิมของสิมน้ำ

7. การเลือกใช้สีกับอาคาร เลือกใช้สีพื้นเป็นสีน้ำตาลทั้งโครงการ โดยเฉพาะสีที่เกิดจากเนื้อวัสดุ เช่น กระเบื้องดินเผาด่านเกวียน หินลูกรังร้อนเม็ดล้าง กระเบื้องปูพื้นและหลังคา และทาสีขาวเทาที่ผนังอาคารก่ออิฐฉาบปูน

2.5.3 สำนักงานชลประทานที่ 6

ที่ตั้งโครงการ สำนักงานชลประทานที่ 6 ถนนศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

สถาปนิก นายธานี แก้วสีปลาด (สถาปนิกกรมชลประทาน)

อาคารเปิดทำการเมื่อ 27 มกราคม 2531

รางวัล ชมเชยประเภทสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

จากมูลนิธิหม่อมเจ้าโวฒยากร วรวรรณ สมาคมสถาปนิกสยาม
ปี พ.ศ. 2533

ได้รับการเผยแพร่ในวารสาร

พัฒนาแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม

อดีต ปัจจุบัน อนาคต อาษา

รายละเอียดทั่วไปของโครงการ

สำนักงานชลประทานที่ 6 เป็นอาคารโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้น มีรูปแบบเป็นกลุ่มอาคาร 3 หลัง โดยแต่ละหลังเชื่อมด้วยหลังคาแผ่นคอนกรีตเสริมเหล็ก และตัวอาคารหันหน้าไปทางทิศเหนือ

ในชั้นที่หนึ่ง ประกอบด้วย ที่ทำงานเจ้าหน้าที่ นิติกร ประชาสัมพันธ์ งานธุรการ งานพัสดุ งานการเงิน และโรงพักคอย และชั้นที่สอง ประกอบด้วย ห้องทำงานวิศวกรรม ฝ่ายจัดสรรน้ำ ห้องทำงานหัวหน้า และห้องประชุม

ภาพที่ 2.30 ทางเข้าด้านหน้าสำนักงานชลประทานที่ 6

ภาพที่ 2.31 ทางเข้าด้านหน้าสำนักงานชลประทานที่ 6

ภาพที่ 2.32 ด้านข้างสำนักงานชลประทานที่ 6

การวิเคราะห์ลักษณะกายภาพที่มีลักษณะอีสานร่วมสมัยสำนักงานชลประทานที่ 6 ลักษณะอีสานร่วมสมัยเชิงรูปธรรม

1. การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร เป็นกลุ่มอาคาร 3 หลัง ถูกเชื่อมด้วยช่องทางเดินมีหลังคาคอนกรีตเสริมเหล็กคลุมโดยตลอด และพื้นที่ในบริเวณดังกล่าวเปิดโล่งสามารถเข้าออกได้โดยง่าย และการวางผังอาคารได้หันด้านสกัดของอาคารไปทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

2. หลังคา รูปแบบหลังคาจั่วมนิลา(บรานอร์) เน้นมุขทางเข้าด้านหน้าของอาคารด้วยแผ่นหลังคาคอนกรีตเสริมเหล็ก และในชั้นล่างของอาคารยื่นชายคาคลุมเช่นเดียวกับหลังคาที่คลุมอาคารในชั้นที่สอง รูปแบบหลังคาโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก มุงด้วยกระเบื้องดินเผาเลียนแบบเป็นเกล็ดไม้ การยื่นชายคา ยื่นชายคายาวประมาณ 1.50 เมตร ความชันของหลังคา หลังคาชันเอียงเป็นมุมประมาณ 30 องศา

3. ฐานอาคาร เป็นการยกฐานอาคารลักษณะที่ป็นต้นสูงประมาณ 1.50 เมตรวางบนเนินดิน และมีการลดระดับแตกต่างกันของอาคารในแต่ละหลัง

4. การเลือกใช้วัสดุ

- กระเบื้องดินเผาปูพื้นอาคาร และปูผนังทางเข้าด้านหน้าของอาคาร และกระเบื้องดินเผาเลียนแบบเป็นไม้ใช้มุงหลังคา

- ผนังก่ออิฐฉาบปูนเรียบทาสี

5. องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม

- ลายหน้าจั่วเป็นลายตีเกล็ดไม้วางแนวนอน หรือลายเกล็ดใบปรีอ

- ค้ำยันหลังคาเป็นแผ่นคอนกรีตวางตั้งฉากกับผนัง โดยประกอบติดกับหัวเสาใน

ทุก ๆ ช่วงเสา ซึ่งสามารถที่จะบังแดดและฝนได้บางส่วน

- ยอดปั้นลมหลังคาเป็นปั้นลมคอนกรีตประกบติดที่สันจั่ว ซึ่งประยุกต์มาจากปั้นลมโครงสร้างไม้ของเรือนอีสานดั้งเดิม

- หน้าต่างและการเจาะช่องของอาคาร หน้าต่างกระจกตัดแสงกรอบเหล็กพร้อมยื่นบัวหยดน้ำคอนกรีตรอบช่องหน้าต่าง และการเจาะช่องแสงอาคารเป็นกระจกตัดแสงวางทางแนวนอนและบานประตูกระจกตัดแสงกรอบอะลูมิเนียม

6. ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก

มีต้นไม้ปลูกอยู่ใกล้กับอาคาร โดยเฉพาะที่บริเวณด้านหน้าของโครงการ ทั้งยังแวดล้อมด้วยต้นไม้ใหญ่โดยทิ้งระยะห่างพอประมาณจากตัวอาคาร และมีลานโล่งที่ด้านหน้าอาคาร

7. การเลือกใช้สีกับอาคาร

เลือกใช้สีพื้นเป็นสีน้ำตาลจากกระเบื้องดินเผาและทาสีขาวเทาที่ผนังอาคารก่ออิฐฉาบปูน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

จิรวัดน์ เหลืองอร่าม (2541 : 260) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ : องค์ประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

การพัฒนาารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ จากการประยุกต์ใช้องค์ประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรมในอดีต เพื่อเกิดงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย และสามารถแสดงออกถึงลักษณะไทยในงานสถาปัตยกรรมได้มากขึ้น ซึ่งผลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ที่มีลักษณะเด่นชัด ในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่สรุปได้ว่า ทิศทางการพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่จำเป็นต้องสืบสานรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยในอดีต ซึ่งย่อมหมายความว่า จะต้องพัฒนาร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และสถาปนิกผู้ออกแบบควรคำนึงถึงความคิดเห็นที่แตกต่างกันดังกล่าว เพื่อให้กลุ่มบุคคลทั่วไปสามารถรับรู้และยอมรับลักษณะไทย จากการใช้อองค์ประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ได้มากยิ่งขึ้น

2.6.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ : วัสดุก่อสร้างและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง

เชษฐา พลางชุม (2541:222) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ : วัสดุก่อสร้างและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

จากการพยายามสืบสานเอกลักษณ์ไทยในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ พบว่ารูปแบบของสถาปัตยกรรมมีแนวโน้มเป็นสากลมากขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากการใช้วัสดุและเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาแทนวัสดุก่อสร้างและเทคโนโลยีเก่า เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยและวิถีชีวิตในสังคมปัจจุบัน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การใช้วัสดุก่อสร้างและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่มีลักษณะเด่นชัด ล้วนมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกับรูปแบบที่มีการใช้วัสดุก่อสร้างและเทคโนโลยีอย่างปรากฏในอดีต เมื่อพิจารณาในแง่ความเหมาะสม การใช้วัสดุก่อสร้างและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นแบบเก่าหรือแบบใหม่ ขึ้นอยู่กับรูปแบบของอาคารที่สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยและประเภทของอาคาร ที่ตั้ง เป็นต้น

2.6.3 รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ : รูปทรงและที่ว่าง

โชติช่วง ศรีหิรัญรัตน์ (2541 : 251) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ : รูปทรงและที่ว่าง ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยในอดีต เกิดจากการพัฒนางานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่เกิดจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ และได้รับการพัฒนารูปแบบจนมีเอกลักษณ์ไทยที่เด่นชัด แต่ปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ลักษณะไทยสมัยใหม่ที่มีลักษณะเด่นชัด โดยมิแนวทางการพัฒนาความเป็นลักษณะไทย หรือการซ้อนชั้นของหลังคาแสดงความเป็นลักษณะไทยสมัยใหม่ ด้านรูปทรงและที่ว่าง เช่น การมียอดอาคารมีความเป็นลักษณะไทย ทั้งนี้ ย่อมแสดงให้เห็น

เห็นว่าสถาปนิกผู้ออกแบบควรตระหนักถึง ความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลทั่วไปที่มีต่อลักษณะไทยสมัยใหม่ในงานสถาปัตยกรรมในกระบวนการออกแบบต่อไปในอนาคต

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสานผู้วิจัยทำการศึกษาจากการใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์และแบบสำรวจจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทฤษฎีและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ลักษณะทางกายภาพของอาคารที่ศึกษา

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร

- (1) - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากสถาปัตยกรรมขอม
 - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากวัดอีสาน
 - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากเรือนอีสาน
- (2) - ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

- (1) - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากสถาปัตยกรรมขอม
จำนวน 1 โครงการ
 - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากวัดอีสาน
จำนวน 1 โครงการ
 - สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาที่ได้จากเรือนอีสาน
จำนวน 1 โครงการ
- (2) - ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน จำนวน 3 คน มีรายชื่อดังนี้
 1. ดร.พรธรรม ธรรมวิมล (สถาปนิกฝ่ายอนุรักษ์โบราณสถานกองโบราณคดี) ออกแบบอาคารศูนย์อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง
 2. รศ.ดร.วิโรฒ ศรีสุโร ออกแบบโบสถ์วัดศาลาลอย
 3. นายธานี แก้วสีประหลาด ออกแบบอาคารชลประทานที่ 6 จังหวัดขอนแก่น

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 ลักษณะของเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็น สำหรับ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน และแบบสำรวจ

3.2.2 การสร้างเครื่องมือ

3.2.1.1 ศึกษาลักษณะทางกายภาพภายนอกของสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม และสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย ซึ่งมีเนื้อหาทั้งเชิงนามธรรมและรูปธรรม ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.2.1.2 ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจ โดยสร้างให้สอดคล้องกับ

3.2.1.3 วัตถุประสงค์และครอบคลุมเนื้อหาสาระซึ่งมีรายละเอียดในการทำเครื่องมือ

ดังนี้

แบบสอบถามสัมภาษณ์

เป็นแบบสอบถามสำหรับ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน แบ่งเป็น 5 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 ความเข้าใจในความหมายของสถาปัตยกรรมอีสาน
- ตอนที่ 2 ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม
- ตอนที่ 3 ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสาน
- ตอนที่ 4 ตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมอีสานที่มีคุณค่า
- ตอนที่ 5 แนวโน้มของสถาปัตยกรรมอีสานในอนาคต

แบบสอบถามสำรวจ

สำรวจลักษณะทางกายภาพภายนอกของสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม และ ร่วมสมัย โดยมีประเด็นในการสำรวจดังนี้

ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

- 1 ฟังและการจัดกลุ่มอาคาร
- 2 หลังคา
- 3 ฐานอาคาร
- 4 การเลือกใช้วัสดุผนัง
- 5 องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม
- 6 ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก
- 7 การใช้สีกับอาคาร

3.2.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

3.2.2.1 เมื่อสร้างเครื่องมือเสร็จแล้ว (แบบสอบถามสัมภาษณ์ แบบสำรวจ) ผู้วิจัยได้ให้อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วมตรวจสอบความถูกต้องก่อนนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง

3.2.2.2 เมื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามแล้วผู้วิจัยนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจพิจารณาความถูกต้องและความเที่ยงตรงของเนื้อหา โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้

- (1) คุณวิชานนท์ พยัคฆนันท์ (หัวหน้ากลุ่มสถาปัตยกรรม สำนักสถาปัตยกรรม ศิลปากร)
- (2) คุณชาริณี อรรถจินดา (สถาปนิก 5 สำนักสถาปัตยกรรม ศิลปากร)
- (3) คุณบำเพ็ญ ณ อุบล (ปราชญ์เมืองอุบลราชธานี ราษฎรมิปัญญา รุ่นที่ 2)

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยติดต่อขอหนังสือจากงานบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ไปยังกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้นำมาดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้

ลักษณะทางกายภาพภายนอกของสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม และสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย ซึ่งมีเนื้อหาเชิงรูปธรรม

นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาสรุปผลและนำมาเป็นแนวทางในการใช้เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสาน เพื่อการออกแบบ

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง แนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสานมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพ ของสถาปัตยกรรมอีสาน วิเคราะห์และสรุปความสำคัญของสถาปัตยกรรมอีสาน เสนอแนวทางในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน โดยผู้วิจัยใช้แบบสำรวจ และแบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

ตอนที่ 1 เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมอีสาน

ตอนที่ 2 เพื่อวิเคราะห์และสรุปความสำคัญของสถาปัตยกรรมอีสาน

ตอนที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน

4.1 การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 ผลวิเคราะห์ข้อมูลแบบสำรวจ

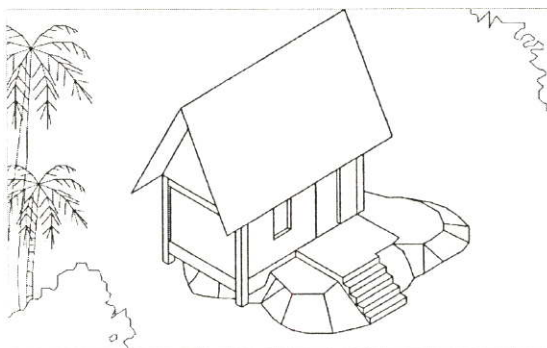
ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจ เก็บข้อมูล และศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถาปัตยกรรมอีสาน โดยใช้แบบสำรวจ 1 ชุด ชุดละ 1 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาลักษณะทางกายภาพลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

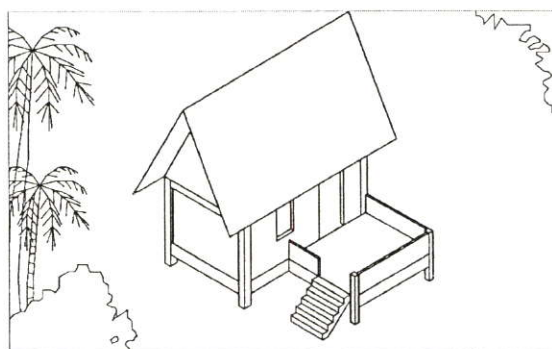
1. ผังและการจัดกลุ่มอาคาร
2. หลังคา
3. ฐานอาคาร
4. การเลือกใช้วัสดุพื้น, ผนัง
5. องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม
6. ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์
7. การใช้สีกับอาคาร

1. ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

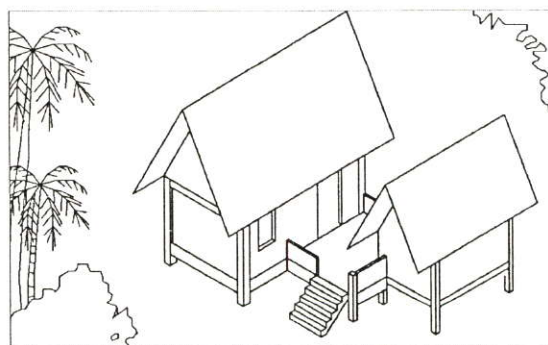
1.1. การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร ได้แก่ อาคารหลังเดี่ยว อาคารหลังเดี่ยวมีชาน และกลุ่มอาคารมีชานเชื่อม

ภาพที่ 4.1 การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร แบบอาคารหลังเดี่ยว

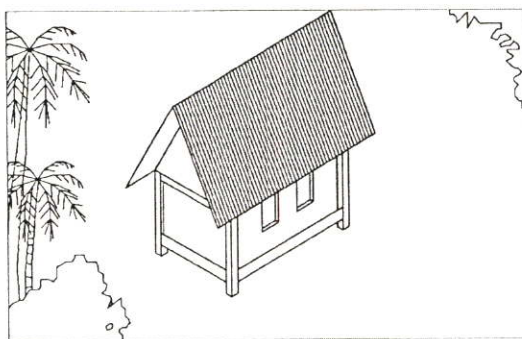

ภาพที่ 4.2 การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร แบบอาคารหลังเดี่ยวมีชาน

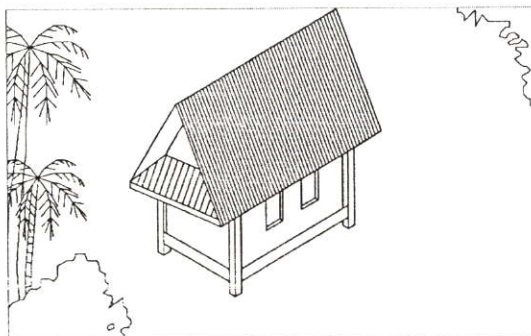

ภาพที่ 4.3 การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร แบบกลุ่มอาคารมีชานเชื่อม

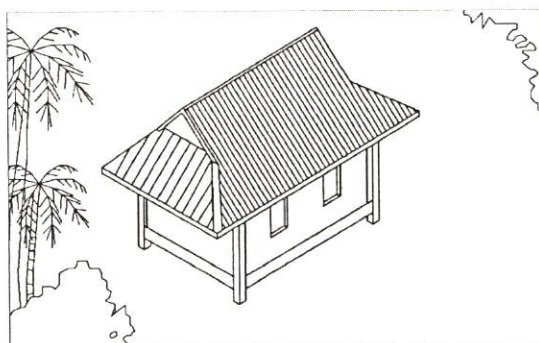
1.2. หลังคาได้แก่ หลังคาจั่ว หลังคาจั่วปีกนก(มีชานจั่ว) หลังคาจั่ว(มนิลาบรานอร์)
หลังคาปั้นหย่า (พร้อมจั่วเล็กด้านบน)

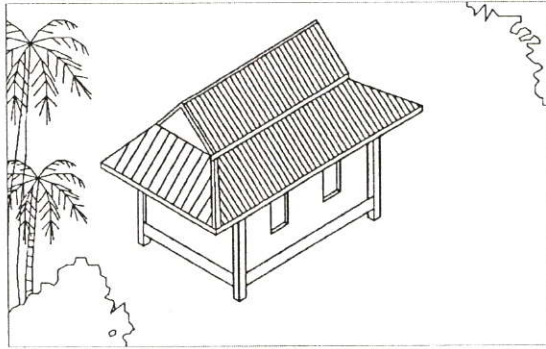
ภาพที่ 4.4 หลังคาจั่ว

ภาพที่ 4.5 หลังคาจั่วปีกนก(มีชานจั่ว)

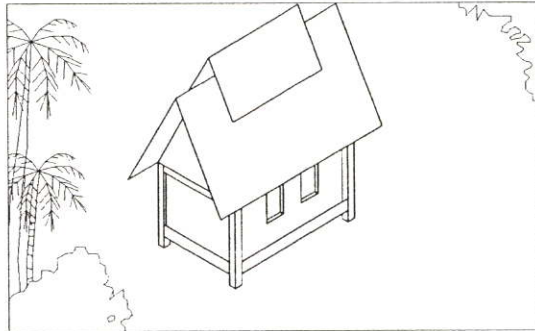

ภาพที่ 4.6 หลังคาจั่ว(มนิลาบรานอร์)

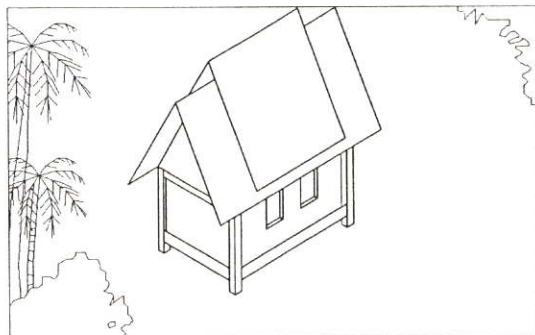

ภาพที่ 4.7 หลังคาปั้นหย่า (พร้อมจั่วเล็กด้านบน)

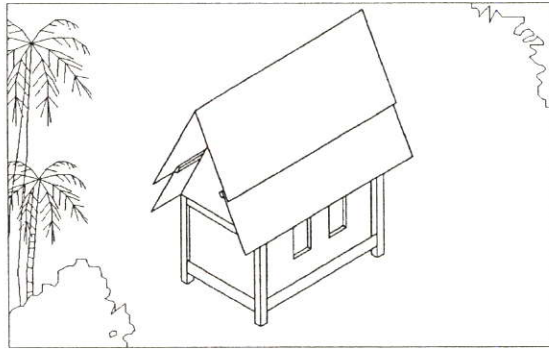
1.2.1 การซ้อนชั้นของหลังคา ได้แก่ การลดชั้นหลังคา การลดมุมหลังคาและการซ้อนทับหลังคา

ภาพที่ 4.8 การลดชั้นหลังคา

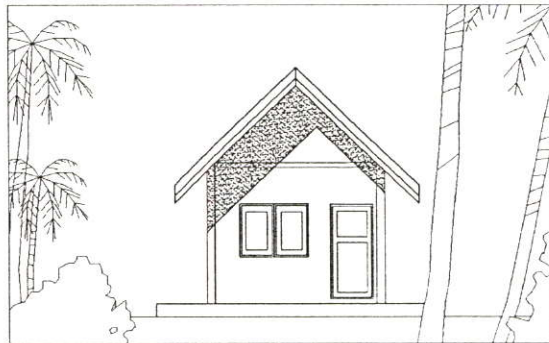

ภาพที่ 4.9 การลดมุมหลังคา

ภาพที่ 4.10 การซ้อนทับหลังคา

1.2.2 การยื่นชายคา ได้แก่ ชายคาสั้น (≤ 1.00 ม) และชายคายาว (> 1.00 ม)

ภาพที่ 4.11 ชายคาสั้น (≤ 1.00 ม)

ภาพที่ 4.12 ชายคายาว (> 1.00 ม)

1.2.3 ความชันของหลังคา ได้แก่ หลังคาชัน (45 องศา) และหลังคาชันมาก (≥ 50 องศา)

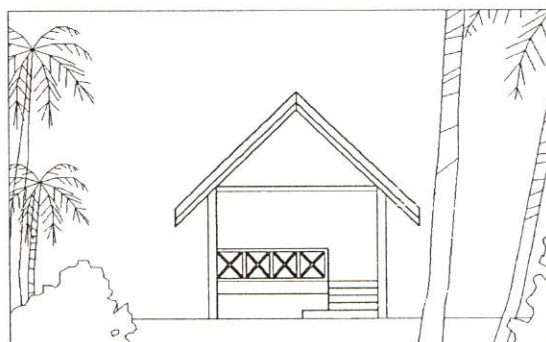

ภาพที่ 4.13 หลังคาชัน (45 องศา)

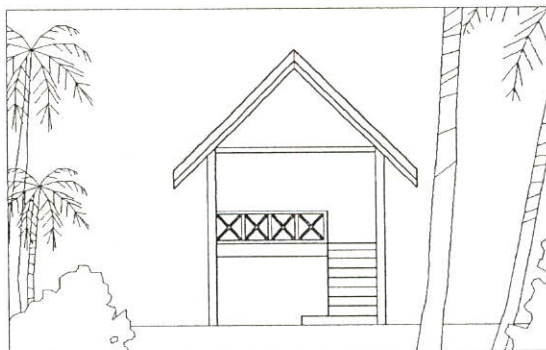

ภาพที่ 4.14 หลังคาชันมาก (≥ 50 องศา)

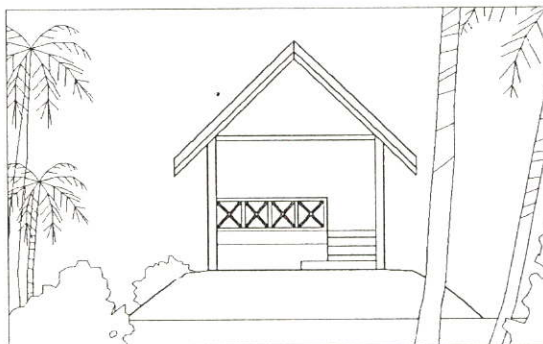
1.3. ฐานอาคาร ได้แก่ อาคารยกพื้นลอยต่ำ อาคารยกพื้นสูง และ อาคารวางบนเนินดิน

ภาพที่ 4.15 อาคารยกพื้นลอยต่ำ

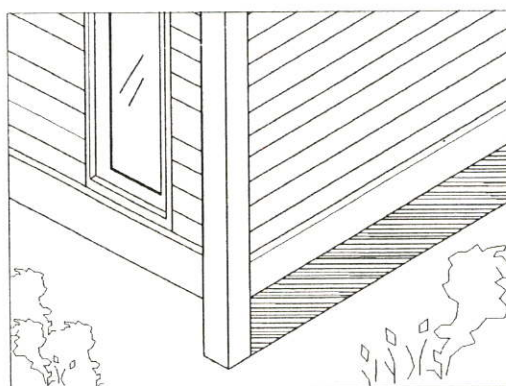

ภาพที่ 4.16 อาคารยกพื้นลอยสูง

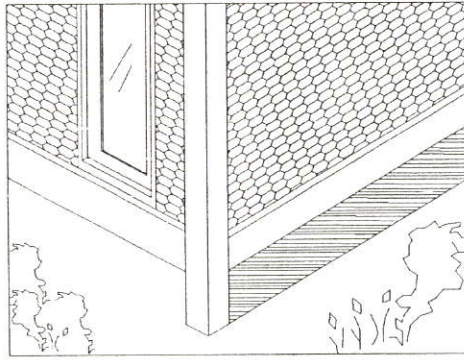

ภาพที่ 4.17 อาคารวางบนเนินดิน

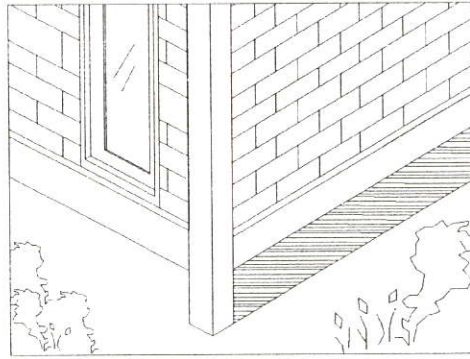
1.4. การเลือกใช้วัสดุ ได้แก่ ผนังฉาบปูนเรียบตีเส้นแนวนอน ผนังก่ออิฐโชว์แนว ผนังก่อหินทรายธรรมชาติและศิลาแลง ผนังกระเบื้องดินเผา

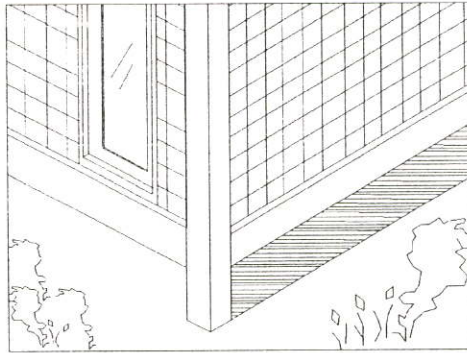
ภาพที่ 4.18 ผนังฉาบปูนเรียบตีเส้นแนวนอน

ภาพที่ 4.19 ผนังก่ออิฐโชว์แนว

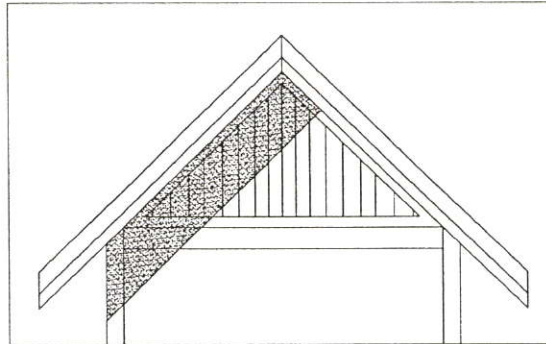
ภาพที่ 4.20 ผนังก่อหินทรายธรรมชาติและศิลาแดง

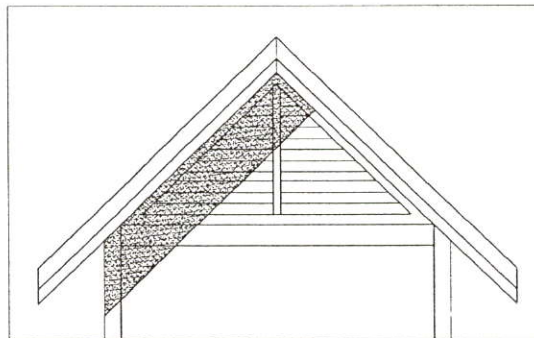
ภาพที่ 4.21 ผนังกระเบื้องดินเผา

1.5. องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม

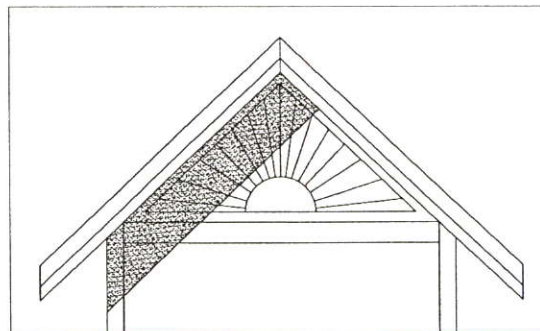
1.5.1 ลายหน้าจั่ว ได้แก่ จั่วไม้ตีแนวตั้ง จั่วเกร็ดใบปรีอ(ไม้ตีแนวนอน)
และจั่วลายตะเวิน (พระอาทิตย์)

ภาพที่ 4.22 จั่วไม้ตีแนวตั้ง

ภาพที่ 4.23 จั่วเกร็ดใบปรีอ(ไม้ตีแนวนอน)

ภาพที่ 4.24 จั่วลายตะเวิน (พระอาทิตย์)

1.5.2 ค้ำยันหลังคา ได้แก่ คันทาย (ค้ำยันไม้ เหล็ก) และคันทายแผง (ค้ำยันแผ่นไม้
คอนกรีต)

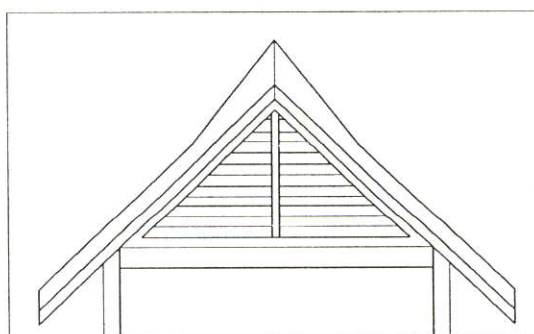

ภาพที่ 4.25 คันทาย (ค้ำยันไม้ เหล็ก)

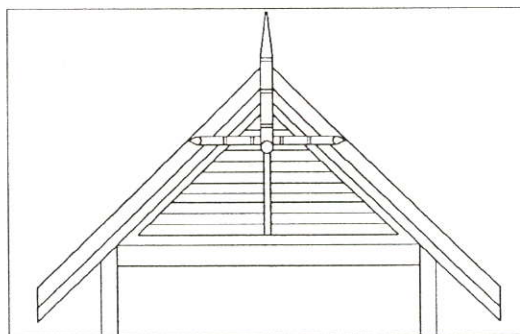

ภาพที่ 4.26 และคันทายแผง (ค้ำยันแผ่นไม้ คอนกรีต)

1.5.3 ขอดป๋นลมหลังคา ได้แก่ ขอดป๋น (แป้น) ลมทั่วไปและขอดป๋น (แป้น) ลม
ประกบติดด้านหน้าจั่ว

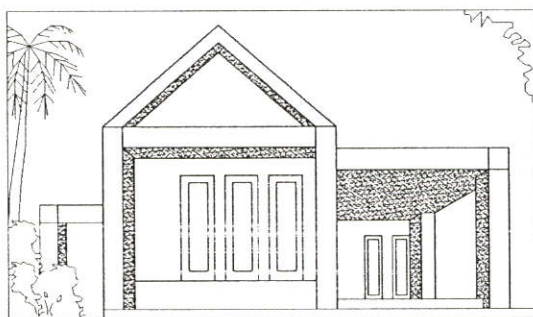

ภาพที่ 4.27 ขอดป๋น (แป้น) ลมทั่วไป

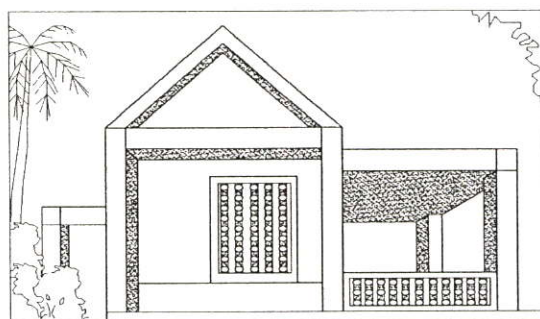

ภาพที่ 4.28 ยอดป้าน (แป้น) สมประกอบติดค้ำหน้าจั่ว

1.5.4 หน้าต่างและการเจาะช่องอาคาร ได้แก่ การเจาะช่องเปิดสูงแนวสูงตั้ง การเจาะช่องเปิดและระเบียงระดับด้วยลูกกรง(ลูกมะหวด) หน้าต่าง (ป่องเอี่ยม) และหน้าต่างเปิดถึงพื้นพร้อมกันคก (ประตูบ๊อง)

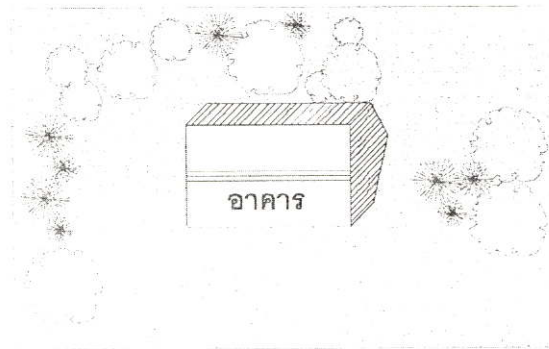

ภาพที่ 4.29 การเจาะช่องเปิดสูงแนวสูงตั้ง

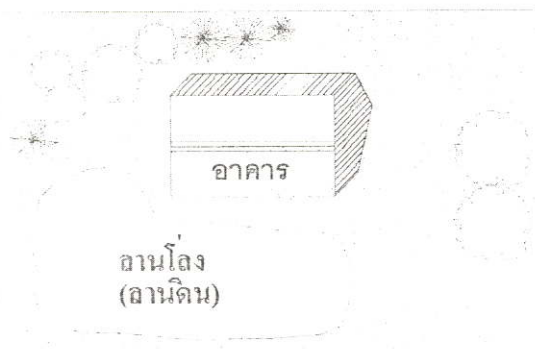

ภาพที่ 4.30 การเจาะช่องเปิดและระเบียงระดับด้วยลูกกรง(ลูกมะหวด)

1.6. ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก ได้แก่ อาคารอยู่ใกล้ต้นไม้ และอาคารสัมพันธ์กับลานโล่ง เอนกประสงค์(ลานดิน)

ภาพที่ 4.31 อาคารอยู่ใกล้ต้นไม้

ภาพที่ 4.32 อาคารสัมพันธ์กับลานโล่ง เอนกประสงค์(ลานดิน)

1.7. การใช้สีกับอาคาร ได้แก่ การเลือกใช้สีพื้นเป็นสีน้ำตาล(สีอิฐ ดิน ดินเผา และหินทราย) ไม้เนื้อหลายสี และนิยมสีธรรมชาติที่เนื้อวัสดุ

4.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ทำงานเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน โดยการสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลด้านตนเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ความเข้าใจในความหมายของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย

1.1. ความหมายขอบเขตของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย

- สถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย เป็นสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งของยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและสื่อถึงความเป็นอีสาน โดยการใช้ "จิตวิญญาณ" ร่วมกับ "สิ่งที่จับต้องได้" เพื่อพัฒนารูปแบบของสถาปัตยกรรม

- เป็นการสืบสานจากลักษณะอีสานในอดีต เพื่อพัฒนาแนวความคิดและรูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยในปัจจุบัน โดยการผสมผสาน ของวัฒนธรรมเก่าและ

ใหม่และแลกเปลี่ยนแนวความคิดและรูปแบบของสถาปัตยกรรมจากสังคมและวัฒนธรรมต่างถิ่น โดยการเลือกสิ่งที่ดีงามและมีคุณค่ามาพัฒนาอย่างเหมาะสม

- ตรงกับคำกล่าวที่นักปราชญ์เคยกล่าวไว้ว่า”วิญโกโลโก”หมายความว่า โลกย่อมหมุนเวียนไปเช่นเดียวกับ”ประวัติศาสตร์ย่อมต้องเกิดซ้ำรอยเดิม”

1.2. ปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่มีผลต่อสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรม

- สื่อความเป็นอีสาน โดยการพัฒนาคลี่คลาย คิดใหม่และปรับปรุงใหม่ของรูปแบบสถาปัตยกรรม

- เคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น

- นำพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาใช้กับสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย

- รับอิทธิพลรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น(อาคารบ้านเรือน เกียงนา อาคารทางพระพุทธศาสนา ศิลปสถาปัตยกรรมขอมงานศิลปกรรม)

- ให้ความเคารพกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของสถาปัตยกรรม ข้างเคียง และ ธรรมชาติโดยรอบ

- คำนึงถึงความเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

- คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยสมัยใหม่

- คำนึงถึงสภาพแวดล้อม ดิน ฟ้า อากาศ สภาพที่อยู่สบาย ที่เกิดจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของอีสาน เช่น รูปแบบอาคาร โปร่งโล่ง อยู่สบาย และการระบายความร้อนด้วยธรรมชาติ หรือการวางอาคารสกัดไปทางทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก

- คำนึงถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ทัศนคติ และวิถีชีวิตของสังคมอีสานทั้งอดีต และปัจจุบัน

- การมีเหตุผล ที่มาและที่ไป สามารถอธิบายได้ เช่นอาคารทางศาสนาซึ่งเป็นการออกแบบเชิงสัญลักษณ์ โดยการเลือกใช้ปริศนาธรรมมาพัฒนาใช้ในงานสถาปัตยกรรม

- เทคนิค เทคโนโลยี และวัสดุที่เหมาะสมกับท้องถิ่นในปัจจุบันของอีสาน

- การประหยัดพลังงานและสิ่งแวดล้อม

- คุ่มค่าการลงทุน เน้นการประหยัดตามลักษณะของสังคมอีสานที่เป็น

สังคมเกษตรกรรม

ตอนที่ 2 ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

2.1. ลักษณะส่วนใดบ้างที่สื่อถึงลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร

- อาคารมีชาน ซึ่งเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานซึ่ง นิยมใช้ชีวิตกลางแจ้งอันเป็นพื้นฐานของสังคม เกษตรกรร เช่น การ พิงแดดในฤดูหนาว เป็นต้น

หลังคา

- หลังคาทรงจั่ว และจั่วต่อเพิงเนื่องจากคล้ายเตียงนา(เรือนพักผ่อนชั่วคราวเมื่อออกมาทำนา)ที่สามารถต่อเติมหลังคาออกมาทางใดก็ได้ตามประโยชน์ ใช้สอยที่เพิ่มขึ้นในอนาคต
- รูปแบบของหลังคาที่สามารถระบายอากาศร้อนได้หลังคาได้ง่าย ซึ่งไม่กำหนดว่าหลังคาจะมีรูปแบบเป็นอย่างไร เช่น หลังคา มนิลา(บรานอร์)และหลังคา ปั้นหย่าพร้อมจั่วเล็กด้านบน ฯลฯ
- หลังคาชั้นแต่ไม่มากนักโดยเฉพาะหากเปรียบเทียบกับรูปแบบของหลังคาไทย (ภาคกลาง)
- ยื่นชายคามากพร้อมค้ำยันรับชายคาและรูปแบบค้ำยันที่มีลักษณะเป็นแผ่นตั้งฉากกับผนังสามารถที่จะบังแดดและฝนได้บางส่วน
- ชายคายื่น ไม่ยาวมากหากเปรียบเทียบกับชายคาภาคอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับภูมิอากาศที่แห้งแล้งและมีปริมาณฝนตกไม่มากนัก

ฐานอาคาร

- การวางอาคารบนที่ดอน(เนินดิน)และยกพื้นลอยค้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก และสอดคล้องกับหลักการออกแบบเพื่อระบายอากาศร้อนด้วยวิธีธรรมชาติ
- ยกพื้นสูงเพื่อใช้ประโยชน์ใต้ฐานอาคาร

ผนัง

- การตีเส้นแนวตั้งและแนวนอนของผนังเพื่อเลียนแบบผนังลายไม้ตีซ้อนทับและเนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่ร้อนจัดในเวลากลางวันและเย็นจัดในเวลากลางคืน การฉาบปูนเรียบอาจแตกร้าวได้ดังนั้น การตีเส้นที่ผนังฉาบปูน สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ทั้งนี้ การตีเส้นแนวนอนนั้นยังสอดคล้องกับหลักการออกแบบของสถาปัตยกรรมที่ทำให้รู้สึกสงบ
- ผนังก่ออิฐ โข่วแนว

การเลือกวัสดุ

- การเลือกวัสดุท้องถิ่น เช่นกระเบื้องดินเผา หินศิลาแลง หินทราย หินกรวด แม่น้ำ และกระเบื้องมุงหลังคาเลียนแบบเป็นเกล็ดไม้

- การเลือกใช้วัสดุและโครงสร้างแบบใหม่ๆ เป็นการแสดงถึงสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในยุคนี้

องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรมอีสาน

- เอกลักษณ์และองค์ประกอบสถาปัตยกรรมทางกายภาพของหอม
- นำเอารูปแบบของสถาปัตยกรรมหอมมาพัฒนาใช้ เช่น การแบ่งส่วนต่างๆ ของอาคารที่สมดุลกันและการใช้การวางผังของอาคารที่มีแนวแกนสำคัญ ซึ่งพัฒนามาจากปรัชญาการวางผังของสถาปัตยกรรมหอม

- การเลือกใช้องค์ประกอบของสถาปัตยกรรมหอมดั้งเดิมบางส่วน เช่น ทับหลังเสาประดับ กรอบประตู(เสาทรงแปดเหลี่ยมใช้สำหรับรับทับหลัง) หรือช่องประดับลูกกรง มะหานาค มาพัฒนาใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง อาคาร

- เอกลักษณ์และองค์ประกอบสถาปัตยกรรมทางกายภาพของวัดอีสาน
- ทรงของเจดีย์ที่สื่อถึงบรรยากาศของอีสาน เช่น รูปแบบ เจดีย์ เป็นทรงห้าเหลี่ยมกอ ขาด มาพัฒนาใช้กับสถาปัตยกรรมใหม่

- เอกลักษณ์และองค์ประกอบสถาปัตยกรรมทางกายภาพของเรือนอีสาน
- เลือกใช้องค์ประกอบของเรือนอีสานมาพัฒนาใช้กับสถาปัตยกรรมใหม่ เช่น การตกแต่งหน้าบัน(หน้าจั่ว) ด้วยลายตะเว็น(พระอาทิตย์) และการประดับยอดจั่วหลังคาด้วยปั้นลม เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก

- อาคารสัมพันธ์กับลานโล่งเอนกประสงค์
- เคารพสภาพแวดล้อมของที่ตั้งโครงการ โดยการออกแบบรูปแบบอาคารเป็นกลุ่มอาคารขนาดเล็กที่เกิดจากการแยกพื้นที่ใช้สอยของอาคารออกเป็นส่วนย่อยๆ ซึ่งเกาะไปตามสภาพของพื้นที่ทำให้อาคารไม่ใหญ่จนข่มธรรมชาติโดยรอบ

การใช้สีกับอาคาร

- การเลือกใช้สีน้ำตาล(สีอิฐ ดิน ดินเผา หินทราย และหินศิลาแลง)
- ไม่นิยมหลายสีและเลือกใช้สีธรรมชาติของเนื้อวัสดุมากที่สุด

ตอนที่ 3 ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสาน

3.1. ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสานด้านสถาปัตยกรรม

- ค่าใช้จ่ายแพงขึ้น เสียไปกับสร้างลักษณะอีสานให้อาคาร โดยเฉพาะองค์ประกอบตกแต่ง สถาปัตยกรรมเช่นลายจั่วหรือยอดปิ่นลมเป็นต้น
- เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยโดยทั่วไปยังไม่เด่นชัด หากเปรียบเทียบกับภาคอื่นๆ ของประเทศ
- ในอาคารบางหลังพบว่าเน้นเอกลักษณ์และความงามมากเกินไป โดยเฉพาะ “เปลือก” ของสถาปัตยกรรมเพราะหากเปรียบเทียบความคุ้มค่าระหว่างสุนทรียภาพของสถาปัตยกรรมกับความคุ้มค่าการลงทุนอาจให้น้ำหนักในเรื่องดังกล่าวยังไม่เหมาะสมนัก

3.2. ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสานด้านผู้ออกแบบสถาปัตยกรรม

- สถาปนิกโดนอิทธิพลตะวันตกครอบงำโดยไม่รู้ตัว เช่น จากนิตยสารต่างประเทศสื่อสาระสนเทศต่างๆ และประเด็นสำคัญคืออิทธิพลทางการศึกษาของโลกตะวันตกครอบงำนักศึกษาเองโดยไม่รู้ตัวเพราะหลักสูตรการศึกษาที่ใช้ในการเรียนและสอน นั้นนำหลักสูตรการศึกษาของโลกตะวันตกมาใช้
- สถาปนิกตามใจเจ้าของ โครงการมากเกินไปโดยเฉพาะเจ้าของโครงการที่นิยม “ลัทธิเอาอย่าง” นิยมเรียนแบบต่างประเทศหรือต่างถิ่นที่ทำให้อาคารที่ออกแบบขาดคุณค่าและไม่มี ความเหมาะสมกับสภาพพื้นถิ่น เช่นอาจร้อนเกินไป
- ในการออกแบบสถาปัตยกรรมในอีสานค่อนข้างผูกขาดกับสถาปัตยกรรม บางกลุ่มแต่ในขณะเดียวกันลักษณะของการทำงานดังกล่าวผลงานที่ออกมาอาจเกิดจากการที่สถาปนิก ขัดเขี่ยค ผลงานให้โดยงานนั้นอาจขาดคุณค่าทั้งในแง่พื้นฐานการออกแบบทั่วไปโดยที่เจ้าของ โครงการไม่รู้ตัวเป็นต้น

3.3. ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสานด้านผู้ออกสร้าง

- กลุ่มคนทั่วไปยังไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยมากนัก เนื่องจากไม่เข้าใจและละเลยในภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

3.4. ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสานด้านเจ้าของโครงการ

- กลุ่มคนทั่วไปยังไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยมากนัก เนื่องจากไม่เข้าใจและละเลยในภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ตอนที่ 4 ตัวอย่างสถาปัตยกรรมอีสานที่มีคุณค่า

4.1 ยกตัวอย่างสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยที่มีคุณค่าแก่การเผยแพร่

- พบว่าสามอันดับแรกของกลุ่มอาคารที่กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบอาคาร ตัวอย่างที่ศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นร่วมกันคือ

1. อาคารกรมการสถาปนิกอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น
2. โบสถ์ วัดศาลาลอย วัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา
3. ธนาคารอาคารสงเคราะห์จังหวัดขอนแก่น และ โรงแรม SOFITEL

จังหวัดขอนแก่น

ตอนที่ 5 แนวโน้มของสถาปัตยกรรมอีสานในอนาคต

5.1 สถาปัตยกรรมอีสานในอนาคตจะมีแนวโน้มเป็นเช่นไรและจะมีแนวทางในการพัฒนาอย่างไร

แนวโน้ม

- สถาปัตยกรรมอีสานจะมีมาตรฐานสากลมากยิ่งขึ้นสามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยใหม่ได้ โดยยังสื่อถึงบรรยากาศอีสานอยู่
- เป็นที่สนใจของสังคมเพิ่มขึ้น สังเกตได้จากนำลักษณะอีสานมาพัฒนาใช้ในอาคารเชิงพาณิชย์เพื่อใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น โรงแรม และร้านค้า เป็นต้น
- สถาปนิกเริ่มจะมีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้นและเริ่มมีการพัฒนาทั้งแนวความคิดและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันออกไปแต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ การคลี่คลาย รูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย

แนวทางในการพัฒนา

- จะต้องสร้างจิตสำนึกและความรู้สึกหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน แก่บุคคลโดยทั่วไป
- ควรจะมีเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจพิจารณาประกอบในการออกแบบ เช่น ความคิดเห็นร่วมระหว่างกลุ่มสถาปนิกและกลุ่มบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับ สถาปัตยกรรมอีสาน
- การออกแบบไม่ควรห่างไกลกับประชาชนจนเกินไป เช่น การยอมรับของ สังคม วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชุมชนชาวอีสานทั้งนี้เพื่อนำมาใช้พัฒนาการออกแบบสถาปัตยกรรม
- แนวทางของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยนั้นควรอย่างยิ่งที่นำมาพัฒนาใช้ในการออกแบบอาคารราชการเพื่อเป็นตัวอย่างแก่อาคารทั่วไป
- การตกแต่งภายในและการจัดภูมิทัศน์รอบนอกอาคารสามารถส่งเสริมให้สถาปัตยกรรมมีบรรยากาศสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
- ในสถาบันศึกษากควรที่จะสอนให้นักศึกษารู้จักที่จะแสวงหาความรู้ในแหล่งต่างๆ นอกจากที่จะหาได้ในบทเรียนหรือในสถาบันการศึกษาเท่านั้น เช่น ศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นต้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสานเป็นการศึกษาลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมอีสาน วิเคราะห์และสรุปความสำคัญของสถาปัตยกรรมอีสาน เพื่อเสนอแนวทางในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน

5.1 สรุปผลวิจัย

5.1.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมอีสาน
2. เพื่อวิเคราะห์และสรุปความสำคัญของสถาปัตยกรรมอีสาน
3. เพื่อเสนอแนวทางในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน

5.1.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ สถาปัตยกรรมอีสานที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรม ขอม วัดอีสาน และเรือนอีสาน ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน

กลุ่มตัวอย่าง คือ สถาปัตยกรรมอีสาน 3 อาคารและผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสานซึ่งคือสถาปนิกผู้ออกแบบอาคารที่เคยได้รับรางวัล ทางสถาปัตยกรรมอีสาน 3 คน

5.1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสำรวจสำรวจลักษณะทางกายของสถาปัตยกรรมอีสาน โดยมีประเด็นดังนี้
ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม
 - ผังและการจัดกลุ่มอาคาร
 - หลังคา
 - ฐานอาคาร
 - การเลือกใช้วัสดุผนัง
 - องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม
 - ความสัมพันธ์ ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก
 - การใช้สีกับอาคาร
2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อทำการเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะ วัฒนธรรมอีสาน โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ดังนี้

1. ความเข้าใจในความหมายของสถาปัตยกรรมอีสาน
2. ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม
3. ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสาน
4. ตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า
5. แนวโน้มของสถาปัตยกรรมอีสานในอนาคต

5.1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัยสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ไปยังกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน เพื่อความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากแบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์ ที่รวบรวมมาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ จากกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1. ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและแบบสัมภาษณ์ จะดำเนินการ โดยการสังเคราะห์ข้อมูล
2. การวิเคราะห์เชิงเหตุผล

5.1.6 ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย ที่ได้จากการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ผลการวิจัยจากแบบสำรวจ

การศึกษาลักษณะทางกายภาพ ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม โดยสรุปผลการสำรวจมี ดังนี้

ผังและการจัดกลุ่มอาคาร

- (1) อาคารหลังเดี่ยวและกลุ่มอาคาร
- (2) อาคารมีชน

หลังคา

- (1) หลังคาจั่ว หลังคาจั่วปีกนก (มีชนจั่ว) และหลังคาจั่วมีปีกนก 4 ทิศ
- (2) หลังคาปั้นหย่า
- (3) หลังคาจั่วต่อเพิง
- (4) การลดชั้นหลังคา และการลดมุขหลังคา
- (5) การซ้อนทับหลังคา
- (6) ชายคาสั้น
- (7) ชายคายาว
- (8) ความชันของหลังคา

ฐานอาคาร

- (1) อาคารยกพื้นลอยต่ำ
- (2) อาคารยกพื้นสูง
- (3) อาคารวางบนเนินดิน และยกฐานอาคารสูง

การเลือกใช้วัสดุผนัง

- (1) ฉาบปูนเรียบตีเส้นแนวนอน
- (2) ก่ออิฐโชว์แนว
- (3) หินทรายธรรมชาติ สีลาแสง และอิฐ
- (4) กระเบื้องดินเผา

องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม

- (1) ลายหน้าจั่ว
- (2) ค้ำยันหลังคา
- (3) ขอบปั้นลมหลังคา
- (4) หน้าต่างและการเจาะช่องของอาคาร

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก

- (1) อาคารอยู่ใกล้กับต้นไม้
- (2) อาคารสัมพันธ์กับลานโล่งอเนกประสงค์ (ลานดิน)
- (3) อาคารสัมพันธ์แหล่งน้ำ

การใช้สีกับอาคาร

- (1) การเลือกใช้สีพื้นเป็นสีน้ำตาล (สีอิฐ ดิน ดินเผา และหินทราย)
- (2) ไม่เน้นหลายสีและนิยมสีธรรมชาติที่เนื้อวัสดุ

ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรมที่ควรไปใช้ในการออกแบบ พบว่าส่วนใหญ่เป็นการพัฒนารูปแบบมาจากสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิมในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ลักษณะของอาคารมีฐาน สัมพันธ์กับลานโล่งอเนกประสงค์ (ลานดิน และใกล้ต้นไม้ใหญ่ เป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบไทย (อีสาน) และสภาพแวดล้อมทั้งภูมิศาสตร์ ทั้งนี้โดยทั่วไป ลักษณะเรือนอีสานแบบดั้งเดิม ตัวเรือนมีลักษณะเป็นหลังเดี่ยว หรือหลายหลังเชื่อมต่อกันด้วยชานอาคารยกพื้นสูงและวางบนเนินดิน เพื่อใช้ประโยชน์จากได้ฤกษ์ และป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก นอกจากนั้นผังอาคารมีความเรียบง่ายต่อการต่อเติมตามประโยชน์ใช้สอยที่เพิ่มขึ้น

ลักษณะรูปแบบของหลังคาเช่นหลังคาจั่วต่อเพิง หลังคาจั่วปีกนก (มีชานจั่ว) เป็นลักษณะของเรือนส่วนใหญ่ และอาคารทางศาสนาของอีสาน ซึ่งรูปแบบของหลังคาเหมาะแก่การต่อเติม

และสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศของภาคอีสาน ทั้งนี้รูปแบบของหลังคาจะไม่นิยมลดมุก หลังคา และชั้นหลังคาหากมีจะนิยมซ้อนทับแทน

การเลือกใช้วัสดุ พบว่ากระเบื้องดินเผาฉาบปูนเรียบตีเส้นแนวนอน และหินทรายธรรมชาติ และศิลาแรงสามารถสื่อถึงลักษณะอีสานได้ เพราะวัสดุดังกล่าว เป็นวัสดุที่ใช้กับสถาปัตยกรรมอีสานในอดีตและเลียนแบบวัสดุและเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพื้นที่นี้ ทั้งนี้พบว่าการเลือกใช้วัสดุ ดังกล่าวสอดคล้องกับการใช้สีของอาคารที่ไม่เน้นลายสี และการเลือกใช้สีพื้นเป็นสีน้ำตาลซึ่งเป็นสี ธรรมชาติ ของวัสดุ และเป็นสีใกล้เคียงกับวัสดุของสถาปัตยกรรมอีสานในอดีต

นอกจากนั้นลักษณะอีสานรูปแบบของคันทวย(ค้ำยันไม้ เหล็ก) และการเจาะช่องเปิดและ ระเบียงประดับด้วยลูกกรง(ลูกมะหวด) ซึ่งเป็นองค์ประกอบการตกแต่งสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม โดยสามารถสื่อถึงลักษณะอีสานได้เช่นกัน

ผลการวิจัยที่ได้จากแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 1 ความเข้าใจความหมายของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยความหมายและ ขอบเขตของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย

- สถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยอยู่ภายในขอบเขต “เวลา (ช่วงเวลา) และสถานที่” ของยุคสมัยที่เปลี่ยนไป
- เป็นการพัฒนาสืบสารจากลักษณะอีสานในอดีต เพื่อพัฒนาแนวความคิดและ รูปแบบของ อีสานร่วมสมัยในปัจจุบันและผสมผสานของวัฒนธรรมเก่าและใหม่ เมื่อมีการแลกเปลี่ยน ทางวัฒนธรรมกัน ระหว่างสังคม โดยเลือกเอาเฉพาะสิ่งที่ดีงามและมีคุณค่ามาพัฒนาใช้อย่างเหมาะสม
- ตรงกับคำดังกล่าวที่นักปราชญ์เคยกล่าวไว้ว่า “วิญญูโลโลโก” หมายความว่า โลกย่อมหมุนเวียนไป เช่นเดียวกับ “ประวัติศาสตร์ย่อมต้องเกิดซ้ำรอยเดิม” หากนำมาใช้งาน สถาปัตยกรรม ก็กล่าวได้ว่า “สถาปัตยกรรมก็ต้องซ้ำรอยเดิม หากแต่ซ้ำรอยเดิมก็เฉพาะความคิดเดิม แต่มีลักษณะของรูปแบบและวิธีการใหม่”

ปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย

- สื่อความเป็นอีสาน โดยพัฒนา คลีกลาย คีดิใหม่และปรุงใหม่ของรูปแบบสถาปัตยกรรม
- เคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น
- รับอิทธิพลรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (อาคารบ้านเรือน เกียงนา อาคารทาง พระพุทธศาสนา ศิลปะสถาปัตยกรรมขอม และงานศิลปกรรม)
- นำพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานดั้งเดิมมาพัฒนาใช้กับสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย เช่น สามารถปรับใช้กับเทคโนโลยีและวัสดุสมัยใหม่ได้
- ให้ความเคารพและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของสถาปัตยกรรมข้างเคียงและธรรมชาติ โดยรอบ

- คำนึงถึงความเหมาะสมกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป
- คำนึงประโยชน์ใช้สอยใหม่ เช่น โรงแรม หอประชุม และ โรงพยาบาล เป็นต้น
- คำนึงถึงสภาพแวดล้อม ดินฟ้าอากาศและสภาวะความน่าสบาย ซึ่งเกิดจากสภาพทาง

ภูมิศาสตร์ของอีสาน

- คำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ การยอมรับของสังคม ทัศนคติและวิถีชีวิตของสังคมอีสานทั้งอดีตและปัจจุบัน และแลกเปลี่ยนแนวความคิดและรูปแบบของสถาปัตยกรรมจากสังคมและวัฒนธรรมต่างถิ่น โดยเลือกสิ่งที่ดีงามและมีคุณค่ามาพัฒนาใช้อย่างเหมาะสม

- เทคนิค-เทคโนโลยีและวัสดุที่เหมาะสมกับท้องถิ่นในปัจจุบันของอีสาน
- การตกแต่งภายในและการจัดภูมิทัศน์รอบนอกอาคาร
- การมีเหตุผล ที่มาที่ไปและสามารถอธิบายได้
- การประหยัดพลังงานรักษาสิ่งแวดล้อมและคุ้มครองการลงทุน

ตอนที่ 2 ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

ลักษณะอีสานที่สื่อถึงลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

การวางผังและการจัดกลุ่มอาคาร

- รูปแบบอาคารหลังเดี่ยว
- อาคารมีชาน
- การวางอาคารเป็นกลุ่ม

หลังคา

- หลังคาทรงจั่ว
- จั่วต่อเพิงเนื่องจากคล้ายเตียงนา (อาคารบ้านพักชั่วคราวใช้เมื่อออกไปทำนา) ที่สามารถต่อเติมหลังคาออกมาทางใดก็ได้ตามประโยชน์ใช้สอยที่เพิ่มขึ้นในอนาคต

- หลังคามนิลา(บรานอร์) และหลังคาปั้นหยารวมจั่วเล็กด้านบนเพื่อระบายอากาศร้อนได้หลังคาได้ง่าย

- หลังคาปั้นหยา

การซ้อนชั้นหลังคา

- รูปแบบหลังคาที่ไม่ซ้อนชั้นหลังคา
- หลังคาไม่ลดชั้น หากมีจะนิยมลดดับหลังคาแทน
- การลดชั้น
- การลดมุขหลังคา

ชายคา

- ยื่นชายคายาวพร้อมค้ำยันรับชายคา
- การยื่นชายคากว้าง แต่ไม่จำเป็นทรงจั่วอาจเป็นหลังคาแผ่นคอนกรีตแบบเรียบก็ได้
- ชายคายื่นไม่ยาวมาก หากเปรียบเทียบกับรูปแบบของชายคาในภาคอื่นๆ ความชันของ

หลังคา

- หลังคาคู่มั่วเตี้ยกดลงต่ำ (กว่าปกติ) และไม่แน่นอนตัว

ฐานอาคาร

- ยกพื้นอาคารสูง (แต่ไม่เท่าสถาปัตยกรรมไทยภาคกลาง)
- ยกพื้นอาคารไม่สูงมาก
- การยกเนินดิน

ผนัง

- การตีเส้นแนวตั้งและแนวนอน (ให้ความรู้สึกสงบ) ของผนัง
- ผนังก่ออิฐโชว์แนว

การเลือกวัสดุ

- วัสดุที่สามารถหาได้ในพื้นถิ่นและการดูแลรักษาง่าย มาใช้กับอาคารอย่างเหมาะสม เช่น กระเบื้องดินเผา หินกรวดแม่น้ำ หิน ทรายและศิลาแลง เป็นต้น

- การเลือกใช้วัสดุและ โครงสร้างใหม่ๆ เป็นการแสดงถึงสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในยุคนี้

องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรม

- การเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เช่น ปั้นลมและลายจั่ว
- รูปแบบของค้ำยันเลียนแบบ โครงสร้างไม้และค้ำยันแฝง
- จังหวะของการเจาะช่อง เช่น การเลือกเจาะช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามแนวสูงตั้งของผนัง
- การเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบของสถาปัตยกรรมของดั้งเดิมบางส่วน เช่น ทับหลัง เสาประดับ

กรอบประตู (เสาทรงแปดเหลี่ยมใช้สำหรับรับทับหลัง) หรือช่องประดับลูกกรงมะหวดมาพัฒนาใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งอาคาร

ความสัมพันธ์ของอาคารกับสภาพแวดล้อมภายนอกอาคาร

- อาคารสัมพันธ์กับลาน โถงอเนกประสงค์
- การมีอาณาเขตตามพื้นฐานสังคมเกษตรกรรม
- การเปิดพื้นที่โล่งภายในอาคาร หรือการวางผังอาคาร โอบล้อมสวนเพื่อเชื่อมพื้นที่ภายใน

และภายนอกอาคาร

การเลือกใช้สี

- การเลือกใช้สีเป็นสีน้ำตาล (สีอิฐ ดิน ดินเผา หินทรายและหินสีลาแดง)
- ไม่เน้นหลายสีและนิยมสีธรรมชาติที่เนื้อวัสดุ

ตอนที่ 3 ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสาน

ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสานด้านสถาปัตยกรรม

- ยังคงได้รับอิทธิพลแนวความคิดและรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทย ภาคกลางมากอยู่ ทั้งนี้ เพราะเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัย โดยทั่วไปยังไม่เด่นชัด
- ในอาคารบางหลัง พบว่าเน้นเอกลักษณ์และความงามมากเกินไป โดยเฉพาะ “เปลือก” ของสถาปัตยกรรม

ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสานด้านผู้ออกแบบสถาปัตยกรรม

- สถาปนิกโดนอิทธิพลตะวันตกครอบงำโดยไม่รู้ตัว
- ในการออกแบบสถาปัตยกรรมในอีสานค่อนข้างจะผูกขาดกับสถาปนิกอยู่บางกลุ่ม
- สถาปนิกตามใจเจ้าของโครงการมากเกินไป

ปัญหาสถาปัตยกรรมอีสานด้านผู้ก่อสร้าง

- กลุ่มคนต่างๆ ไปยังไม่ให้ความสำคัญของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยมากนัก เนื่องจากความไม่เข้าใจและละเลยในภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน
- ค่าใช้จ่ายที่แพงขึ้น ทั้งนี้ เสียไปกับการสร้างลักษณะอีสานให้อาคาร โดยเฉพาะเครื่องประดับตกแต่งศิลปะสถาปัตยกรรม เช่น ลายหน้าจั่ว หรือยอดปิ่นลมเป็นต้น
- พบว่าในการออกแบบให้มีเอกลักษณ์ยังเป็นแพะชั้นอยู่
- การออกแบบสถาปัตยกรรมยังไม่ให้ความสำคัญกับงานเทคนิคและความสามารถของช่างพื้นถิ่นมากนัก ทำให้ผลงานที่ออกมาไม่มีคุณภาพได้ ถึงแม้ว่าการออกแบบสถาปัตยกรรมจะมีความสมบูรณ์ก็ตาม

ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสานด้านเจ้าของอาคาร

- กลุ่มคนต่างๆ ไปยังไม่ให้ความสำคัญของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยมากนัก เนื่องจากความไม่เข้าใจและละเลยในภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน
- ค่าใช้จ่ายที่แพงขึ้น ทั้งนี้ เสียไปกับการสร้างลักษณะอีสานให้อาคาร โดยเฉพาะเครื่องประดับตกแต่งศิลปะสถาปัตยกรรม เช่น ลายหน้าจั่ว หรือยอดปิ่นลมเป็นต้น
- พบว่าในการออกแบบให้มีเอกลักษณ์ยังเป็นแพะชั้นอยู่

- การออกแบบสถาปัตยกรรมยังไม่ให้ความสำคัญกับงานเทคนิคและความสามารถของช่างพื้นถิ่นมากนัก ทำให้ผลงานที่ออกมาไม่มีคุณภาพได้ ถึงแม้ว่าการออกแบบสถาปัตยกรรมจะมีความสมบูรณ์ก็ตาม

ตอนที่ 5 แนวโน้มของสถาปัตยกรรมอีสานในอนาคต

แนวโน้มของสถาปัตยกรรมร่วมสมัย

- สถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยจะมีมาตรฐานสากลมากยิ่งขึ้น สามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยใหม่และยังสื่อถึงบรรยากาศอีสานได้ เช่น โรงแรมและหอประชุม เป็นต้น
- เป็นที่สนใจของสังคมเพิ่มขึ้น สืบเนื่องจากการนำลักษณะอีสานมาพัฒนาใช้ในอาคารเชิงพาณิชย์เพื่อใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น โรงแรมและร้านค้า
- สถาปนิกจะมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดแนวความคิดและรูปแบบของสถาปัตยกรรมมากยิ่งขึ้นกว่าในปัจจุบัน

แนวทางในการพัฒนา

- จะต้องสร้างจิตสำนึกและความรู้สึกหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานแก่บุคคลโดยทั่วไป
- ควรจะมีเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจพิจารณาในการออกแบบ เช่น การเปรียบเทียบความคุ้มค่าระหว่างค่าใช้จ่ายที่แพงขึ้นกับเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีในสถาปัตยกรรมอีสาน ถึงแม้จะต้องเพิ่มค่าก่อสร้างอาคารเพิ่มขึ้นอีกประมาณร้อยละ 20 ก็ตาม
- งานสถาปัตยกรรมอีสานในอนาคตไม่ควรมุ่งเน้นที่รูปแบบหรือ “เปลือก” ของสถาปัตยกรรมมากเกินไป การถ่ายทอดความเป็นอีสานควรจะต้องอยู่ที่แก่นแท้ของสถาปัตยกรรมมากกว่า
- แนวทางของสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยนั้น ควรอย่างยิ่งที่นำมาพัฒนาใช้ในการออกแบบอาคารราชการเพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่อาคารทั่วไป

5.2 อภิปรายผล

ลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

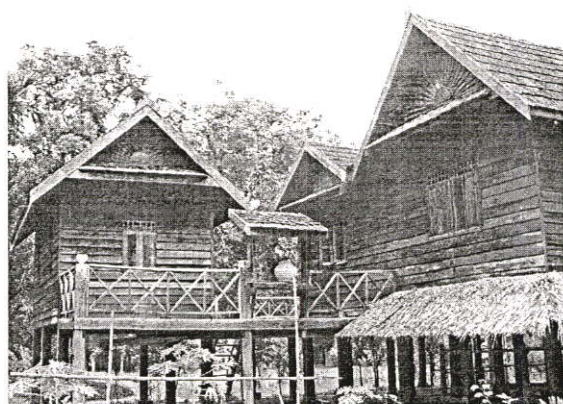
ผังและการจัดกลุ่มอาคาร

อภิปรายผล พบว่ารูปแบบของอาคารมีชานเป็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมอีสานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบท้องถิ่นอีสาน (ธิตี เสงี่ยมิ และคณะผู้วิจัย. 2534-2535: 91) และโดยทั่วไปลักษณะบ้านพักอาศัยแบบดั้งเดิมจะนิยมก่อสร้างเรือนยกพื้นสูงด้วยเสาไม้ จึงมีได้ทุนตัวเรือนมีลักษณะเป็นหลังเตี้ย หรือหลายหลังเชื่อมต่อกันด้วยชานตามประโยชน์ใช้สอยเพิ่มขึ้น (ธิตี เสงี่ยมิ และคณะผู้วิจัย. 2534-2535 : 17) ทั้งนี้สอดคล้องกับความเห็นของ นุกูล ชมพูนิช (2531 : 137-138) ที่ว่าถึงแม้ว่า

ปัจจุบันรูปแบบของวิถีชีวิตจะเปลี่ยนไปจากเดิมบ้าง ก็ยังเหลือขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมอยู่ ดังนั้นก็สร้างอาคารบ้านเรือนก็ควรเปลี่ยนไปจากเดิมบ้าง เช่น การเลือกใช้วัสดุและประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆ แต่ก็ควรคงเอกลักษณ์ทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้บ้าง เช่น รูปแบบของชนไม้ชนิดต่าง ๆ ที่ปัจจุบันการสร้างชนด้วยไม้จะไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง แต่ประโยชน์ใช้สอยของชนก็ยังคงอยู่ อาทิ เป็นพื้นที่พักผ่อนนั่งเล่น เอนกประสงค์ และอาคารร่วมเงาจากชน เป็นต้น

ภาพที่ 5.1 การจัดกลุ่มอาคารแบบหลังเดียวมีชน

ภาพที่ 5.2 การจัดกลุ่มอาคารแบบกลุ่มอาคารมีชนเชื่อม

หลังคา

อภิปรายผล รูปแบบหลังคาจั่วต่อเพิง เป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของเรือนอีสาน ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบของเรือนเกย เรือนเทิบและคูปต่อเค้า (ชิตี เสงรัมย์ และคณะผู้วิจัย, 2534-2535 : 17-40) จากประเด็นดังกล่าว ทำให้การรับรู้ลักษณะอีสาน จากรูปแบบหลังคาจั่วต่อเพิงของเรือนอีสานอยู่ทั่วไป นอกจากนั้นรูปแบบของหลังคาดังกล่าวที่จะพัฒนาต่อเติมได้ง่ายตาประโยชน์ใช้สอยที่เพิ่มขึ้น

ในประเด็นรูปแบบหลังคาจั่วปีกนก(มีชนจั่ว) นั้น ได้สอดคล้องกับความเห็นของ (ชิตี เสงรัมย์ และคณะผู้วิจัย, 2534-2535 : 38-39) ที่ว่า เป็นรูปแบบของหลังคาเรือนอีสานเป็นส่วนใหญ่

ส่วนในอาคารทางพุทธศาสนารูปแบบของหลังคาจะนิยมทรงจั่วชั้นเดียว มีชานจั่ว และปีกนกคุ้ม โดยตลอด (วิโรฒ ศรีสุโร. 2539: 408) ทั้งนี้ หลังคาจั่วปีกนก (มีชานจั่ว) เป็นลักษณะของหลังคาจั่วที่มีการยื่นชายคาปีกนก(มีชานจั่ว)ออกมาจากตัวอาคาร เพื่อป้องกันไม่ให้ฝนสาดเข้าหน้าต่าง หรือ ช่องลม (น. ณ ปากน้ำ. 2522 : 246) ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของการยื่นชายคาในฤดูฝน (สุมาลี ประทุมพันธ์. 2537 : 33 อ้างถึงการสัมภาษณ์ วีรวณ ศิตินสาร) ของอีสาน

ในประเด็นรูปแบบของการซ้อนทับหลังคาเป็นรูปแบบของหลังคาที่มีโครงสร้างเรียบง่ายไม่ซับซ้อน และง่ายแก่การต่อเติมของอาคารตามประโยชน์ใช้สอยที่เพิ่มขึ้น และสอดคล้องกับความเห็นของวิโรฒ ศรีสุโร. (2539 : 408) ที่ว่า จากอิทธิพลของวัฒนธรรมไทย-อีสานในอาคารทางพระพุทธศาสนา ทำให้รูปแบบของหลังคาไม่นิยมลดมุมข้างหน้า-หลัง นิยมทรงจั่วชั้นเดียวมีชานจั่ว และปีกนกคลุม โดยตลอด และหากมีการซ้อนชั้นหลังคาจะนิยมใช้รูปแบบของซ้อนทับหลังคาแทน

ในประเด็นรูปแบบของการยื่นชายคายาว เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในเขตร้อนที่มีสภาพภูมิอากาศที่มีแดดร้อนจัดและมีลมแรงในฤดูฝน (สุมาลี ประทุมพันธ์. 2537 : 33 อ้างถึงการสัมภาษณ์ วีรวณ ศิตินสาร) ของอีสาน นอกจากนั้น ลักษณะสำคัญของตัวอาคารที่มีลักษณะเตี้ยแคบๆ หากเปรียบเทียบกับสัดส่วนของหลังคาที่ยื่นยาวคลุมอาคารทั้งหลัง ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของอาคารที่มีลักษณะถ่อมตน ไม่โอ้อวดอิทธิพล (มุสดี ทิพทัส. 2539 : 802-803) ซึ่งสัมพันธ์กับแนวความคิด ลักษณะนิสัยตลอดจนวิถีชีวิตของชาวอีสานแบบพออยู่พอกิน อันมีพื้นฐานมาจากสังคมเกษตรกรรม

ในประเด็น รูปแบบความชันของหลังคา หากเปรียบเทียบความชันหลังคาของสถาปัตยกรรมอีสานกับสถาปัตยกรรมไทย(ภาคกลาง) สถาปัตยกรรมอีสานจะมีรูปแบบหลังคาคู่มกลดต่ำ เพื่อให้ชายคายื่นได้ยาวขึ้นซึ่งเหมาะกับสภาพภูมิอากาศที่แดดจัดและลมแรงในฤดูฝนและสันหลังคาเส้นตรงไม่แอ่นตัว (ชิตี เสงรัมย์ และคณะผู้วิจัย. 2534-2535 : 39) เนื่องจากรูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานโดยทั่วไปจะมีขนาดเล็กกระทัดรัด (วิโรฒ ศรีสุโร. 2536 : 58) รูปแบบหลังคาจึงมีขนาดเล็กตามสัดส่วนของอาคาร และโครงสร้างหลังคาไม้ของสถาปัตยกรรมอีสานส่วนใหญ่เป็นไม้เต็ง-รังซึ่งเป็นไม้เนื้อที่มีคุณสมบัติ แข็ง แกร่ง ยากแก่การบิดงอ

ภาพที่ 5.3 หลังคาจั่วต่อเพิง

ภาพที่ 5.4 หลังคาจั่วปีกนก

ภาพที่ 5.5 การซ้อนทับหลังคา

ฐานอาคาร

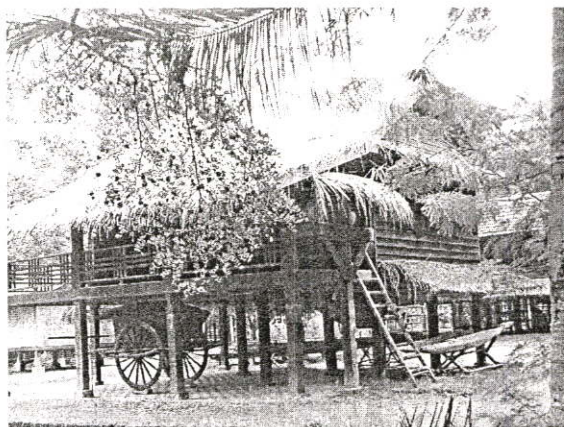
อภิปรายผล รูปแบบฐานอาคารยกพื้นสูง เป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของเรือนอีสาน ทั้งนี้ เพราะโดยทั่วไปรูปแบบของเรือนอีสานจะนิยมก่อสร้างเรือนยกพื้นสูงด้วยเสาไม้จึงมิได้ถูก ตัวเรือนมีลักษณะเป็นหลังเดี่ยว หรือหลายหลังเชื่อมต่อกันด้วยชานตามประโยชน์ใช้สอย (ริติ เสงรัมย์ และคณะผู้วิจัย. 2534-2535 : 17) และรูปแบบอาคารยกพื้นสูงสามารถใช้ประโยชน์จากใต้ถุนเรือนได้ โดยเฉพาะใต้ถุนของเรือนอีสานที่ใช้เป็นที่กักคอกสัตว์ พื้นที่นี้พักผ่อนตอนกลางวันเพราะชั้นบนร้อน และบริเวณใช้ทำงานอุตสาหกรรมพื้นบ้านเช่น ตั่งหูกทอผ้า เป็นต้น นอกจากนั้นใต้พื้นบ้านมีสิ่งใส่ของ เช่น จอบ เสียม เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำไร่ ทำนา (เด่นดาว ศิลปานนท์. 2540 : 79) ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันสังคมละวีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างและใต้ถุนบ้านลดความจำเป็นลง แต่ทั้งนี้ ประโยชน์ใช้สอยของใต้ถุนอาคารก็ยังมีคงอยู่ เช่น การระบายความชื้นใต้อาคาร หรือการพัฒนารูปแบบเป็นบริเวณพื้นที่พักผ่อนเปิดโล่ง หรือที่จอดรถ เป็นต้น

ในขณะที่รูปแบบของการยกพื้นลอยต่ำจะพบเป็นส่วนใหญ่ในแถบที่มีอากาศหนาวเย็น เช่น แถบ จังหวัดเลย เนื่องจากอากาศที่ชื้น ทำให้ไม่สามารถเลี้ยงสัตว์บริเวณใต้ถุนเรือนได้ เพราะ

ความชื้นทำให้มีกลิ่นเหม็นและอับ จึงนิยมผูกสัตว์เลี้ยงไว้ข้างนอกบ้าน ซึ่งไม่จำเป็นต้องทำไถ่สูง (อุคม บัวศรี. 2532: 63)

นอกจากนั้นการยกฐานอาคารสูงหรือวางอาคารบนเนินดินนั้น ทำให้อาคารโปร่งและสามารถที่จะระบายอากาศได้ง่าย จึงทำให้ตัวอาคารเย็นสบายกว่าอาคารที่พื้นวางติดดิน ซึ่งอับและระบายอากาศได้ยากนอกจากนี้งานสถาปัตยกรรมอีสานมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแหล่งน้ำ ป่าชุมชนพื้นที่ทำกิน และนิยมสร้างสถาปัตยกรรมอยู่บริเวณโคกหรือเนินดิน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำท่วมถึงฤดูน้ำหลาก (ชิตี เสงวีรัมย์ และคณะผู้วิจัย. 2534 -2535 : 5)

ในอาคารทางศาสนา โดยเฉพาะรูปแบบของสิมอีสานที่นิยมทำฐานสูงถึงท่อมหัว มักก่อแบบฐานแอมซันปากพาน มีบัวลาดชัน ท้องกระดานนิยมทำกระดุง สักส่วนคูบักบั้นมีปลั่ง (วิโรฒ ศรีสุโร. 2539 : 408)

ภาพที่ 5.6 อาคารยกพื้นสูง

ภาพที่ 5.7 อาคารยกพื้นลอยต่ำ

ภาพที่ 5.8 อาคารวางบนเนินดิน

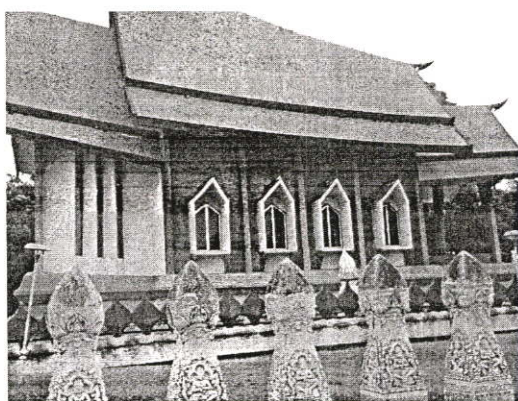
การเลือกใช้วัสดุผนัง

อภิปรายผล พบว่าการเลือกใช้กระเบื้องดินเผาเป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของเรือนอีสาน ทั้งนี้ เพราะคุณสมบัติของเนื้อกระเบื้องที่แกร่งและทนนาน อันเกิดจากคุณสมบัติของเนื้อดินจึงทำให้กระเบื้องดินเผาเป็นที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง และ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2537: 62) มีความคิดว่าการประดับผนังและพื้นด้วยกระเบื้องดินเผาท้องถิ่นได้กลายเป็นลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะภูมิภาคอีสาน

ในประเด็นผนังฉาบปูนเรียบตีเส้นแนวนอนสามารถสื่อถึงลักษณะอีสาน โดยเป็นการเลียนแบบลายไม้(ตีซ็อนทับ)ซึ่งเป็นรูปแบบของเนื้อวัสดุที่ใช้กับสถาปัตยกรรมอีสานดั้งเดิม และสอดคล้องกับความคิดเห็นของ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2539: 48 -65) ที่ว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นลักษณะที่มีความทันสมัยด้วยเทคโนโลยีและวัสดุที่ใช้ แต่มีเค้าโครงของลักษณะไทย เป็นงานสร้างสรรค์ใหม่ เป็นการคิดค้นใหม่ ไม่ใช่การทำรูปแบบเดิมหรือพยายามเอารูปแบบเดิมมาใช้ในลักษณะการปรับตกแต่ง แต่เป็นการปรุงกันใหม่ ทั้งนี้ ความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าว ข้อมรวมไปถึงลักษณะสถาปัตยกรรมอีสานด้วย นอกจากนั้นยังเหมาะสมกับท้องถิ่นอีสาน ที่สภาพภูมิอากาศที่ร้อนและเย็นจัดของอีสาน การฉาบปูนอาจแตกร้าวได้ ดังนั้น การฉาบปูนตีเส้นจึงสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้

สำหรับประเด็นหินทรายธรรมชาติและศิลาแลงนั้น เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นการใช้วัสดุพื้นถิ่นให้สอดคล้องสัมพันธ์กับหลักการออกแบบที่เป็นวิทยากรอันก้าวหน้า เพื่อเชื่อมสานอดีตให้ต่อเนื่องกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม (วิวัฒน์ เตมียพันธ์. 2541: 63)

จากประเด็นต่างๆ พบว่าวัสดุดังกล่าวเป็นวัสดุที่ใช้กับสถาปัตยกรรมอีสานในอดีตเลียนแบบและมีสีใกล้เคียงกับวัสดุของสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 5.9 វັศตุพ្នង់ក្របេឺងក្នុងក្រុង

องค์ประกอบตกแต่งสถาปัตยกรรม

อภิปรายผล พบว่า รูปแบบของจั่วลายตะแวงหรือตาเวน(พระอาทิตย์) และลานเกร็ดใบปรีอ (ไม้ตีนวนอน)เป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของเรือนอีสาน ทั้งนี้ สอดคล้องกับความเห็นของ ชิติ เสงร์สมิ และคณะผู้วิจัย. (2534 -2535 : 39 และ 65) ที่ว่า ลักษณะของสีหน้า (หน้าบัน) ของเรือนอีสานดั้งคิม นั้น ส่วนใหญ่จะนิยมตกแต่งเป็นจั่วลายตะแวง หรือตาเวน (พระอาทิตย์) ลายเกร็ดใบปรีอ (ไม้ตีนวนอน) และไม้ตีนวนตั้ง และ วิโรฒ ศรีสุโร. (2539: 408) มีความคิดเพิ่มมาว่า ในอาคารทางพุทธศาสนานิยมทำสีหน้า (หน้าบัน) มีลายไม่มาก และนิยมลายตาเวน (ตะแวง) มีรัศมีประดับกระจกนากลม เรียก “แวงแก้ว”

รูปแบบคันทวย วิโรฒ ศรีสุโร. (2541: 28) มีความคิดเห็นว่า“คันทวย” หรือที่ช่างพื้นถิ่นชาวอีสานเรียก “ไม้ยัน” บ้าง “ค้ำยัน” บ้าง และ “แขนนาง” บ้าง ใช้ประโยชน์เป็นโครงสร้างอาคาร โคนยื่นออกไปค้ำยันส่วนเชิงชายรับหลังคา พบว่า คันทวยในอีสานมีหลายรูปแบบ ดังนี้ ทวยแฝง ทวยนาค ทวยเทพพนม ทวยแขนนาง และทวยอื่นๆ โดยรูปแบบทวยแฝงนั้นเรียกได้พบว่าเป็นเอกลักษณ์ของส่วนประกอบสถาปัตยกรรมได้อย่างเต็มเปี่ยม โดยช่างแกะสลักลายส่วนใหญ่ นิยมใช้ลายก้านดอก (ก้านขด) ประกอบลายวันแล่นแบบพื้นเมือง”

รูปแบบยอดปิ่นลมหลังคา พบว่าบ่อยครั้งที่องค์ประกอบตกแต่งของสถาปัตยกรรมในรูปแบบยอดปิ่น (ปิ่น) ลมประกบติดค้ำหน้าจั่ว ถูกยึดถือว่าเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของอีสานโดยเฉพาะเรือนอีสาน (ชิติ เสงร์สมิ และคณะผู้ร่วมวิจัย. 2543-2535 : 39) และลักษณะของยอดปิ่นลม ไม่สามารถสืบสาวได้แน่นอนว่าเกิดขึ้นในสมัยใด แต่ก็มีกรพบยอดปิ่นลมในเรือนรุ่นโบราณเป็นลักษณะยอดแหลมเล็กๆ และยอดปิ่นลมแบบทั่วไป (หรือยอดปิ่นลมชนิดทำด้วยไม้กระดานแผ่นมาตัดเป็นทรวดทรง) สำหรับยอดปิ่นลมชนิดไม้เหล็ยมตากและขั้วนี้ สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในสมัยรัชการที่ 5 เนื่องจากยอดปิ่นลมชนิดนี้น่าจะประยุกต์มาจากเรือนฝรั่งอีกทีหนึ่ง (ชิติ เสงร์สมิ และคณะผู้ร่วมวิจัย. 2543-2535 : 65)

การเจาะช่องเปิดและระเบียงประดับด้วยลูกกรง (ลูกมะหวด) และการเจาะช่องเปิดสูงทางตั้ง เป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของเรือนอีสานตามลำดับ จากผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็น

ของสุนทร คุนสุข (2541 : 51) ที่ว่าการประดับช่องเปิดด้วยเสาหน้าต่างลูกมะหวดนั้นสื่อถึงสถาปัตยกรรมอีสานใต้ ทั้งนี้ เพราะเป็นองค์ประกอบตกแต่งของศิลปะสถาปัตยกรรมขอม และการเจาะช่องเปิดสูงทางตั้งหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “หน้าต่างช่องลม” เป็นการเจาะช่องแสงแคบๆ ถึงกระชั้นกันมาก ทั้งด้านสกัดหรือด้านมุมกลอง ทำให้หน้าต่างมีความต่อเนื่องมากกว่าการเจาะช่องเป็นหน้าต่างประดับด้วยซุ้มขนาดใหญ่ (ทรงยศ วีระทวีมาศ. 2539 : 89) ซึ่งเข้าใจว่าจะบันดาลใจมาจากหน้าต่างลูกกรงหินทรงมะหวดตามปราสาทหินของขอม(น. ณ. ปากน้ำ. 2522 : 56)

พบว่าทุกประเค้นเป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของเรือนอีสาน ทั้งนี้เพราะรูปแบบหน้าต่าง (ป่องเอี่ยม) เป็นลักษณะของหน้าต่างเรือนอีสานที่มีขนาดไม่ใหญ่มากนักประมาณ 0.50 x 0.50 เมตร บางครั้งจะทำเป็นช่องเปิดไม่มีบานหน้าต่างจากสภาพอากาศในอีสานที่ปกติจะร้อนจัดในเวลากลางวัน การอยู่อาศัยจะใช้ได้ถุนเรือน ในขณะที่กลางคืนจะหนาว จึงไม่จำเป็นต้องเจาะหน้าต่างใหญ่ และโดยส่วนใหญ่หน้าต่าง (ป่องเอี่ยม) จะเปิดออกด้านนอก เพื่อแก้ปัญหาเรื่องฝนตก (จิตติ เสงรัมย์ และคณะผู้ร่วมวิจัย. 2534-2535 : 60) และหน้าต่างเปิดถึงพื้นพร้อมกันตก (ชาวผู้ไทย เรียกประตูบ้อง) นอกจากนี้ใช้เป็นช่องหน้าต่างแล้ว ยังใช้เป็นช่องสำหรับส่งและขนของขึ้นไปเก็บไว้บนเรือน

ภาพที่ 5.10 หน้าจั่วลายตะเว็น (พระอาทิตย์)

ภาพที่ 5.11 รูปแบบคันทวย(คำขัน)

ภาพที่ 5.12 รูปแบบยอดปิ่นลมหลังคา

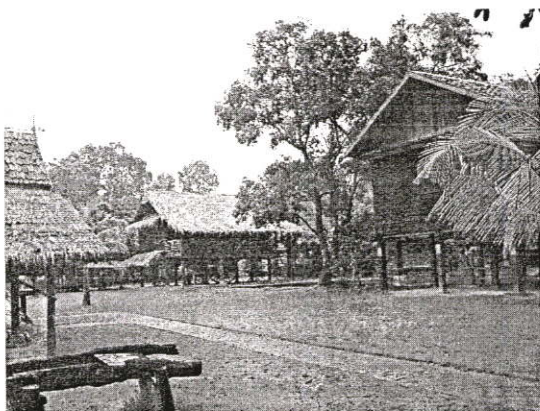

ภาพที่ 5.13 การเจาะช่องเปิดและระเบียบประดับด้วยลูกกรง (ลูกมะหวด)

ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์ภายนอก

อภิปรายผล พบว่าความสัมพันธ์กับลานโล่งอเนกประสงค์ (ลานดิน) เป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของเรือนอีสาน ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ สน สิมাত্রัง (อนุวิทย์ เจริญสุภกุล. 2531 : 10) ที่ว่าสถาปัตยกรรมอีสานมีความสัมพันธ์กับลานโล่งสังเกตได้จากในอาคารทางพุทธศาสนาพบว่าผนังภายนอกของสิม (โบสถ์) มักจะเขียนรูปแต้ม (ภาพจิตรกรรมฝาผนัง) ซึ่งถือเป็นประเพณีการเขียนสีที่มีพบเห็นเฉพาะในภูมิภาคอีสาน ซึ่งเกิดจากประเพณีการใช้ลานวัดของอีสาน และในบ้านเรือนอีสานจะมีความสัมพันธ์กับลานโล่ง โดยถือเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานที่พื้นฐานของสังคมเป็นสังคมเกษตรกรรม เช่น กาดากแห้งผลผลิต การเกษตร ซึ่งแดดยามเช้าในฤดูหนาวและกิจกรรมกลางแจ้งทั่วไป ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ จะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมกับลานโล่งอเนกประสงค์ยังคงมีความจำเป็นอยู่เช่น ลานจอดรถ ลานอเนกประสงค์ เป็นต้น

นอกจากนั้นประเพณีการขึ้นเรือน (การสร้างเรือน) ในอดีตนั้นจะต้องมีการถือโศก (โศลก) ในการเลือกทำเลสร้างเรือนถึงแม้ว่าในปัจจุบันความเชื่อบางอย่างก็ยังมีอิทธิพลอยู่โดยจะต้องเลือกเอาสถานที่ปลอดโปร่ง โล่ง ไม่มีหลุม ไม่มีบ่อ ไม่มีจอมปลอก ไม่มีหลุมผี (หลุมศพ) ไม่มีต้นไม้ใหญ่ แต่เป็นที่ที่วงกลมจุดดวงจันทร์เป็นรูปมะนาวตัดสี่เหลี่ยมคางหมู เป็นรูปเรือสำเภาเป็นจุดรูปกางเขนเป็นต้น (อุคุม บัศวศรี.2532 : 61)

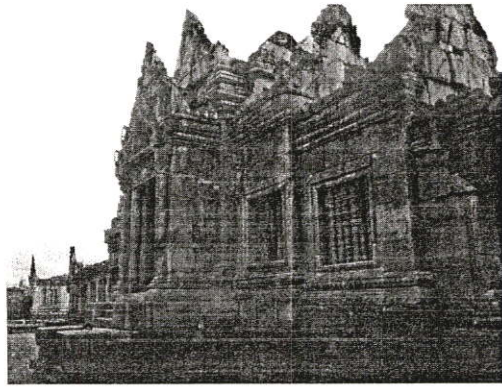

ภาพที่ 5.14 อาคารสัมพันธ์กับลานโล่งอเนกประสงค์ (ลานดิน)

การใช้สีกับอาคาร

การอภิปรายผล พบว่าการใช้สีเป็นสีน้ำคาลเป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของเรือนอีสานเพราะว่าเป็นสีที่นิยมใช้กับสถาปัตยกรรมทั่วไปในภาคอีสานซึ่ง อนุวิทย์ เจริญสุภกุล (2525 : 35) การเลือกใช้สีกับสถาปัตยกรรมในแต่ละท้องถิ่นนั้นย่อมขึ้นกับรสนิยมและประเพณีสืบเนื่องกันมาและสีน้ำคาลเป็นสีใกล้เคียงกับสีวัสดุธรรมชาติเช่นสีของอิฐ ไม้ กระเบื้องดินเผา หินทราย สีลาแลง นอกจากนี้ยังเป็นสีของสถาปัตยกรรมอีสานในอดีตที่เกิดจากการใช้วัสดุธรรมชาติมาใช้ในการก่อสร้างจึงทำให้สีถึงลักษณะอีสานได้โดยง่าย

ทั้งนี้ในประเด็นการไม่เน้นหลายสีและนิยมสีธรรมชาติที่เนื่อวัสดุสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยนั้นได้สอดคล้องต่อความเห็นของ แสงอรุณ รัตตสิกร(2540 : 94-95) ที่ว่าการเลือกใช้สีกับเสนาสนะ (อาคารทางพระพุทธศาสนา) แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ สีที่ทาทับไปกับเนื้อของวัสดุ และสีที่ประจํากับเนื้อวัสดุซึ่งสีที่มากับวัสดุซึ่งสีประเภทธรรมชาติของเนื้อวัสดุควรแก่การนำมาใช้เสนาสนะนอกจากจะคงทนและไม่สิ้นเปลืองแล้วยังแสดงถึงความมีลักษณะของวัสดุอย่างเต็มที่ถึงแม้ว่าเนื้อของวัสดุบางชนิดไม่อาจต้านทานดินฟ้าอากาศได้นานแต่จำเป็นจะต้องใช้สีป้องกันในกรณีเช่นนี้เราต้องทาสีทับ แต่ควรเลือกใช้สีเมื่อทาแล้วแสดงให้เห็นสีผิวของวัสดุให้ปรากฏทั้งนี้เพื่อช่วยให้ความเป็นจริงของวัสดุได้คลี่คลายออกมาบ้าง

ภาพที่ 5.15 สีธรรมชาติสี่จากศิลาแลง

ภาพที่ 5.16 สีธรรมชาติสี่จากกระเบื้องดินเผา

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยเรื่องแนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและสรุปผลการวิจัย เพื่อเสนอแนะแนวทางในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน ดังต่อไปนี้

1. การนำเอกลักษณ์อีสานมาพัฒนาใช้ในอาคารเชิงพาณิชย์เพื่อใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยว โรงแรม และ ร้านค้า
2. การนำเอกลักษณ์อีสานมาพัฒนาใช้ในการออกแบบอาคารราชการเพื่อเป็นตัวอย่างแก่อาคารทั่วไป
3. การเลือกใช้วัสดุและเทคนิค – เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่นอีสานในปัจจุบัน
4. การออกแบบภายในและการจัดภูมิทัศน์ภายนอกอาคารให้เหมาะสมและส่งเสริมบรรยากาศอีสาน

5. การออกแบบอาคารควรคำนึงถึงการประหยัดพลังงาน รักษาสิ่งแวดล้อม และ
 คุ่มค่าแก่การลงทุน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ยังมีประเด็นและตัวแปรอื่นๆ ที่น่าสนใจอีกหลายประการ ซึ่งใน
 การวิจัยครั้งนี้ไม่สามารถทำการศึกษาได้ทั้งหมด จึงขอเสนอแนะแนวทางสำหรับการศึกษาในโอกาส
 ต่อไปดังนี้

1. การศึกษาเรื่องงานเทคนิคและความสามารถของช่างพื้นถิ่น ซึ่งจะทำให้สถาปัตยกรรม
 มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เนื่องจากปัจจุบันยังให้ความสำคัญกับงานเทคนิคและความสามารถของ
 ช่างพื้นถิ่น ไม่มากนัก ทำให้ผลงานที่ออกมาไม่มีคุณภาพ ถึงแม้ว่าการออกแบบสถาปัตยกรรมจะ
 มีความสมบูรณ์ก็ตาม

2. การศึกษาเรื่องเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจในการพิจารณาการออกแบบ เช่น
 การเปรียบเทียบความคุ้มค่าระหว่างค่าใช้จ่ายที่แพงขึ้นกับเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน

3. การนำเอาผลการวิจัยเรื่อง แนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรม
 อีสาน ไปเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้กับภูมิภาคอื่นๆ

บรรณานุกรม

- จิรวัดน์ เหลืองอร่าม. 2541. **รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ : องค์ประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม.**
- จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. 2526. “คติการปลูกเรือนเครื่องผูก” โครงการศึกษาไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย การสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรม และ ภาษา” ณ ห้องประชุมสารนิเทศ หอประชุมจุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, 8-10 กันยายน 2526.
- เชษฐา พลายชุม. 2541. **รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ : วัสดุก่อสร้างและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง.**
- โชติ กัลยาณมิตร. 2539. **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม. จัดพิมพ์โดยสมาคมสถาปนิกสยาม**
ในพระบรมราชูปถัมภ์ ISBN 974-572-540-4 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พิมพ์ครั้งที่ 2.
- โชติช่วง ศรีหิรัญรัตน์. 2541. **รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ : รูปทรงและที่ว่าง.**
- เด่นดาว ศิลปานนท์. 2540. **สถาปัตยกรรมท้องถิ่นอีสาน. เอกถักษณิไทยในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น.**
กรุงเทพ : บริษัทกราฟฟิค ฟอรัม (ไทยแลนด์ จำกัด).
- ธิตี เสงี่ยมิ ธนุ พลวัฒน์ และธาดา สุทธิธรรม. **การพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัย**
ในชนบทอีสานแถบลุ่มน้ำชี. สนับสนุนโครงการ โดย CIDA, พ.ศ. 2534-2535.
- น. ณ ปากน้ำ. 2522. **พจนานุกรมศิลป์. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์..**
- แน่นน้อย สักดิ์ศรี. ม.ร.ว. 2537. **คลื่นความคิด. กรุงเทพฯ : บริษัท อี เอส พี พรินท์ จำกัด..**
- ปรีชา พิณทอง. 2540. **ประเพณีโบราณ. พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท พิมพ์ครั้งที่ 8.**
- ผสดี ทิพทัส. **สถาปนิกสยาม พื้นฐาน บทบาท ผลงาน และแนวความคิด (พ.ศ.2475-2537),**
เล่มที่ 2 โดยสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรุงเทพ
ครั้งแรก, มีนาคม พ.ศ. 2539
- ไพโรจน์ สโมสร. 2532. **จิตรกรรมฝาผนังอีสาน. ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. 2536. **พัฒนาแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม**
อดีต ปัจจุบัน อนาคต. สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2530. **พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :**
พิมพ์ที่โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย.
- วิโรฒ ศรีสุโร. 2536. **ลิมอีสาน. มุลนิธิโตโยต้า สนับสนุนการจัดทำและการพิมพ์, มกราคม.**
- วิโรฒ ศรีสุโร. 2541. **บันทึกทศวรรษ คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น และกรมวิชาการ**
สถาปนิกอีสาน. พิมพ์ที่โรงพิมพ์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
และโรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์พัฒนา.

- วิโรฒ ศรีสุโร. 2539. **ธาตุอีสาน TAAD ISAN NORTHEAST BUDDHIST HOLY STUPA.**
ภาควิชาพื้นฐานสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
สนับสนุนโดยมูลนิธิโตโยต้า (ประเทศญี่ปุ่น) พิมพ์ที่บริษัทเมฆาเพชร จำกัด พิมพ์ครั้งที่
1 ตุลาคม 2539.
- วีรวรรณ ศิธิสาร. 2541. **บันทึกทศวรรษคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น และกรมธิการ
สถาปนิกอีสาน.** พิมพ์ที่โรงพิมพ์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
และโรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์พัฒนา.
- สวิง บุญเจิม. 2539. **ตำรามรดกอีสาน หรือมรดกอีสาน.** สำนักพิมพ์มรดกอีสาน จังหวัดอุบลราชธานี
พิมพ์ครั้งที่ 4, กรกฎาคม 2539.
- สุนทร คุลยะสุข. 2541. **บันทึกทศวรรษคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น และกรมธิการ
สถาปนิกอีสาน.** พิมพ์ที่โรงพิมพ์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
และโรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์พัฒนา.
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. 2525. **ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย. หน้าจั่ว.** วารสารวิชาการ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับที่ 2.
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. 2531. **โครงการบรรยายพิเศษ เรื่องศิลปะและสถาปัตยกรรมพื้นบ้านอีสาน.
ณ ห้องประชุมสถาบันราชภัฏอุดรธานี.**
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. 2530. **“จุดเด่นในงานสถาปัตยกรรมอีสาน”** หนังสือหน้าจั่ว วารสาร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับที่ 7.
- อรศิริ ปาณินท์ ชูวิทย์ สุจฉายา วีระ อินพันทัง สาทิส ชูแสง และเด่น วาสักศิริ. 2530. **คู่มือ
การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 3 : วัดในภาคอีสาน.
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.**

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เอกสารที่ใช้ในการวิจัย

ที่ ศธ 0524.04/ 1348

คณะกรรมการ

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ 10520

๑3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจเพื่อการวิจัย

เรียน คุณวัชรานนท์ พยัคฆนันท์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจเพื่อการวิจัย

ด้วย นายคมกริบ ทองเกลี้ยง นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน” โดยมี ผศ.สมพล ดำรงเสถียร เป็นอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ผศ.ดร.เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม เป็นอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วม

คณะกรรมการฯ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจดังที่แนบมาพร้อมนี้ว่า มีเนื้อหาถูกต้องและเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ซึ่งผลการตรวจของท่านจะช่วยให้งานวิจัยของ นายคมกริบ ทองเกลี้ยง มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม)

รองคณบดี กำกับดูแลงานด้านบัณฑิตศึกษา

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

หน่วยบัณฑิตศึกษา

โทร. 02-737-3000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02- 326-4325

ที่ ศธ 0524.04/ 1348

คณะกรรมการอำนวยการ

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ 10520

๑3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจเพื่อการวิจัย

เรียน คุณธาริณี อรรถจินดา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจเพื่อการวิจัย

ด้วย นายคมกริบ ทองเกลี้ยง นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน” โดยมี ผศ.สมพล ดำรงเสถียร เป็นอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ผศ.ดร.เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม เป็นอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจดังที่แนบมาพร้อมนี้ว่ามีเนื้อหาถูกต้องและเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ซึ่งผลการตรวจของท่านจะช่วยให้งานวิจัยของ นายคมกริบ ทองเกลี้ยง มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม)

รองคณบดี กำกับดูแลงานด้านบัณฑิตศึกษา

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

หน่วยบัณฑิตศึกษา

โทร. 02-737-3000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02-326-4325

ที่ ศธ 0524.04/ 1348

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ 10520

๑3 มีนาคม 2549

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจเพื่อการวิจัย

เรียน คุณบำเพ็ญ ณ อุบล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ และแบบสำรวจเพื่อการวิจัย

ด้วย นายคมกริบ ทองเกลี้ยง นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวความคิดในการใช้เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน” โดยมี ผศ.สมพล คำรังเสถียร เป็นอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ผศ.ดร.เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม เป็นอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ร่วม

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจดังที่แนบมาพร้อมนี้ว่ามีเนื้อหาถูกต้องและเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ซึ่งผลการตรวจของท่านจะช่วยให้งานวิจัยของนายคมกริบ ทองเกลี้ยง มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เลิศลักษณ์ กลิ่นหอม)

รองคณบดี กำกับดูแลงานด้านบัณฑิตศึกษา

ปฏิบัติราชการแทนคณบดี

หน่วยบัณฑิตศึกษา

โทร. 02-737-3000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02- 326-4325

ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ชุดที่.....

วันที่สำรวจ.....

เวลาที่สำรวจ.....

ผู้สำรวจ.....

แบบสำรวจ สถาปัตยกรรมอีสาน
แบบสำรวจชุดนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย
เรื่อง “แนวความคิดในการใช้สถาปัตยกรรมอีสาน”
ภาควิชาครุศาสตร์สถาปัตยกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ตอนที่ 1 (ลักษณะทางกายภาพอีสานเชิงรูปธรรม)

1. ผังและการจัดกลุ่มอาคาร

บันทึกภาพถ่าย

การสเก็ตช์

.....

.....

.....

.....

.....

2. หลังคา

บันทึกภาพถ่าย

การสเก็ตช์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. ฐานอาคาร

บันทึกภาพถ่าย

การสเก็ตช์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. การเลือกใช้วัสดุพื้นผนัง

บันทึกภาพถ่าย

การสเก็ตช์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. องค์ประกอบตกแต่งสถาปัตยกรรม

บันทึกภาพถ่าย

การสเก็ตช์

.....

.....

.....

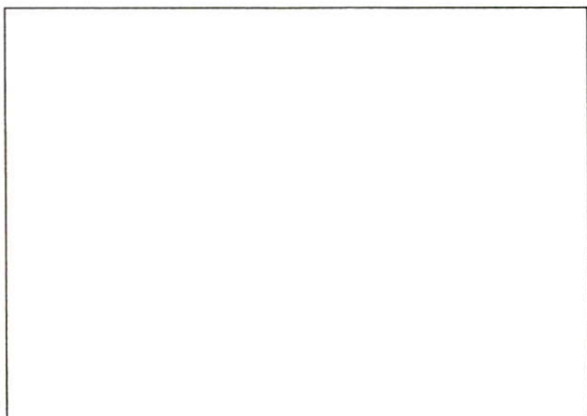
.....

.....

.....

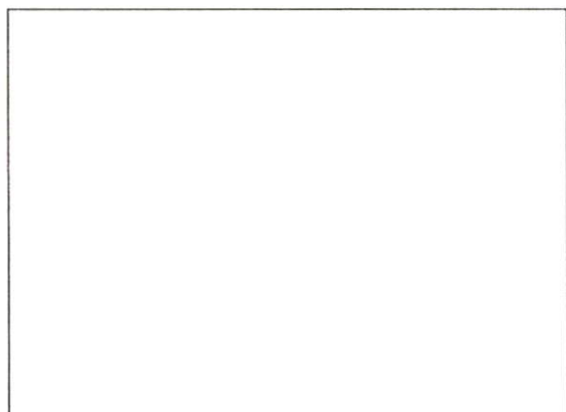
6. ความสัมพันธ์ของอาคารกับภูมิทัศน์

บันทึกภาพถ่าย การสเก็ตช์

7. การใช้สี

บันทึกภาพถ่าย การสเก็ตช์

ชุดที่.....

วันที่สัมภาษณ์.....

เวลาที่สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์.....

แบบสัมภาษณ์ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมอีสาน

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย

เรื่อง “แนวความคิดในการใช้สถาปัตยกรรมอีสาน”

ภาควิชาครุศาสตร์สถาปัตยกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ตอนที่ 1 (ความเข้าใจในความหมายของสถาปัตยกรรมอีสาน)

1. ความหมายและขอบเขตของสถาปัตยกรรมอีสาน

.....

.....

.....

.....

.....

2. ปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่มีผลต่อสถาปัตยกรรมอีสาน

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 (ลักษณะอีสานเชิงนามธรรม)

1. ลักษณะอีสานส่วนใดบ้างที่สื่อถึงลักษณะอีสานเชิงรูปธรรม

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 (ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสาน)

1. ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสาน(ด้านสถาปัตยกรรม)

.....

.....

.....

.....

2. ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสาน(ด้านสถาปนิกผู้ออกแบบ)

.....

.....

.....

.....

3. ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสาน (ด้านผู้ก่อสร้าง)

.....

.....

.....

.....

4. ปัญหาของสถาปัตยกรรมอีสาน (ด้านของโรงการ)

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 (ตัวอย่างสถาปัตยกรรมอีสานที่มีคุณค่า)

1. ยกตัวอย่างสถาปัตยกรรมอีสานร่วมสมัยที่มีคุณค่าแก่การเผยแพร่

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 5 (แนวโน้มของสถาปัตยกรรมอีสานในอนาคต)

1. สถาปัตยกรรมอีสานในอนาคตจะมีแนวโน้มเป็นเช่นไรและจะมีแนวทางการพัฒนาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – สกุล	นาย คมกริบ ทองเกลี้ยง
วัน เดือน ปี เกิด	2 ธันวาคม 2522
สถานที่เกิด	จังหวัดอุบลราชธานี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	13 หมู่ 1 ต. คำน้าแซบ อ. วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี 34190
ประวัติการศึกษา	ปีการศึกษา 2545 สำเร็จการศึกษาวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม สถาบันราชภัฏพระนคร ปีการศึกษา 2550 สำเร็จการศึกษา ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ประวัติการทำงาน	ปัจจุบัน ทำงานที่ หจก.สว่างโชนา ตำแหน่งสถาปนิก หจก.เอ โฟร์ เอ คอนสตรัคชั่น จำกัด ตำแหน่งสถาปนิก บริษัทเอ โฟร์ เอ จำกัด ตำแหน่งสถาปนิก บริษัทฟรีเมียม กรุ๊ป ตำแหน่งสถาปนิก